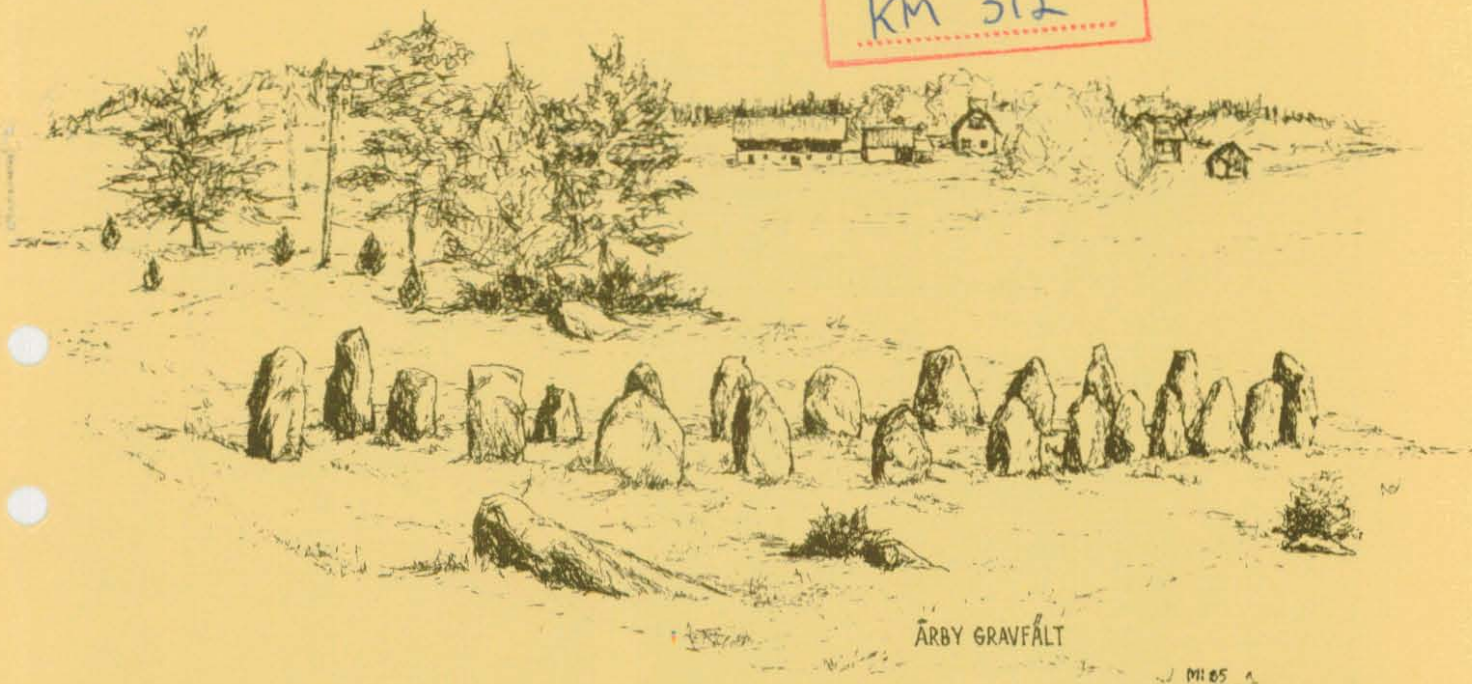

312

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTMANLANDS LÄN
Plansheten
KM 312

ÄRBY GRAVFÄLT

J. M. 85 - 1

KULTURMINNESVÅRDS- PROGRAM

FÖR

HALLSTAHAMMARS KOMMUN

OKTOBER 1985

Innehållsförteckning

	Sid
Förord	3
Målsättning med programmet	3
Historisk översikt över Hallstahammars kommun	4
Översiktskarta	5
1. Strömsholm - Utnäs - Borgåsund	9
2. Säby kyrkby	13
3. Övernäs	15
4. Mölntorp	17
5. St Äggeby	19
6. Kolbäcks kyrkby	21
7. Kolbäcks järnvägssamhälle	23
8. Borgby skans	25
9. Hällby	27
10. Håskesta - Åskebro	29
11. Berga - Årby	31
12. Vallby	33
13. Sörstafors industrier	35
14. Viby - Vänsta - Yllestå - Bolunda	37
15. Rallsta	39
16. Bergs kyrkby	41
17. Svenby	43
18. Sofiero	45
19. Karlberg	47
20. Björsbo skola	49
21. St Ålsätra	51
22. Vretbackens skola	53
23. Hallstahammar - Trångfors - Åsby	55
24. Valsta	59
25. Svedvi kyrkby	61
26. Skällby	63
27. Fågelsjö	65
Vårdobjekt: Förslag	66
Riksskyltning	66
Gällande lagskydd och förslag till nya lagskydd	67
Anpassning av nybyggnader i kulturlandskapet	69
Bevarandelagstiftning	71

FÖRORD

Kulturminnesvårdsprogrammet bygger på ett förslag framtaget av länsstyrelsen och länsmuseet.

Förslaget har överarbetats av en arbetsgrupp utsedd av kommunstyrelsen. I arbetsgruppen har ingått planchefen (sammankallande), stadsarkitekten, kulturnämndens ordförande samt representanter för Svedvi och Säby hembygdsföreningar.

Förslaget har varit utställt för allmänhetens granskning på biblioteken i Hallstahammar och Kolbäck. Vid ett offentligt möte lämnades på biblioteket i Hallstahammar en muntlig information om programmet. Några erinringar mot programmet har inte framförts från allmänheten.

Kulturminnesvårdsprogrammet har antagits av kommunfullmäktige den 26 augusti 1985.

MÅLSÄTTNING MED PROGRAMMET

Det är viktigt att äldre tiders kultur tas till vara och görs levande. Bevarandet av kulturhistoriska objekt och miljöer är av stor betydelse för den enskildes känsla av trygghet och förankring i tillvaron. En god kulturmiljö är en del av vår levnadsstandard.

Ett av kulturminnesvårdsprogrammets främsta syften är att ge fastighetsägare och kommuninnevånare information om de kulturhistoriskt mest värdefulla objekten och miljöerna i kommunen. Grundläggande för bevarandet är nämligen information och kunskapsförmedling. En byggnad eller en bebyggelsemiljö bevaras bäst genom att den används och att brukaren har vilja och förmåga att underhålla den.

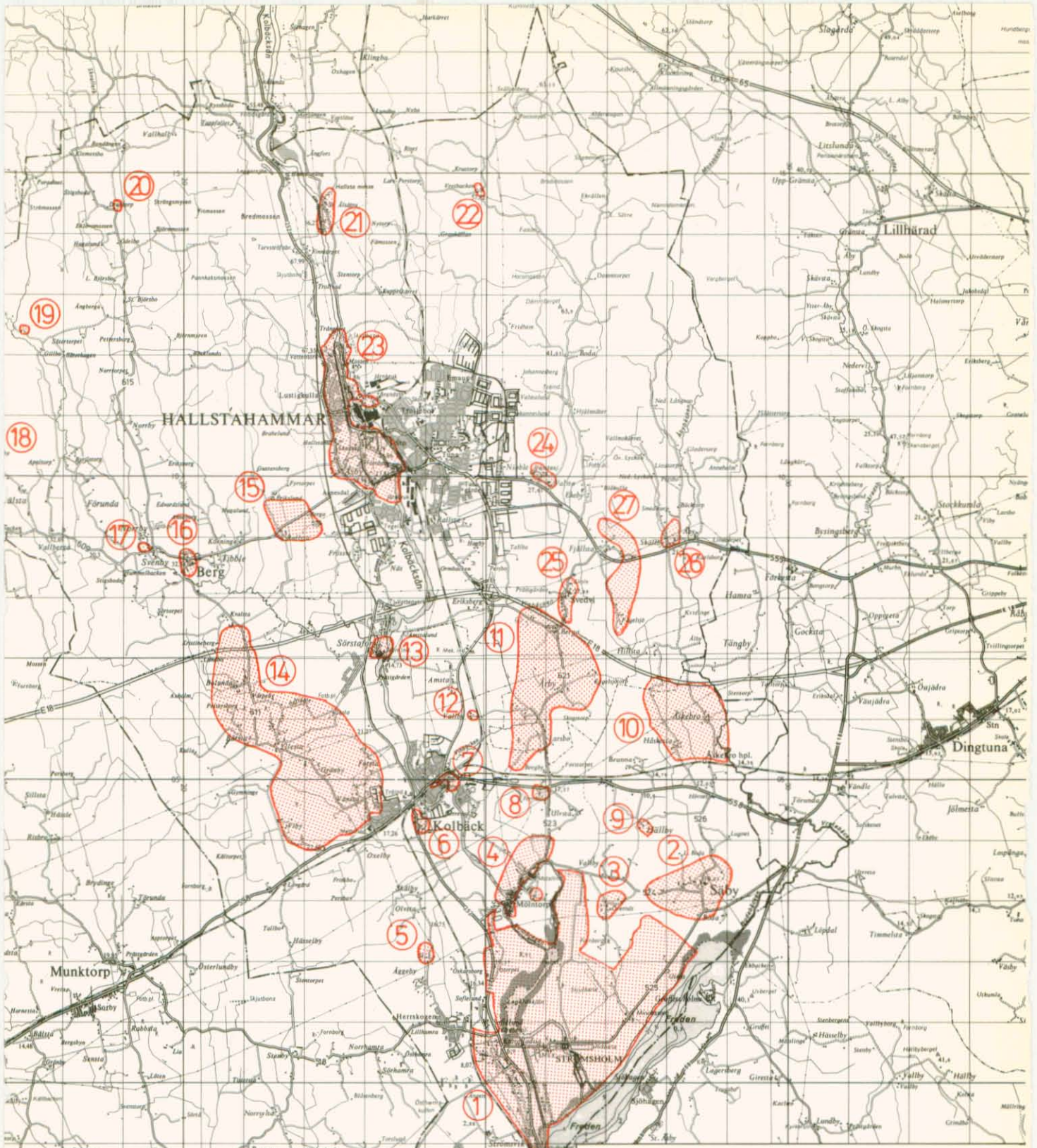
Kulturminnesvårdsprogrammet har karaktär av en antagen generalplan. Programmet i sig är inte juridiskt bindande. I programmet finns dock upplysningar om bestämmelser i lagar och andra författningar som kan vara bindande. Vid tolkning av vissa bestämmelser kan programmet vara av stor betydelse. Det gäller t ex 38 § byggnadsstadgan.

Programmet är ett viktigt underlag vid framtida ställningstaganden i frågor som rör bevarande och förändring inom utpekade områden. Programmet visar kommunens intentioner i dessa frågor. Fastighetsägare och andra med väsentligt intresse får genom programmet information om värderingar som kommer att påverka detaljplaner, byggnadslov, fastighetsbildning m m.

Strax väster om slottet går den trädkantade Strömsholms kanal som började byggas år 1777. Den var färdigbyggd 1795 och de många bruken utefter Kolbäcksån fick genom kanalen en bättre transportled till Mälaren än tidigare. I anslutning till kanalen uppfördes olika byggnader för kanalens drift. Vid Hallstahammar inrättades kanalens huvudstation, Skantzen. Här byggdes kanalkontoret och kanalens mekanikusbostad med tillhörande byggnader. Slussvaktarbostäder uppfördes i anslutning till kanalens många slussar. Kanalen byggdes om under mitten av 1800-talet och har totalt 26 slussar. Vattensystemet med kanalen, Kolbäcksån och sjöarna sammanbinder, från Smedjebacken i Dalarna, bruken med Mälaren. I samband med kanalens öppnande 1795 anlades en metallvåg vid Borgåsund, alltså i närheten av den punkt där kanalen mötte Mälaren. Här uppfördes även faktorier samt strand- och sjöbodas. En hamn byggdes för skeppen som skulle transportera järnet vidare över Mälaren till Stockholm.

Bruken i kommunens norra del har haft stor betydelse för områdets utveckling. Stångjärnshammaren vid Trångfors anlades redan 1628 och Hallsta hammare inrättades 1638. Den senare hade tillstånd att smida både koppar och järn. Hallsta kvarn finns omnämnd redan 1540. En herrgård i karolinsk stil uppfördes i Hallsta omkring 1700. Byggnaden står numera på Vallby friluftsmuseum i Västerås. Vid 1700-talets mitt omvandlades driften vid Hallsta från kopparsmide till järnmanufaktur. Man skaffade en brännstålugn samt skär- och valsverk. Trångfors hammare hade under 1700-talet inte varit särskilt inkomstbringande för sina ägare. Först under 1830- och 1840-talen övergick man vid de svenska järnbruken till slutna härदार av Lancashire- och France-Comté-typ. Den senare typen av härदार inrättades i Trångfors under 1850-talet och därmed blev tillverkningen billigare. Senare utbyttes dessa mot de effektivare Lancashirehärदारerna. Dessutom ersattes de två räckhamrarna med en smälthammare, som senare byttes ut mot en mumblingshammare. Hallstahammars bruk genomgick en liknande utveckling och här uppfördes även en martinugn som började användas 1896.

Plåtvalsverket utbyggdes också under den här tidsperioden. Trångfors hade sin storhetstid under 1800-talets slut och kring 1900, men 1915 nedlades bruket på grund av exportsvårigheter. Hallstahammars bruk fortsatte emellertid att utbyggas under 1900-talet med bland annat nytt martinverk, olika valsverk och mekanisk verkstad. År 1873 grundades Bultfabriken som i början hyrde lokaler av Hallstahammars bruk. På 1890-talet uppfördes egna fabriksbyggnader och verksamheten utvidgades. Den tredje större industrin i Hallstahammar är AB Kanthal som grundades 1931. Tillverkningen består av en legering som framställs i form av tråd, band, rör och stänger. Legeringen används som motståndsmaterial i olika typer av elektriska apparater.

**FÖRSLAG TILL
KULTURMINNESVÅRDS-
PROGRAM**

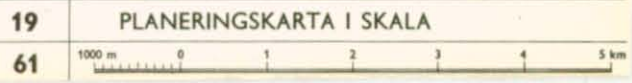
**OMRÅDEN OCH OBJEKT AV
KULTURHISTORISKT VÄRDE**

OKTOBER 1985

HALLSTAHAMMARS KOMMUN

Särtryck ur topografiska kartan utgiven av RIKETS ALLMÄNNA KARTVERK. Särtrycket framställt av AB SVENSK KARTTJÄNST/SRA på uppdrag av Plankontoret i Hallstahammar.

Koordinatnät med kilometrerrutor samt koordinatmarkeringar i rikets system 2,5 W Stockholm. Littera i marginalerna för ekonomiska och topografiska kartornas indelning.

Historisk översikt över Hallstahammars kommun

Kommunen avgränsas i söder av mälarviken Freden och i norr vidtar de större skogsområdena i Surahammars kommun. Södra hälften kännetecknas av ett öppet jordbrukslandskap avbrutet av mindre höjdparter, alltså ett typiskt mälarlandskap. Norra delen kan däremot karaktäriseras som en utpräglad skogstrakt. Denna del är den sydligaste utposten av bruksbygden och här ligger Hallstahammars bruk. Genom hela kommunen, i nord-sydlig riktning, går Strömsholmsåsen. På några sträckor är åsen bortschaktad genom grustäcker. Åsen följs av Kolbäcksån som på vissa sträckor är kompletterad med Strömsholms kanal.

Kommunens södra hälft kännetecknas av en rik fornlämningsbygd där järnålderslämningarna är dominerande. Här förekommer även spår efter bosättningar under bronsålder, exempelvis rösen öster om Svedvi kyrkby och nordväst om Kolbäck, Värperör, länets största bronsåldersröse. Vid Årby finns hållristningar med bl a skepp och skålgropar. Järnålderslämningarna utmärks av ensamliggande stensättningar och gravfält oftast innehållande ett mindre antal högar och till övervägande del runda stensättningar. Sådana gravfält finns bl a på Strömsholmsåsen och i området nordväst om Kolbäck. Söder om Årby ligger ett järnåldersgravfält med varierade fornlämnings typer som högar, skeppsättningar, resta stenar och stensättningar av olika former. Tre fornborgar, troligen från järnåldern, finns inom kommunen. De är belägna vid Utnäs, Borgby och Hallstahammars. Två ligger på mindre höjdparter, medan den senare är lokaliserad invid Strömsholmsåsen.

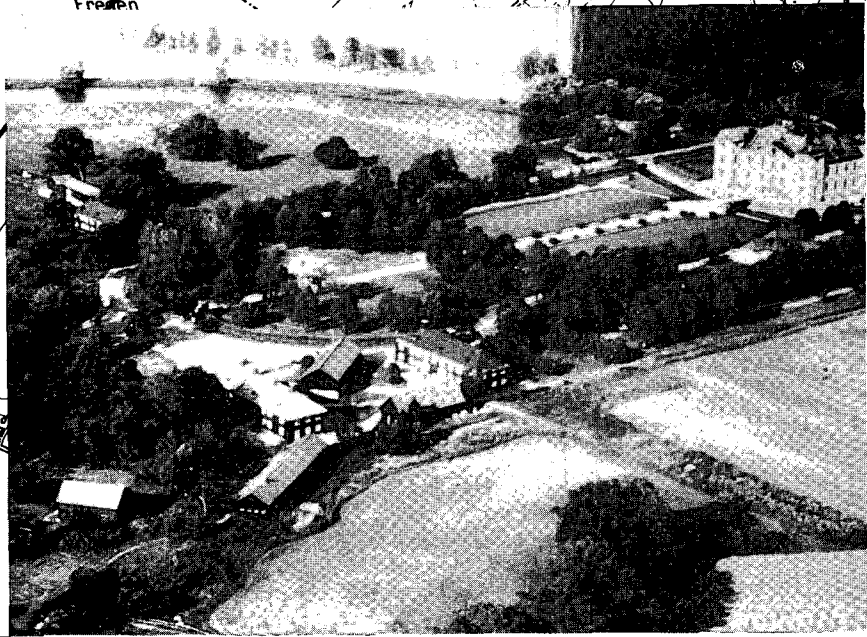
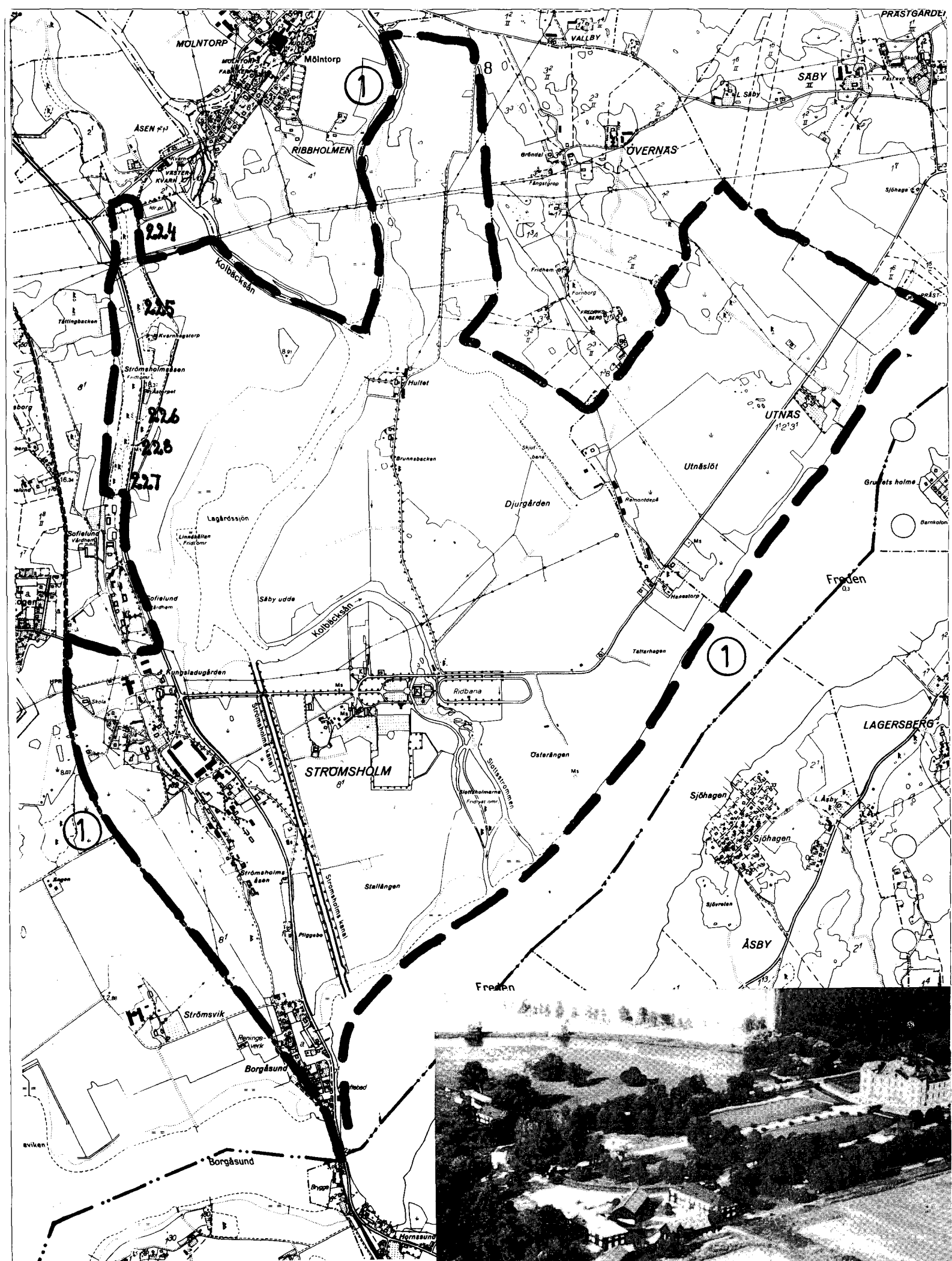
De medeltida kyrkorna Säby, Svedvi, Kolbäck och Berg, ligger relativt tätt i kommunens södra hälft. Kyrkorna var centrum för områdets äldre sockenindelning. Ett äldre vägnät band samman kyrkbyarna och övrig bebyggelse under medeltiden. Vissa vägar har troligen forntida ursprung. Mellan Borgåsund och Mølntorp finns spår efter en väg på åskränet. Den är kantad av fornlämningar, vilket tyder på en datering till åtminstone järnålder. Norr om Hallstahammars går vägen fortfarande på krönet av Strömsholmsåsen vilket även för denna sträckning visar på hög ålder. Åsvägen fortsätter in i Surahammars kommun där en fornborg ligger nära vägen, under forntiden till försvar av området.

På en holme i Kolbäcksån nära utflödet i Mälaren lät Gustav Vasa vid 1500-talets mitt anlägga ett fast hus. De gamla grundmurarna utnyttjades då det nuvarande Strömsholms slott uppfördes 1669-81. Ekonomibyggnader och bostäder för slottspersonalen uppfördes. Till slottet hörde för militärt ändamål ett stuteri, vars byggnader förlades till åsen. Under 1700-talet inköptes Utnäs by öster om Strömsholm för att användas som övningsplats för regementet. Området karaktäriseras av vidsträckta betesmarker för hästarna och lövskog i anslutning till slottet. De öppna betesmarkerna och åkrarna med allén som leder fram till slottet är utmärkande för slotts- och herrgårdslandskap.

Järnvägen Köping-Tillberga färdigställdes 1875 och i Kolbäck uppfördes en järnvägsstation. Ett samhälle började växa fram i anslutning till järnvägen och Kolbäck blev ett betydelsefullt centrum. Bruket i Hallstahammar transporterade sina produkter bl a till järnvägsstationen i Kolbäck. Förhållandena förbättrades avsevärt när Hallstahammar fick en egen järnvägsstation 1899. Då öppnade Gränges-Oxelösundsbolaget en linje till Ramnäs.

Stora delar av kommunen kännetecknas av ett utpräglat jordbrukslandskap som är typiskt för Mälaronrådet. Här finns svagt kuperade åkrar eller slättlandskap som avbrytes av mindre höjdparter på vilka bebyggelsen är belägen. Den är samlad i mindre byar eller ligger som enstaka gårdar. Före skiftena under 1800-talet var byarna större, men många gårdar utflyttades. De gamla byarna i Mälardalslandskapets slättbygder var dock relativt små, sällan mer än åtta hemman. I dag har många gårdar slagits samman så att byn nu endast utgörs av en gård.

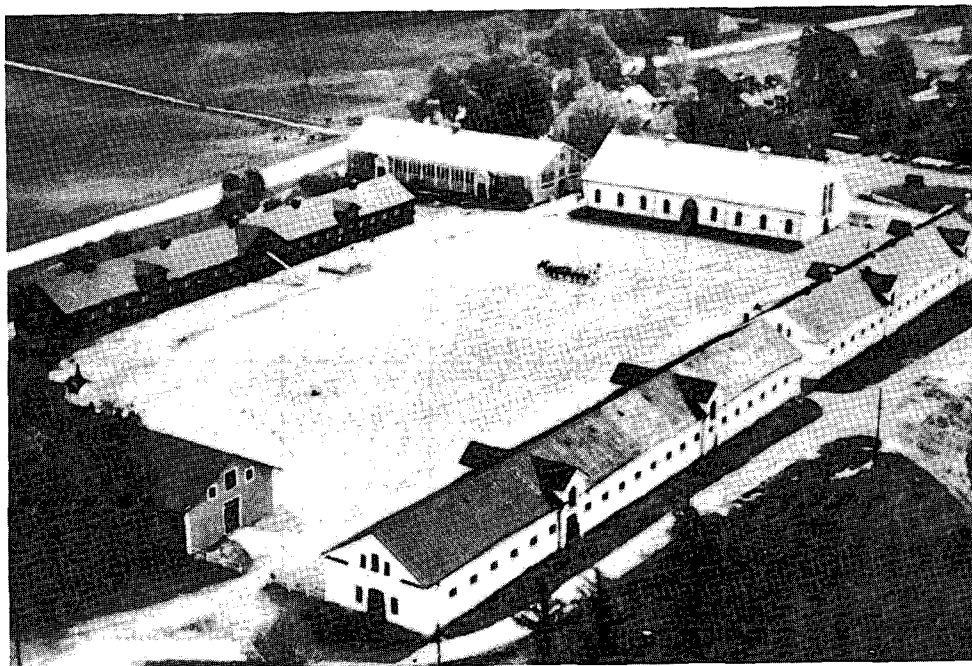
Den bevarade jordbruksbebyggelsen är till stor del uppförd under 1800-talets andra hälft. Timmer är det vanligaste byggnadsmaterialet i äldre byggnader. De har i regel sadeltak täckt med tegel, i äldre tid med torv, halm eller bräder. Först omkring 1830 började man använda taktegel, främst på manbyggnader senare också på uthus. I slutet av 1700-talet och början av 1800-talet blev det brutna taket, mansardtak, mera allmänt förekommande på landsbygden. Denna taktyp blev återigen vanlig på 1920- och 1930-talen. På byggnader från den här tiden är mansardtaken dominerande till skillnad från tidigare. Ett stort antal manbyggnader är uppförda i 1 1/2 våning med frontespis som betonar mittpartiet. Byggnaderna är i huvudsak panelklädda och målade i falurött, men panel i ljusa färger förekommer också. Parstugan som tidigare var den vanligaste bostadstypen på större gårdar förekommer numera sparsamt i kommunen. Parstugan inrymmer kammare, vardags- och gäststuga samt förstuga. De torp som finns bevarade används nu oftast som fritidsbostäder. Torpen kännetecknas av enkelstugeplanen som består av kammare, förstuga och kök. De är uppförda i timmer och vanligtvis inklädda med faluröd locklist- eller lockpanel.

Skala 1:20000

1. Strömsholm-Utnäs-Borgåsund (Kolbäck sn)

På den största av de tre holmarna i Kolbäckån nära utflödet i Mälaren lät Gustav Vasa på 1500-talets mitt anlägga ett fast hus. Det var en militär stödjepunkt som också kunde brukas av hovet under de årliga färderna inom riket. De gamla grundmurarna utnyttjades då det nuvarande slottet uppfördes 1669-81 som änkesäte åt drottning Hedvig Eleonora efter ritningar av Nicodemus Tessin d ä. På slottet framträder fyra hörntorn och ett lanterninkrönt kupoltak. Under kupolen inryms slottskapellet. Slottet är putsat i ljusgult med vit putsdekor. En större park omger slottet. I anslutning till slottet ligger ett f d slottskök från 1731 i samma färg som det förra. En köksbyggnad uppförd 1652 fanns tidigare på platsen. Till slottet hör ett stort antal äldre byggnader som pageflygeln, åldfruflygeln, "fikonkällaren", värdshuset, magasin, stall och arbetarbostäder. Flera byggnader är från 1600-talet och den s k fikonkällaren uppfördes under 1500-talet. Pageflygeln, åldfruflygeln och värdshuset är långa, timrade byggnader i två våningar med valmade plåttak. Byggnaderna uppfördes under 1600-talets slut efter ritningar av Nicodemus Tessin d ä.

Ridhusområdet

Strömsholm hade stuteri redan vid 1600-talets början. Ett stort antal kulturhistoriskt värdefulla byggnader finns väster om slottet, på Strömsholmsåsen. Det är dels ridskolans byggnader, dels arbetarbostäder till slottet och ridskolan. Här finns exempelvis större stall och ridhus från 1800-talets andra hälft. Kungsladugårdens byggnader som stall, bodar, magasin och f d mejeri ligger också här.

År 1780 inköptes Utnäs by öster om Strömsholm för att användas som övningsplats och till boställe för regementskommissarien på Kongl Lifregementet. Utnäs löt har därefter fungerat som övningsplats fram till 1893 av Lifregementet till häst, Lifregementsbrigaden och Lifregementets grenadiercorps. Välbevarade byggnader som kan nämnas är Utnäs gård uppförd 1795, ett krutmagasin från 1801, stambaracken byggd 1869, två bevärringsbaracker från 1879 och flera äldre torp utmed vägen mot slottet. Vid Utnäs finns ryggade åkrar som visar på odlingslandskapets höga ålder.

F d bevärringsbaracker, stambarack och marketenteri

På Strömsholmsåsen finns några större gravfält och ensamliggande lämningar i form av runda stensättningar. Gravfälten innehåller glest belägna stensättningar eller i något fall mindre högar. Norr om Utnäs löt på en mindre förhöjning finns också några stensättningar och ett gravfält. Områdets fornlämningar kan troligen dateras till järnåldern.

Borgåsund ligger på Strömsholmsåsen och bebyggelsen avgränsas i väster av järnvägen och i öster av landsvägen. På den smala remsan ligger bebyggelsen tätt och tomterna är oregelbundna. Områdets första bebyggelse bestod av timmerstugor uppförda av stalldrängar vid Kungsgården i Strömsholm. Några enstaka byggnader av denna typ, bl a en från 1700-talets första del, är bevarade. I samband med byggandet av Strömsholms kanal utsåg Gustav III 1779 Borgås udde för anläggande av en metallvåg och "faktorier". Metallvågen inrättades 1790 och tjänstebostäder uppfördes för vågmästaren och övriga tjänstemän vid hamnen. Den äldsta bebyggelsen finns i samhällets södra del, medan den norra har byggnader från tiden omkring sekelskiftet 1900. Byggnaderna ligger tätt och är relativt små. Här finns putsade och panelklädda byggnader, ofta med senare tillbyggnader.

Borgåsund

Strömsholms kanal började byggas år 1777 och blev klar år 1795. De många brukena utefter Kolbäckssån skulle genom kanalen få en både billigare och mera bekväm led för sina transporter till Mälaren än de då existerande. Kanalen byggdes strax väster om Strömsholms slott. Den trädplanterade kanalen ingår som ett betydelsefullt inslag i det öppna landskapet.

Rekommendationer:

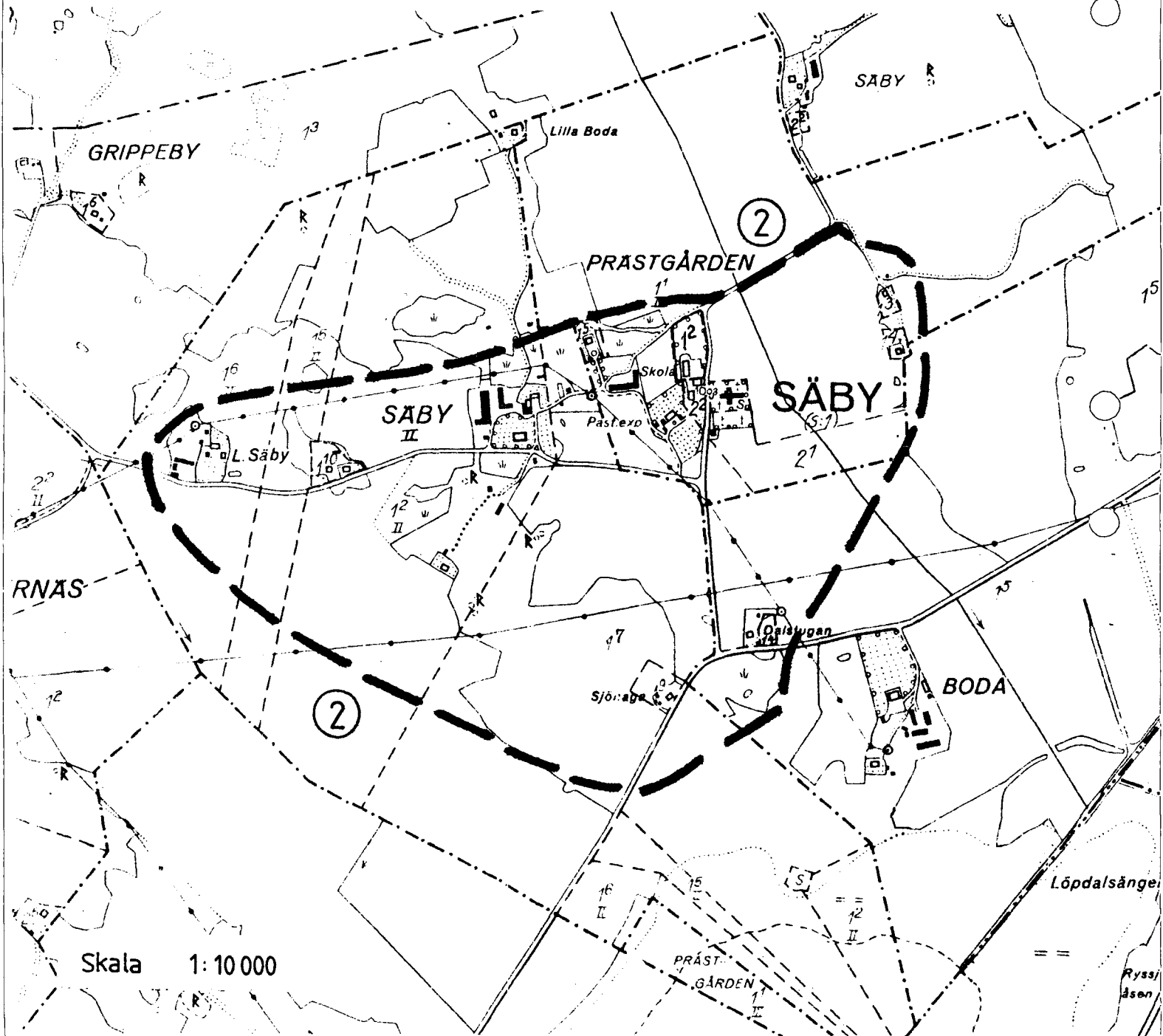
Området har högt kulturhistoriskt värde med ett stort antal värdefulla byggnader. Strömsholms slott med omgivande park är skyddat som byggnadsminnesmärke. Fornlämningarna skyddas av lagen den 12 juni 1942 om fornminnen (i fortsättningen benämnd fornminneslagen). Ett naturreservat omfattar hela området med undantag av slottet med park och allé, Borgåsund och bebyggelsen väster om landsvägen utmed åsen. En utökning av skyddsområdet för byggnadsminnesmärket är föreslaget till att även omfatta slottets allé och bebyggelsen tillhörande ridskolan väster om landsvägen utmed åsen.

Området är i fysisk riksplanering bedömt som riksintresse för kulturminnesvården. I stadsplaner finns M-bestämmelser för Borgåsunds södra del som innebär att ny bebyggelse ska anpassas till befintlig miljö när det bl a gäller fasadbeklädnad och takmaterial i samråd med antikvarisk myndighet.

Fornlämningarna på Strömsholmsåsen, öster om vägen, vårdas kontinuerligt och vårdplan finns. Hänvisningsskylt borde uppsättas. Fornlämningarna väster om vägen är i behov av vård, skylt saknas, men vårdplan finns.

Säby kyrka

2. Säby kyrkby (Säby sn)

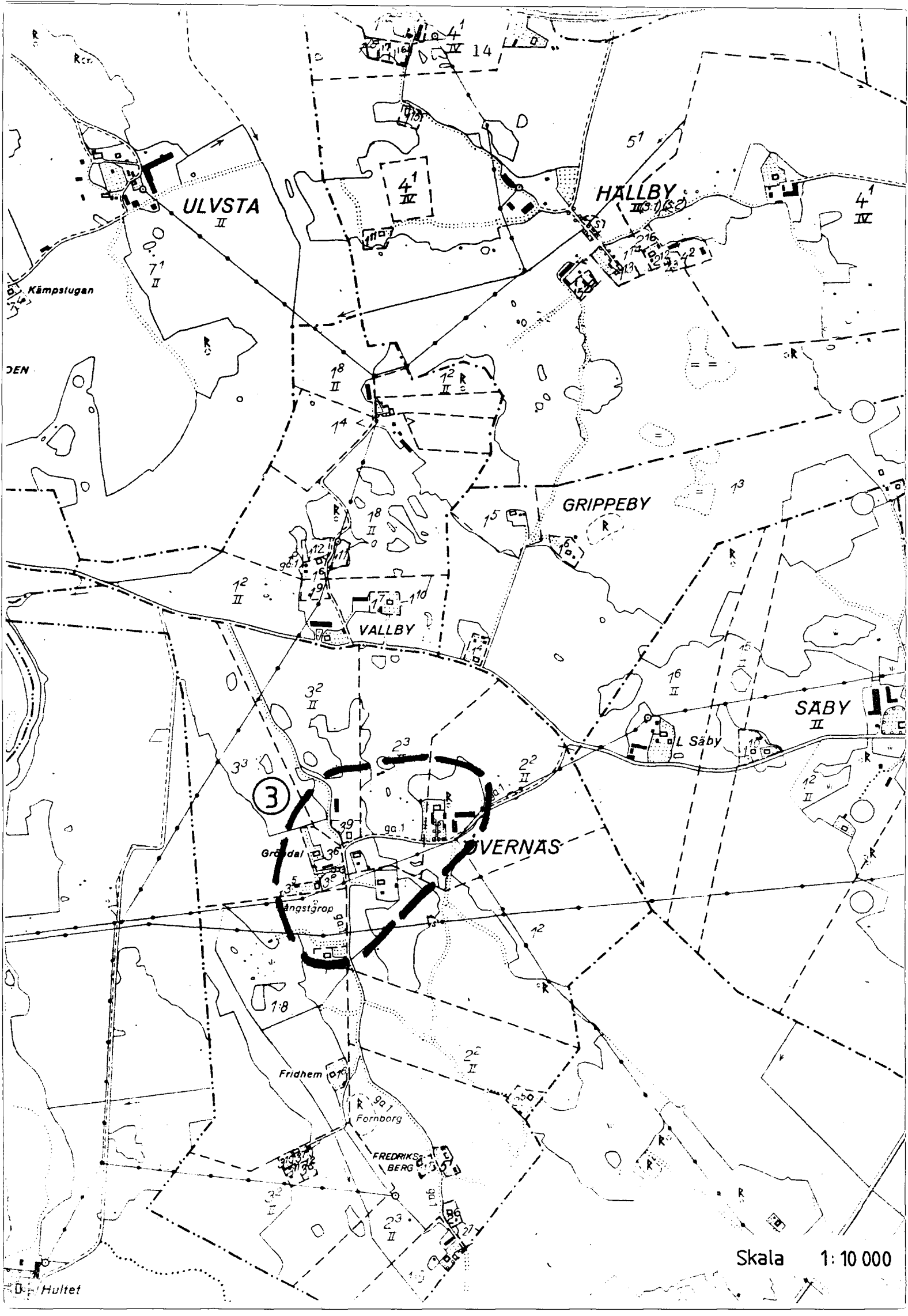
Säby kyrkby ligger i det öppna slättlandskapet vid mälarkusten vid Freden. Mindre höjdparter, ofta skogklädda, förekommer i jordbrukslandskapet. I områdets södra del vid Boda finns spår efter fossila åkrar både ryggade och åkrar med öppna diken som visar odlingslandskapets långa traditioner. Kyrkan omges av stora lövträd och en äldre väg passerar genom byn. Kantorsbostaden och de båda skolhusen från omkring 1900 bidrar till den karaktäristiska kyrkomiljön. Kyrkan är uppförd i gråsten och försedd med tjärat spåntak. Den kan dateras till slutet av 1200-talet. Byggnaden hade från början tunnvalv i trä som under 1400-talet ersattes med stjärnvalv. Samtidigt tillbyggdes ett vapenhus. En tjärad, panelklädd klockstapel kan troligen dateras till 1700-talet.

På ett mindre avstånd från kyrkan ligger prästgården och några glest lagda gårdar. I skogsbrynet i öster finns två torp av traditionell utformning som är uppförda under 1800-talets andra hälft. Säby gård är en större gård med ett boningshus i två våningar. Det uppfördes på 1890-talet som handelsbod, men påbyggdes strax därefter med en ovanvåning. På gården fanns ett mejeri som dock nedlades 1934, men tillverkning av messmör pågick till 1946.

En av de från kulturhistorisk synpunkt mer intressanta gårdarna i socknen är Lilla Säby som ligger i områdets västligaste del. De flesta ekonomibyggnaderna är uppförda omkring 1800 och har till stor del kvar sin ursprungliga form. Ladugård, stall och andra byggnader låg tidigare kring en gårdsplan. Boningshuset med två flyglar är förmodligen från samma tid. Gården ger ett mycket ålderdomligt intryck och har stort kulturhistoriskt värde.

Rekommendationer:

Säby kyrkby består av välbevarad bebyggelse, där förutom kyrkan, f d skola och prästgård är karaktäristiska inslag i kyrkomiljön. Det öppna jordbrukslandskapet som omger byn är känsligt för nybyggnationer och skogplantering. Kyrkbyn skyddas sedan 1955 av förordnande enligt 86 § byggnadslagen (BL). Skyddsområdet omfattar ett område med en radie av 300 meter med kyrkan som centrum. Skyddsområdet bör utökas till att omfatta hela kyrkbyn, Lilla Säby och de båda torpen öster om byn. För bebyggelsen inom hela området är 38 § byggnadsstadgan (BS) tillämplig. Fornlämningarna skyddas av fornminneslagen.

ULVSTA
II

HALLBY
II (S)

GRIPPEBY

VALLBY

SÄBY
II

ÖVERNÄS

FREDRIKS-
BERG

Gröndal

Ångströps

Fridhem

Fornberg

Kämpstugan

DEN

Hultet

Skala 1:10 000

3. Övernäs (Säby sn)

Byn Övernäs ligger i kanten av en mindre förhöjning i det öppna jordbrukslandskapet. I byn finns endast några enstaka fornlämningar som en rund stensättning och en fångstgrop.

Under slutet av 1600-talet bestod byn av tre skattehemman. I dag bedrivs jordbruk på endast en gård, men byn består av åtminstone sex mindre gårdar. Både boningshus och ekonomibyggnader är relativt små. Boningshusen utgörs av låga byggnader i en våning med tegeltäckta sadeltak. Något hus har brutet tegeltak. Förstukvistar har byggts till senare. En gård har mindre ekonomibyggnader placerade som flyglar. De flesta byggnaderna är timrade, klädda med faluröd panel och har vitmålade snickerier. Bebyggelsen härstammar i huvudsak från 1700-talets slut och 1800-talets första hälft.

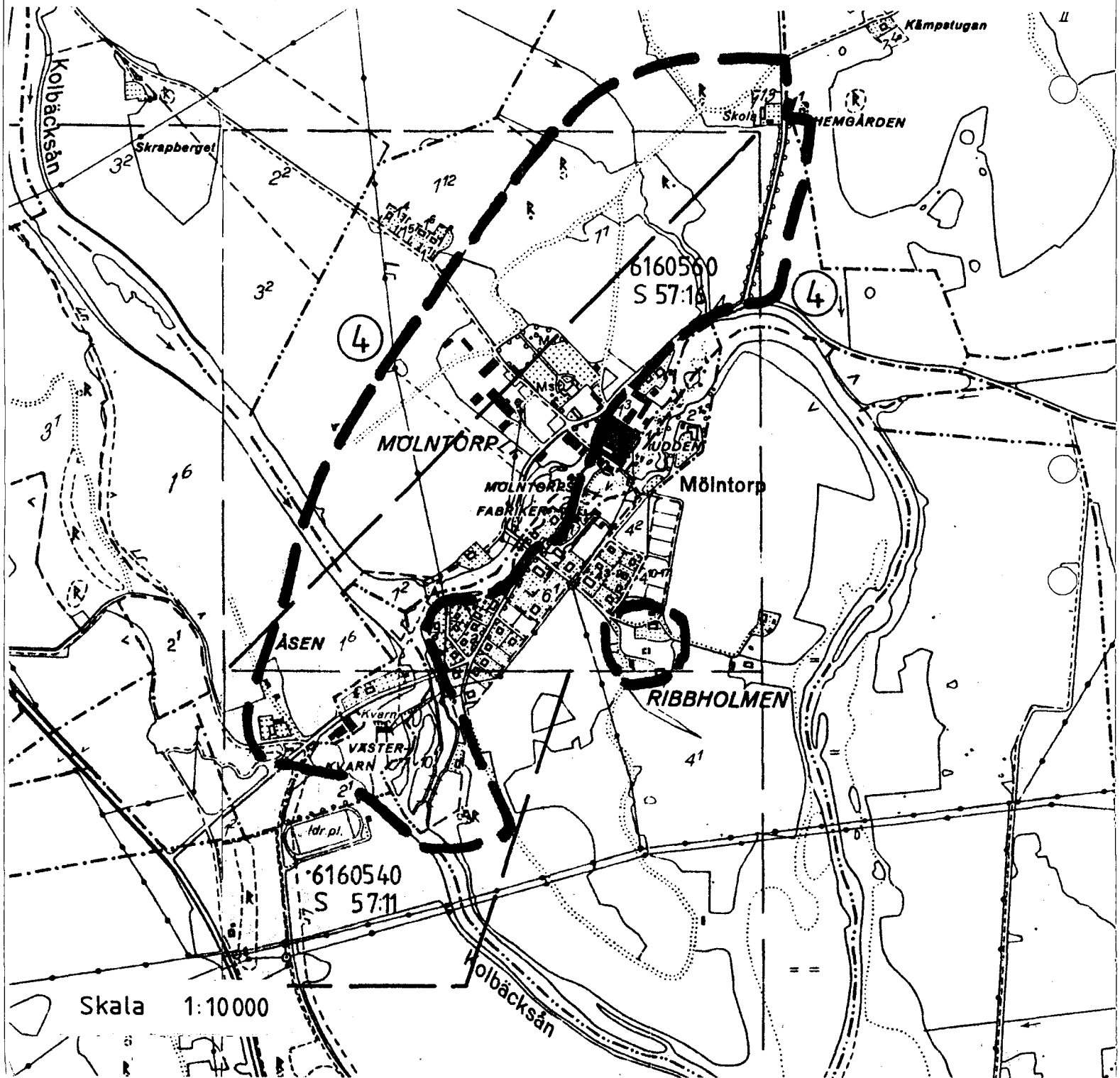

Rekommendationer:

Den välbevarade byn har ett karaktäristiskt läge på en höjd i det öppna landskapet. För byns välbevarade bebyggelse är 38 § BS tillämplig. Det öppna jordbrukslandskapet som omger byn på tre sidor är känsligt för nybyggnationer och skogplantering. Fornlämningarna skyddas av fornminneslagen.

Mölnatorps gård

4. Mölntorp (Kolbäck och Säby sn)

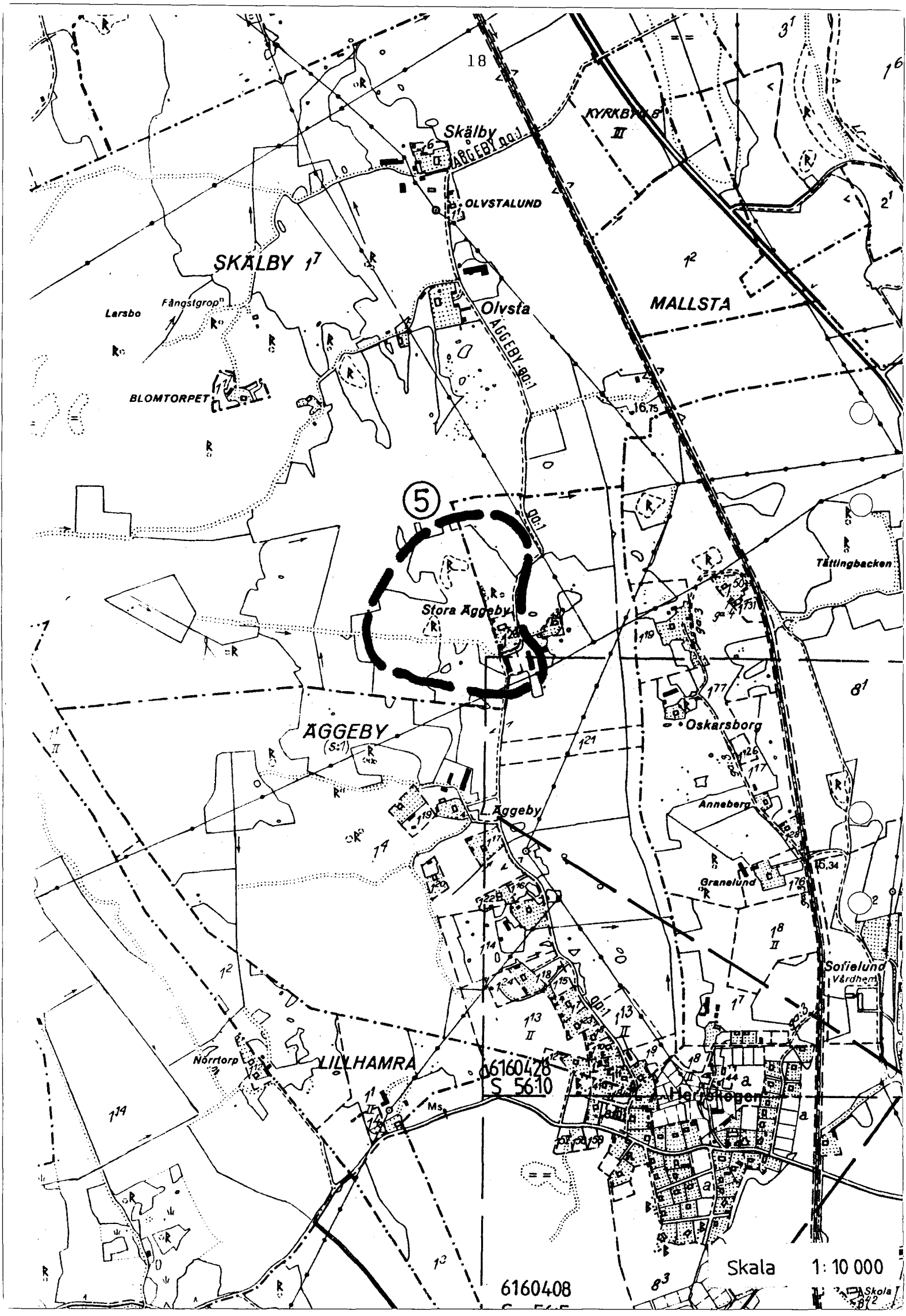
Mölntorp är beläget utefter Kolbäckssån, mellan Strömsholm och Kolbäck. Kolbäckssån delar sig i två årmarmar söder om samhället, för att norr om detsamma åter förenas. Större delen av samhällets bebyggelse, som dock har genomgått senare förändringar, ligger på den holme som bildas mellan de båda årmarna - Ribbholmen. Flera skålgropsstenar med ett stort antal gropar tyder på att platsen var bebodd redan under bronsålder. Den äldre bebyggelsen hör samman med Mölntorps gård och fabriker. De senare har anor från 1500-talet, då en spiksmedja låg på platsen. På 1870-talet startades en knivfabrik och i dag driver Gustavsberg AB fabriken. På Ribbholmen ligger bl a några arbetarbostäder från 1800-talets slut.

Mölntorps herrgård byggdes omkring 1600 i rödmålat timmer, men ombyggdes 1806 i gustaviansk stil. Den fick frontespis i båda takfallen och målades i vitt. Byggnaden har plåttäckt mansardtak med frontespiser i båda takfallen. År 1860 fick den tillbyggnader i form av två lägre flyglar. Magasinsbyggnader, placerade som flyglar, och arrendatorbostad tillkom på 1750-talet. De uppfördes i rödmålad timmer. Större delen av de nuvarande stall-, ladugårds- och logbyggnaderna tillkom under 1800-talets senare del. I parken finns ett lusthus från omkring 1820 med en tempelgavel.

Sydväst om Mölntorps gård ligger Västerkvarn med anor från 1500-talet. Gården var ursprungligen sammanbyggd kring en rektangulär gårdsplan. Den norra längan, sannolikt från 1600-talet, av denna anläggning finns fortfarande kvar. Dörrarna visar var portlidret en gång fanns. Den nuvarande, välbevarade manbyggnaden uppförd 1778 har ersatt en tidigare byggnad på samma plats. Manbyggnaden har brutet tegeltak och en senare tillbyggd förstukvist. Byggnaderna är timrade och inklädda med faluröd panel. Kvarnen, som ligger strax öster om gården, nämns första gången år 1558, då den hade två kvarnstenar. På 1600-talet fanns även en såg vid kvarnen. År 1867 byggdes kvarnen om, men logbyggnaderna är dock från omkring 1800.

Rekommendationer:

Mölntorp är ett viktigt område med kulturhistoriskt intressant bebyggelse. Här finns herrgård och ekonomibygnader, några äldre fabriksbyggnader, kvarn och kvarngård. Områdets bebyggelse är ett gott exempel på en äldre bruksmiljö till vilken en kvarnrörelse med tillhörande gård är knuten. För bebyggelsen i Mölntorp är 38 § BS tillämplig. Västerkvarns gård är en ovanligt välbevarad anläggning vilken kan diskuteras att komma i fråga som byggnadsminne. Byggnadsvård är lämpligt att utföra på gårdens norra länga. Fornlämningarna skyddas av fornminneslagen. I stadsplaner finns q-bestämmelser för tre bostadshus på Ribbholmen 5:4 - 5:6 samt för gården Ribbholmen 4:1 (tre bostadshus med mindre ekonomibygnader). Mölntorps gård bör vid stadsplanläggning också skyddas av q-märkning.

18

5

SKÅLBY 17

Skålby
AGGEBY 00.1

OLVSTALUND

KYRKBY 18
II

Larsbo

Fångstrop

Olvsta
AGGEBY 00.1

MALLSTA

BLOMTORPET

16.75

Stora Aggeby

AGGEBY
(S:1)

Aggeby

Oskarsborg

Anneberg

Granelund

Norrörp

LILLHAMRA

06160428
S 5610

Horsjö

Sofielund
Vårdhem

Skala 1:10 000

6160408

Skala 1:10 000

5. St Äggeby (Kolbäck sn)

Gården St Äggeby är belägen på ett mindre höjdparti i det omgivande jordbrukslandskapet. En mindre väg passerar genom gården. På höjden där gården är belägen finns även flera fornlämningar. Två mindre gravfält med högar och runda stensättningar samt ensamliggande lämningar av samma kategorier tyder på en datering till järnåldern.

Äggeby var under 1700-talet en by med tre gårdar, men en gård flyttades ut vid storskiftet. De två kvarvarande gårdarna slogs samman 1899. St Äggebys boningshus ligger på en höjd med ingången mot söder. Två äldre ekonomibyggnader ligger som flyglar till manbyggnaden. Bodarna är timrade och målade i falurött. De kan dateras till 1700-talet, men den ena är hitflyttad. Manbyggnaden, som har brutet tegeltak, uppfördes vid 1700-talets slut eller ca 1800. Förstuvkisten med snickarglädje har tillkommit omkring 1900.

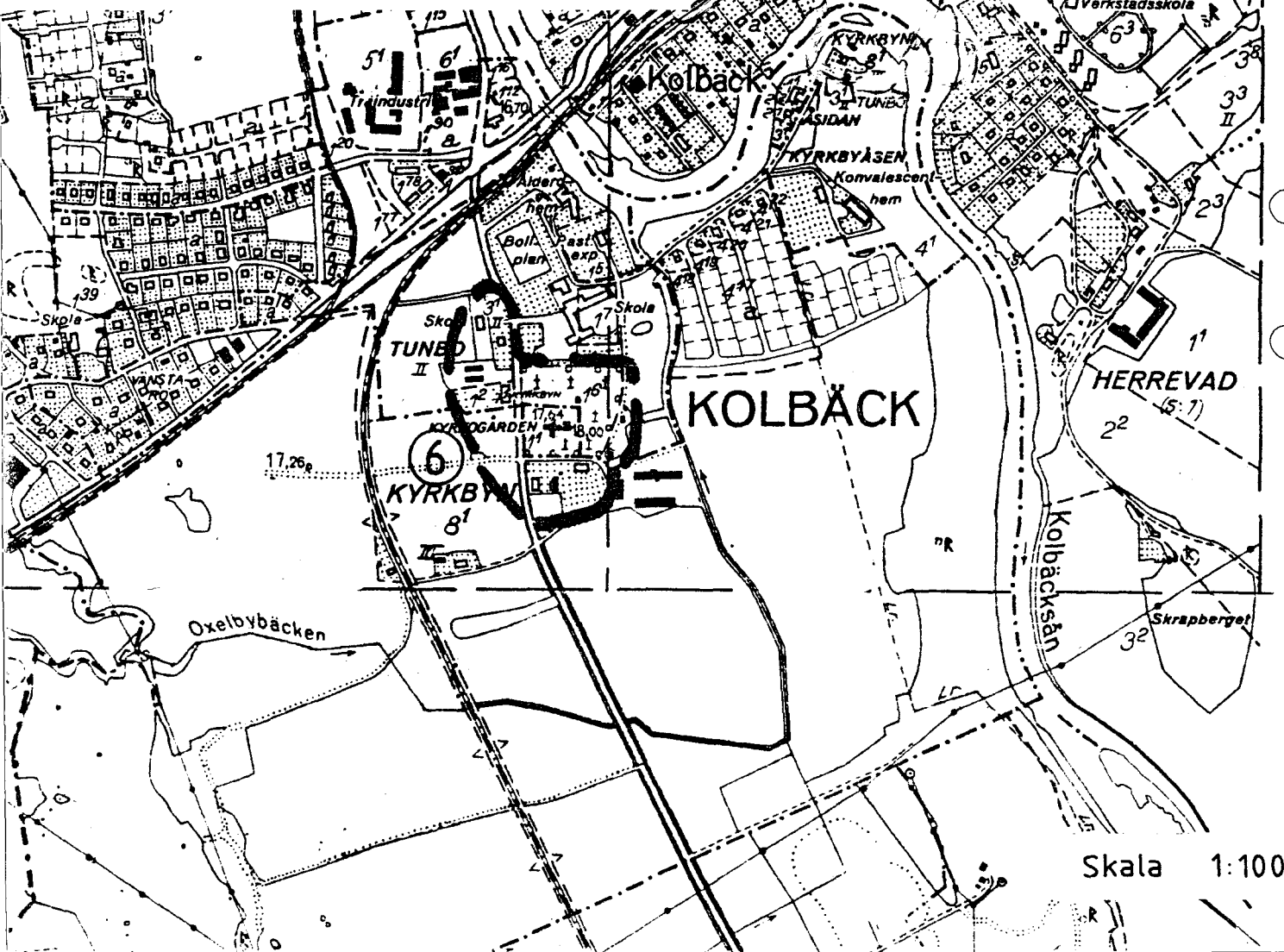
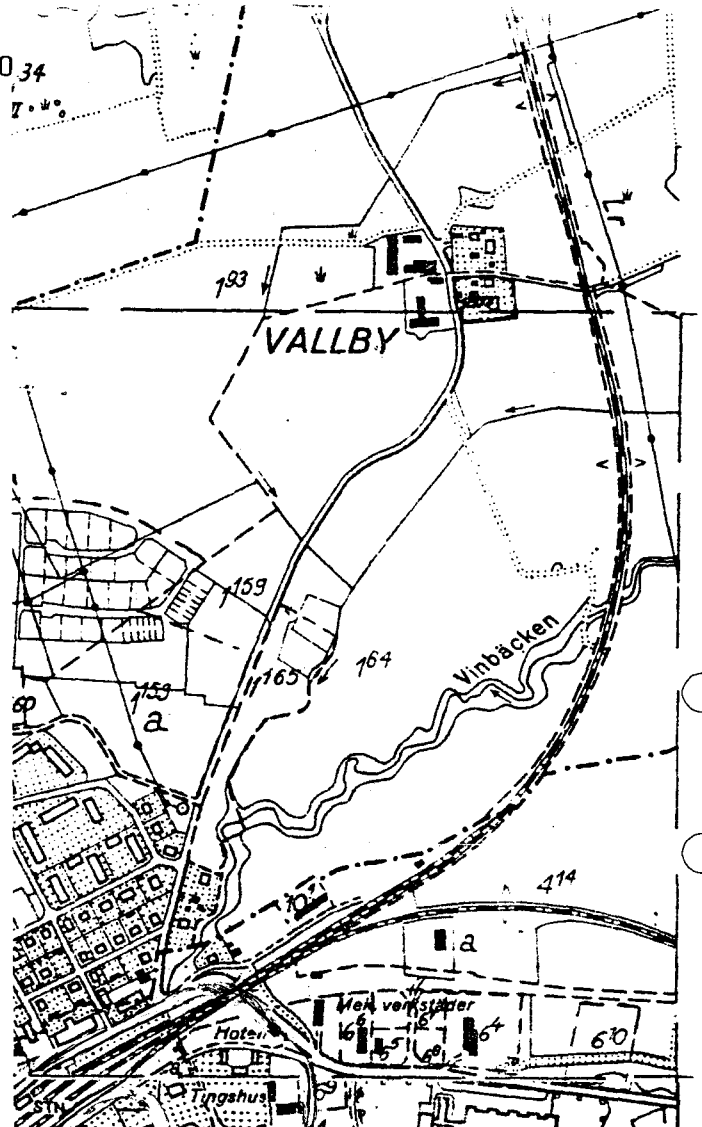

Rekommendationer:

St Äggeby är en välbevarad gårdsanläggning som har ett karaktäristiskt läge på en åkerholme i jordbrukslandskapet. För gårdens bebyggelse är 38 § BS tillämplig. Fornlämningarna skyddas av fornminneslagen.

2034
7.4

Skala 1:10000

6. Kolbäcks kyrkby (Kolbäck sn)

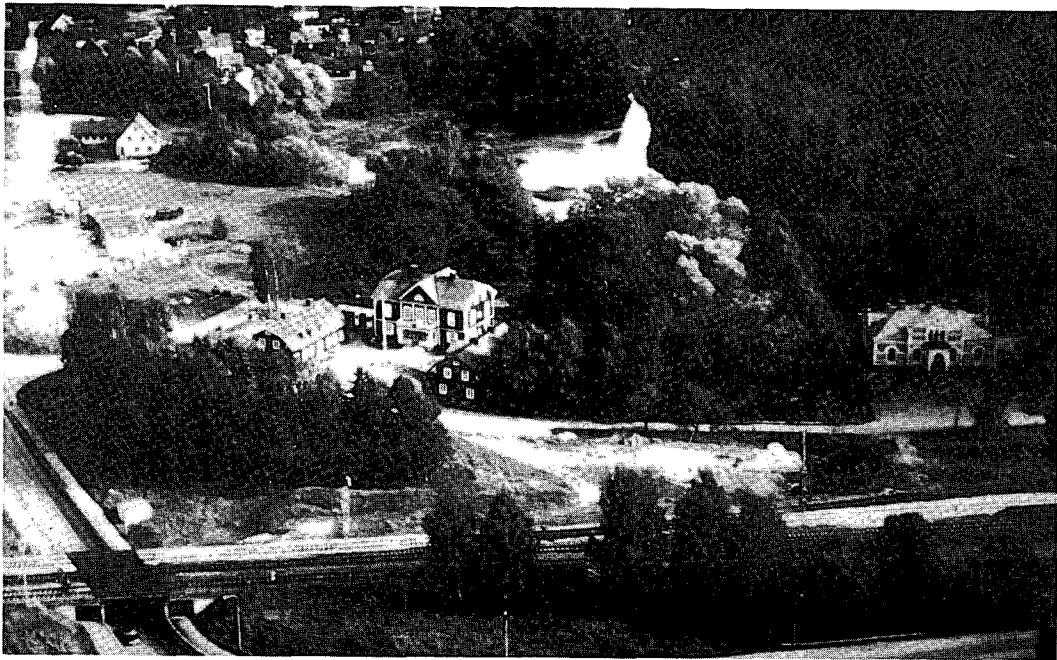
Kyrkbyn, som är relativt liten, ligger i det öppna slättlandskapet utmed Kolbäckån, nära den viktiga Herrevadsbro som nämns i de medeltida Västmannalagarna. Strömsholmsåsen bryter det öppna landskapet, men åsen är numera delvis bortschaktad genom grustäkter.

Kyrkans västra del rymmer rester av en romansk stenkyrka från 1100-talet som hade ett smalt kor med absid. Det nuvarande koret och långhusets östra delar härstammar troligen från omkring 1300. Vid slutet av 1500-talet revs det medeltida trätaket och kryssvalv slogs. På 1650-talet byggdes det Reutercrantska gravkoret. Det äldre tornet förstördes vid en brand och ett nytt byggdes 1796. Nära kyrkan ligger det timrade sockenmagasinet.

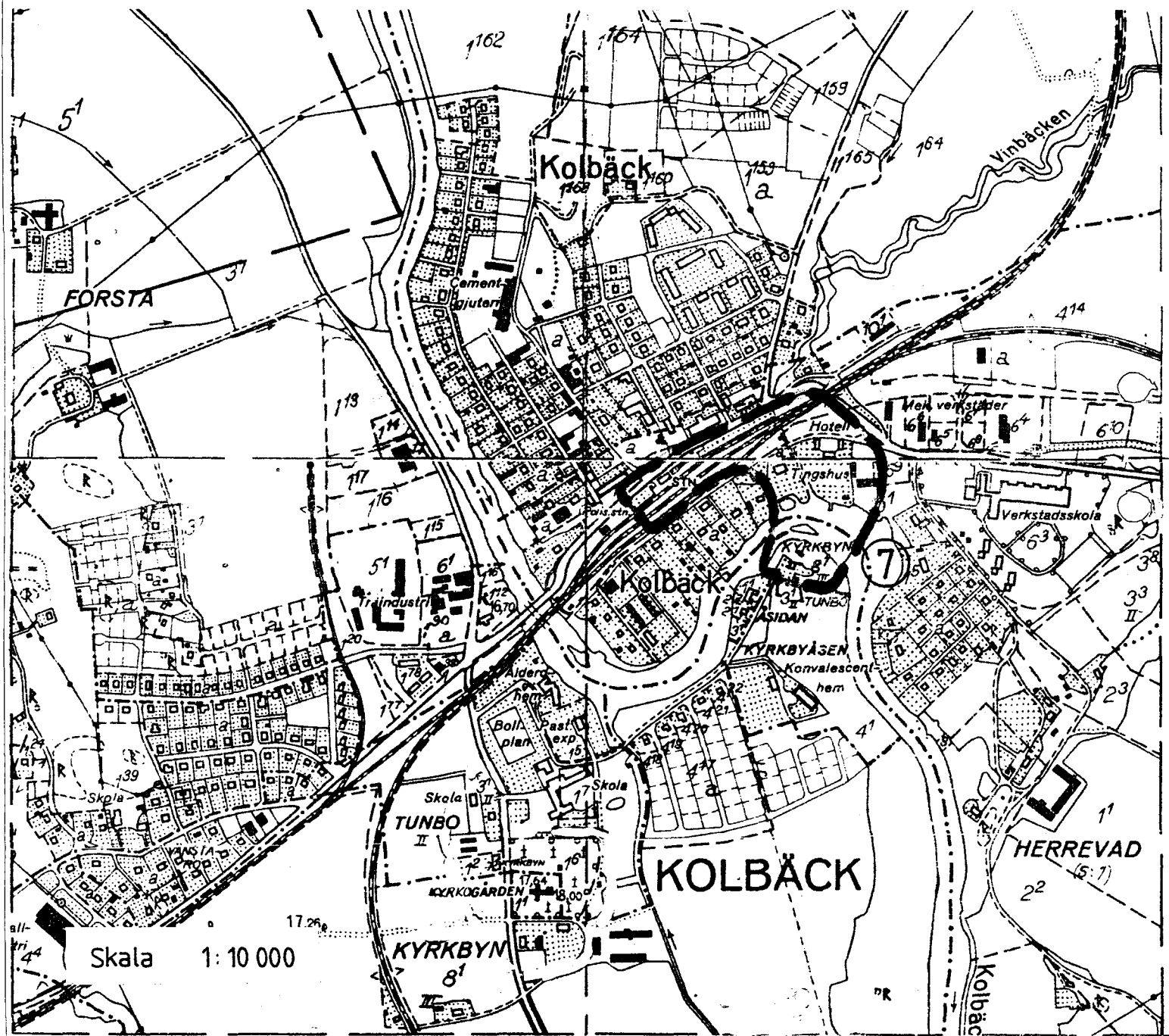
Vid kyrkan finns den nedlagda skolan med två byggnader, en i gulmålad panel och en i gråmålad panel från 1920-talet. Här ligger också kyrkstallarna i falurött trä, den ena ombyggd till skollokal. De nya skolbyggnaderna är belägna norr om kyrkan. Söder om kyrkan finns bostadshus till Kyrkbyns gård. Bostadshuset uppfördes omkring 1800 men har renoverats under 1900-talet.

Rekommendationer:

Kolbäcks kyrkby innehåller inte särskilt många byggnader, men kyrkans omgivningar är känsliga för nybyggnationer. För bebyggelsen, som utgörs av bl a skolbyggnader, sockenmagasin och kyrkstall, är 38 § BS tillämplig. Byggnaderna bör vid stadsplanläggning skyddas av q-märkning.

Kolbäcks Gästgiveri och Tingshus

7. Kolbäcks järnvägssamhälle (Kolbäck sn)

Kolbäcks samhälle har växt upp i anslutning till Kolbäckån. Här fanns redan under medeltiden en av länets viktigaste broar - Herrevadsbro - över vilken Eriksgatan gick. Under Erik XIV:s regering föreskrevs att det vid allmänna vägar, till de resandes bekvämlighet skulle finnas s k "taverner". Troligen var det i detta skede gästgivargården i Kolbäck kom till. Den nuvarande huvudbyggnaden är från 1897. Två flyglar hör till anläggningen. De tre timrade byggnaderna är klädda med faluröd panel. Söder om ån finns ett mindre brovaktarboställe från ca 1880 och vid detta låg den äldre bron över ån.

Vid Herrevads bro har sedan länge legat ett tingställe. Det nuvarande tingshuset ritades av Theodor Dahl och uppfördes 1891-94. Tingssalen inrymdes tidigare i en av gästgivargårdens flyglar. Det gulputsade tingshuset har rik dekor i vit puts. Frampartiet är markerat genom lisener, en rikt dekorerad frontespis och en framskjuten entré.

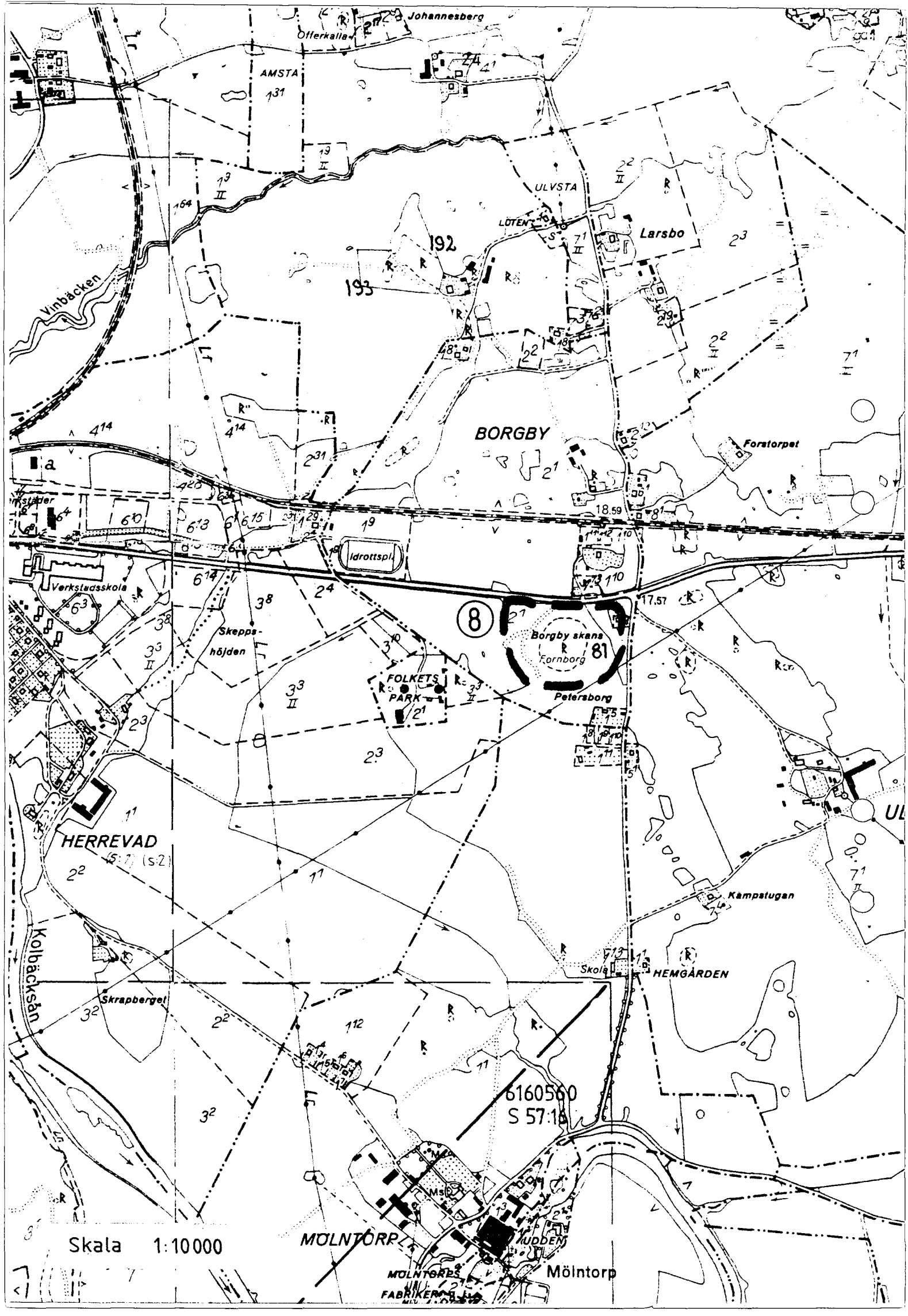
År 1874 öppnades järnvägen mellan Stockholm och Köping, men järnvägsstationen uppfördes först 1877. Järnvägen hade stor betydelse för samhällets framväxt. Stationshuset i två våningar är klätt med liggande panel målad i ljusbrunt med vita snickerier.

På åsen söder om samhället finns i dag stora hål efter grustäkter, där tidigare stora gravfält legat. Vid arkeologiska undersökningar har fynden gett bevis för att kolonisation av området ägt rum under förromersk järnålder, dvs århundradena närmast före Kristi födelse.

Rekommendationer:

Kolbäck har varit en viktig plats ur kommunikationshänseende både under äldre tid och nutid. Vadstället över ån fanns här åtminstone redan under medeltiden. Den kulturhistoriskt intressanta bebyggelsen omfattar tingshus, gästgivargård med gamla anor samt järnvägsstation. 38 § BS är tillämplig för områdets bebyggelse. Kolbäcks tingshus har sådana kvalitéer att en förklaring som byggnadsminnesmärke är lämplig. Frågan utreds av Riksantikvarieämbetet. I stadsplaner finns q-bestämmelser för tingshuset, gästgivargården, järnvägsstationen och brovaktarbostället.

Järnvägsstationen är upptagen i Riksantikvarieämbetets inventering av järnvägsstationer som "byggnad som inte bör åtgärdas, om- eller tillbyggas, på annat sätt förändras eller rivs, utan att samråd dessförinnan har skett med Riksantikvarieämbetet eller läns/landsantikvarie".

Johannesberg

Offerkälla

AMSTA

131

ULVSTA

LÖTEN

Larsbo

Vinbäcken

BORGBY

Forstorpet

Idrottspl.

8

Borgby skans
Fornborg

Petersborg

FOLKETS
PARK

HERREVAD

Kolbäcksan

Skrapberget

HEMGÅRDEN

6160560
S 57:18

Skala 1:10000

MÖLNTORP

MÖLNTORP
FABRIKER

Möln torp

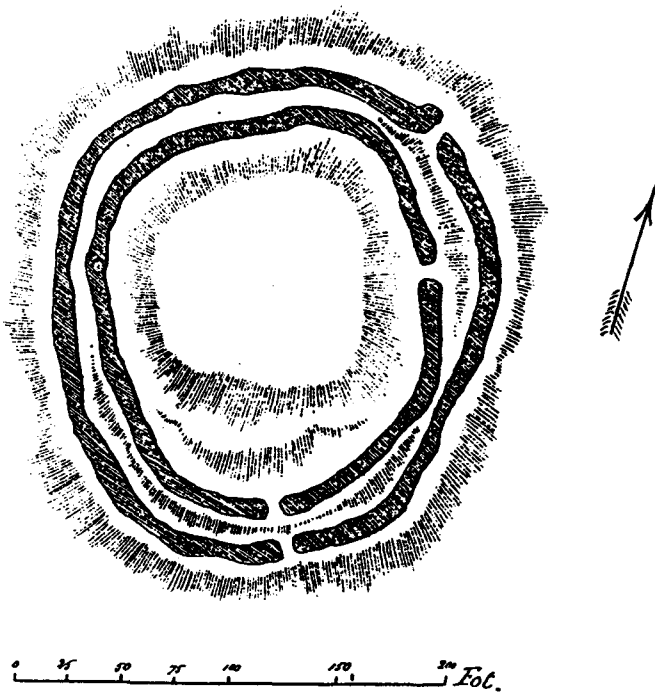
8. Borgby skans (Säby sn)

Fornborgen - Borgby skans - är anlagd på en brant moränkulle som omges av ett åkerlandskap. I dag finns ett vägkors strax intill fornborgen och järnvägen passerar norr om borgen. Den består av dubbla ringmurar, vardera med en ursprunglig ingång. De med hänsyn till terrängen kraftigt uppbyggda murarna har haft så gott som lodräta murliv, men dessa är nu till största delen raserade. Fornborgen kan sannolikt dateras till järnåldern.

Enligt traditionen utnyttjades Borgby skans vid Birger Jarls fältslag mot Folkungarna. Det var här vid Herrevad som slaget stod år 1251. Vid Herrevad ägde åter strider rum på hösten 1466 mellan Nils Sture och hans dalkarlar å ena sidan och Erik Nilsson och ärkebiskop Jöns Bengtssons anhängare å den andra.

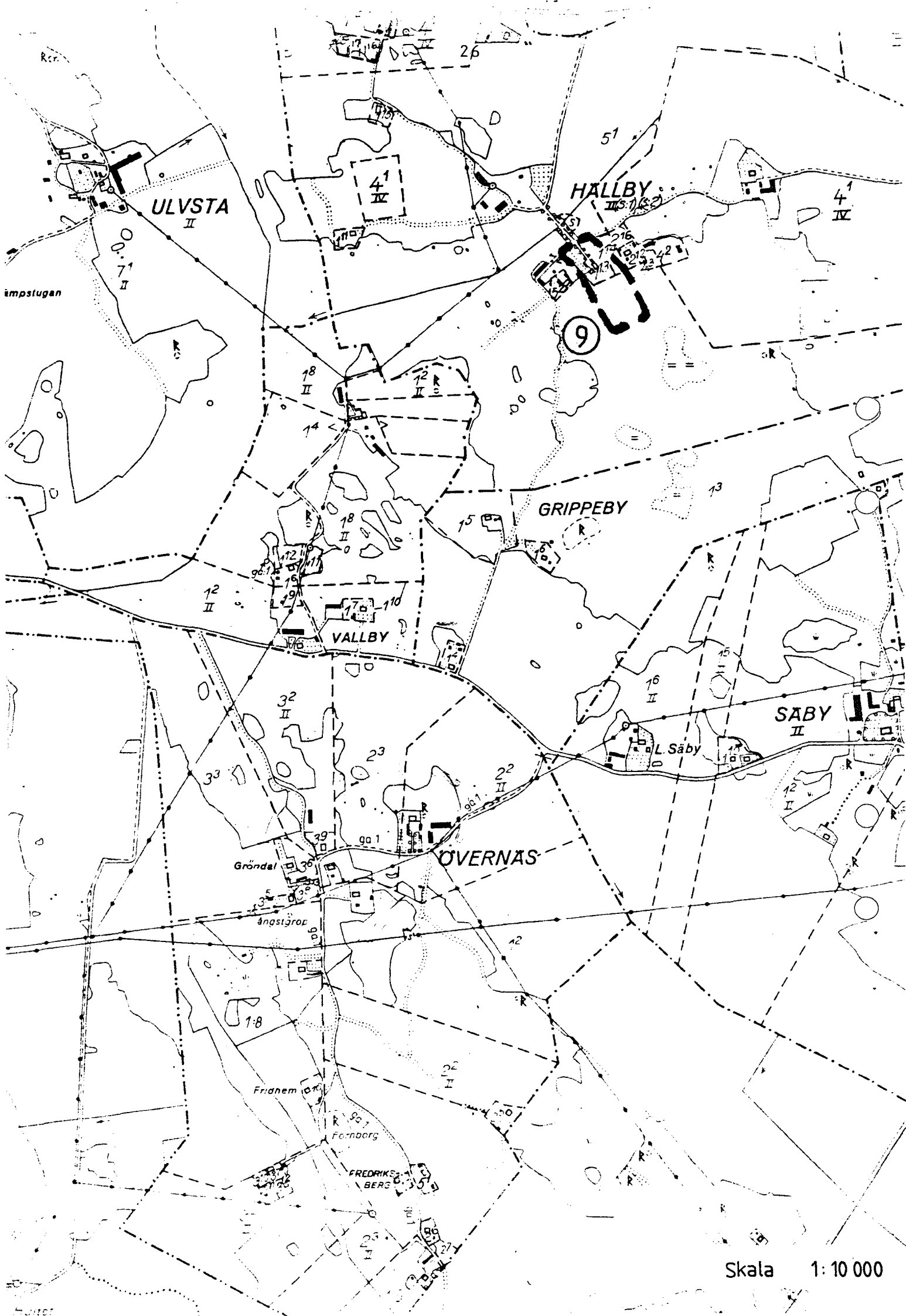
Rekommendationer:

Fornborgen skyddas av fornminneslagen. Den är fornvårdsobjekt och riksskyltad. Kontinuerlig vård bör utföras.

Borglemning vid Borgby i Säby.

H. Hofberg.

ULVSTA
II

HALLBY
III

GRIPPEBY

VALLBY

SÄBY
II

ÖVERNÄS

FREDRIKSBERG

9

Skala 1:10 000

impstugan

Gröndal

Ångström

Fridhem

Fornberg

L. Säby

Rör

FURST

9. Hällby (Säby sn)

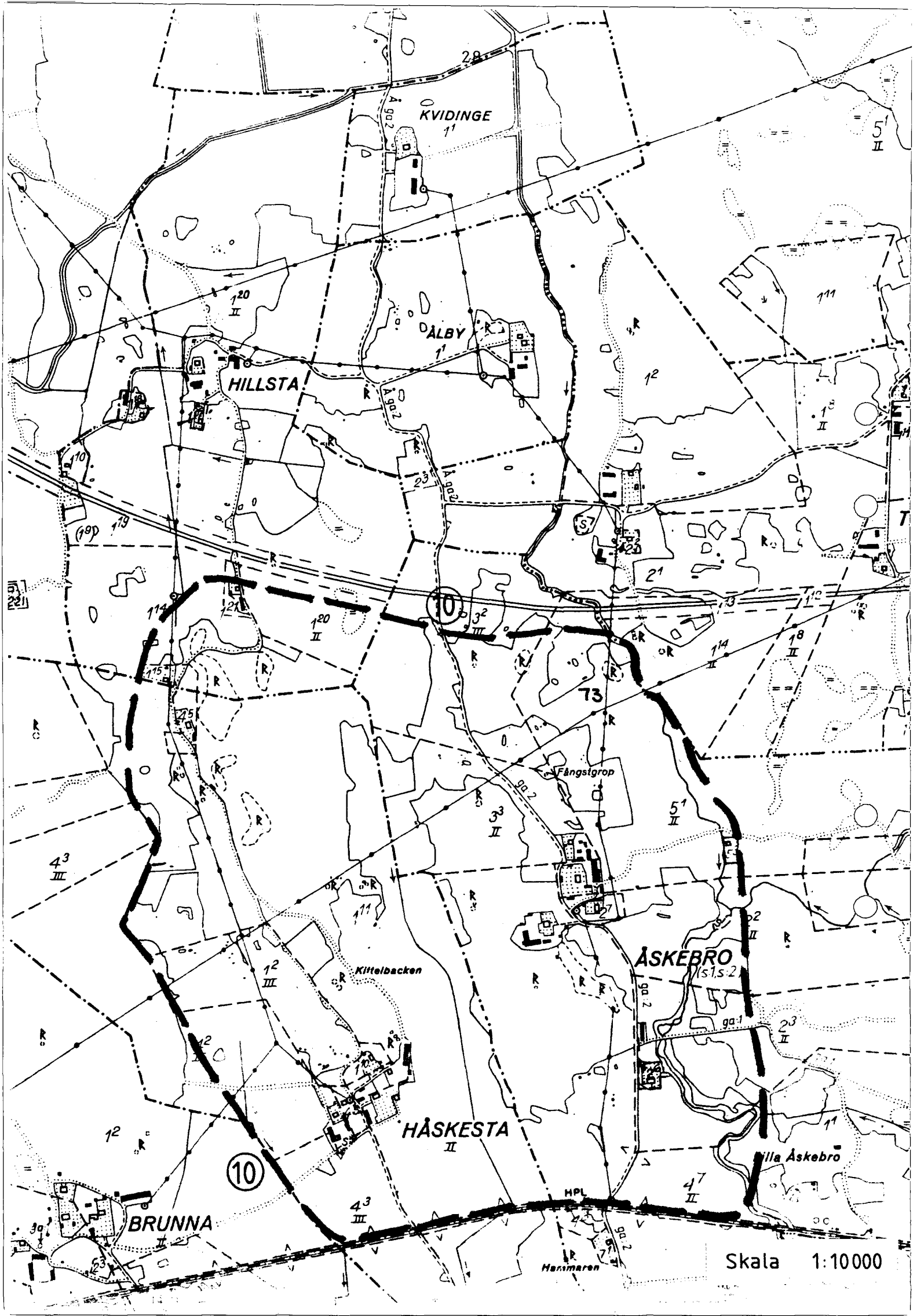
I byn Hällby ligger en välbevarad, mindre gård. Byn är belägen i sluttningen av ett mindre skogsparti i det öppna jordbrukslandskapet. Gårdens byggnader, troligen uppförda omkring 1800, ligger kring en gårdsplan. Tidigare var gården helt kringbyggd, men en del byggnader är nu rivna. Gården har trots detta bevarat den äldre karaktären med små, låga timmerbyggnader målade i falurött. Boningshuset i en och en halv våning är vid gaveln sammanbyggd med en lägre bod. Den har tidigare fungerat som mjöl- och mangelbod. En mindre byggnad utgörs av en f d drängstuga. I vinkel mot denna ligger en längre ekonomibyggnad använd som pigkammare, mjölkbod, fläskbod och vedbod.

Söder om bebyggelsen finns en gammal festplats där bl a midsommar firats i mer än 150 år.

Rekommendationer:

Den mindre gården har ett välbevarat byggnadsbestånd, beläget i byn på en sluttning av ett mindre höjdparti. Det typiska läget och den ursprungliga bebyggelsen gör att gården är viktig att bevara. För gårdens byggnader är 38 § BS tillämplig.

KVIDINGE

DALBY

HILLSTA

HÅSKESTA

ÅSKEBRÖ

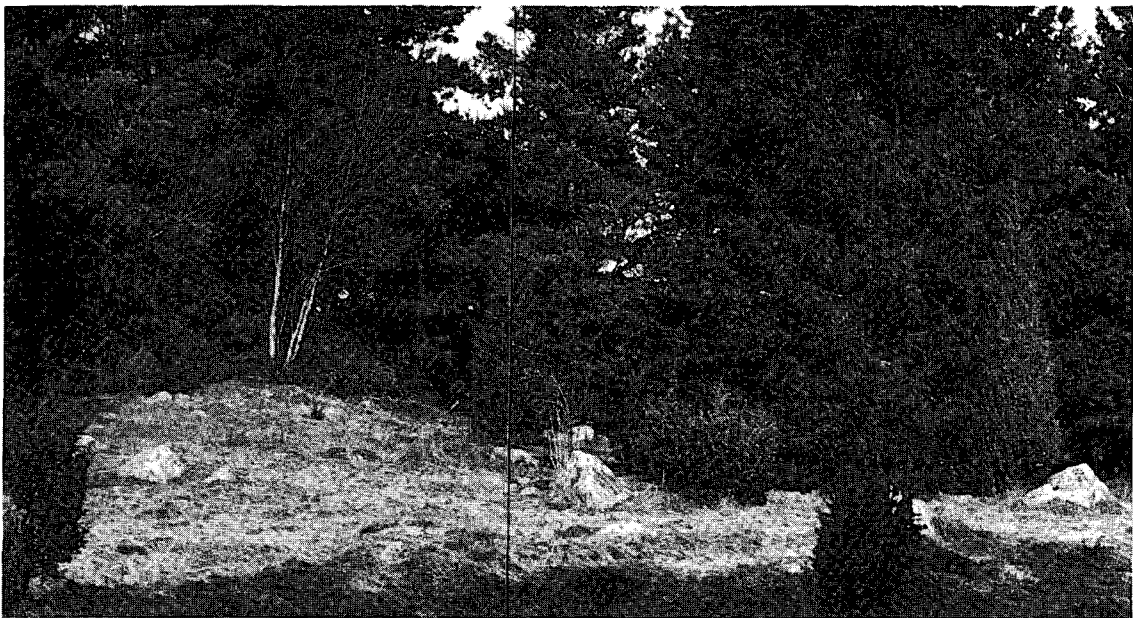
BRUNNA

Skala 1:10000

10. Håskesta-Åskebro (Svedvi och Säby sn)

Området kännetecknas av ett omväxlande landskap med åkrar, betesmarker och mindre skogspartier. Mindre vägar finns inom området och i öster rinner Bodabäcken. Området avgränsas i söder av järnvägen och i norr av väg E 18. Ett stort antal fornlämningar, främst från järnålder, förekommer på landskapets mindre höjdpartier. Mindre till medelstora gravfält med högar och runda stensättningar är vanligt förekommande. Här finns även ensamliggande lämningar av samma fornlämningstyper som på gravfälten samt fångstgropar och resta stenar.

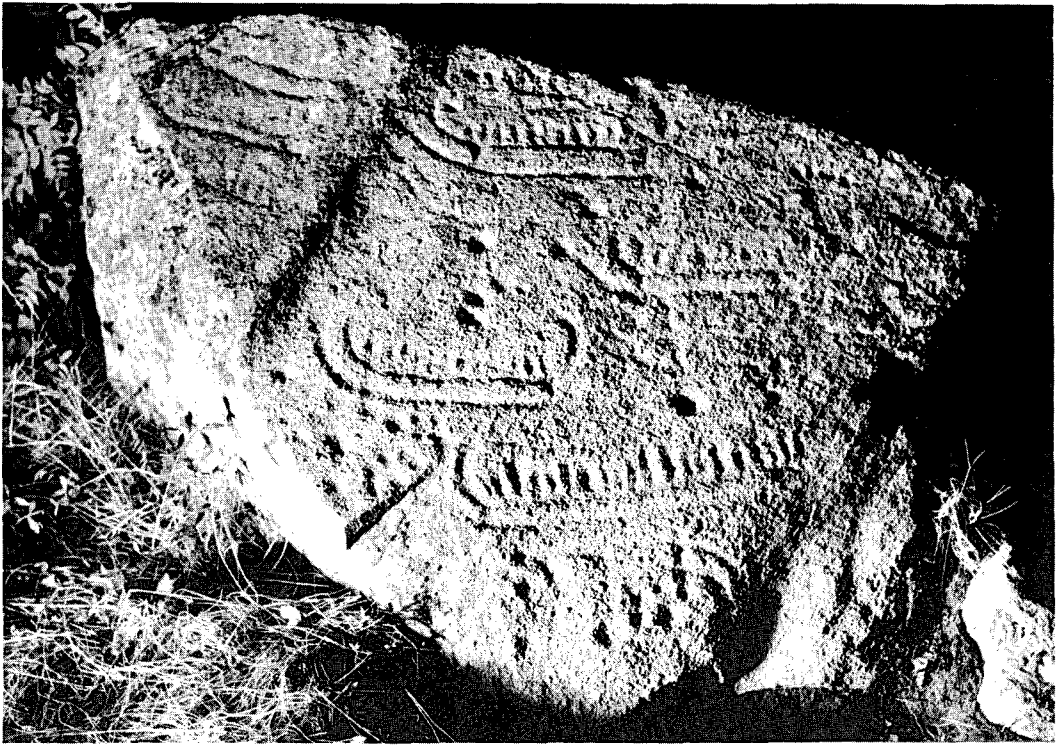
Håskesta är en välbevarad by med bebyggelse i huvudsak från tidigt 1800-tal. Manbyggnaderna i en våning har oftast brutna tegeltak. I några fall har frontespiser senare tagits upp i takfallen. En av gårdarna har en lång, äldre länga med bodar, undantagsstuga och portlider. Det senare visar att gården har varit kringbyggd. Bebyggelsen kännetecknas av timrade byggnader målade i falurött med boningshusen inklädda med panel. Byn Åskebro har likartad karaktär även om en del byggnader har genomgått senare förändringar.

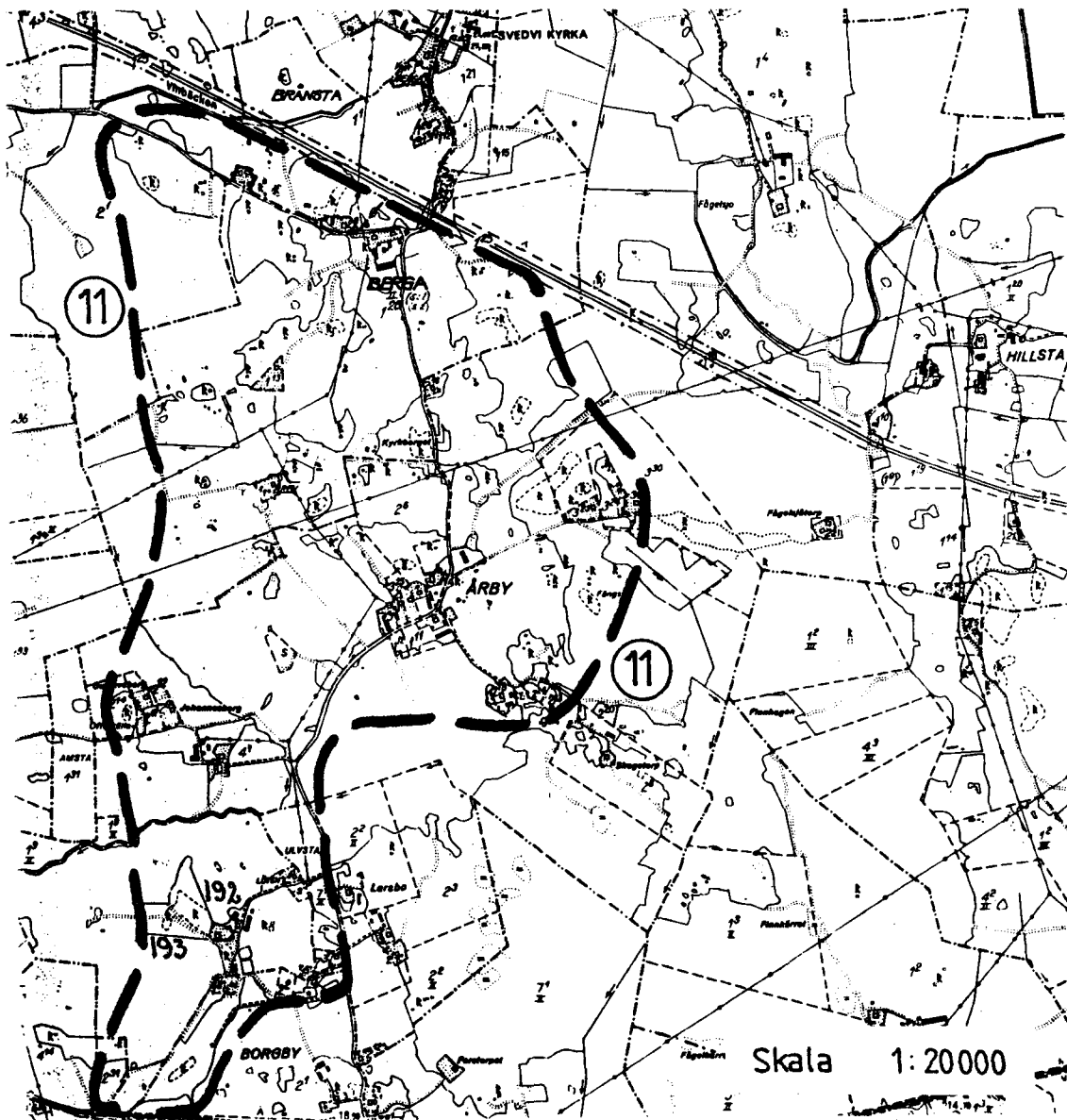
Litet gravfält med stensättningar, strax söder om E18 på Åskebro mark

Rekommendationer:

Ett värdefullt kulturlandskap med ett stort antal fornlämningar och äldre bebyggelse medför att området har stort kulturhistoriskt intresse. Landskapet är känsligt för förändringar som nybebyggelse, skogsplanering av åkermark och vägrätningar. De äldre bymiljöerna är ett karaktäristiskt inslag i landskapsbilden. För bebyggelsen inom området är 38 § BS tillämplig. Fornlämningarna skyddas av fornminneslagen.

Hällristningar vid Arby

11. Berga-Årby (Svedvi sn)

En äldre väg sammanbinder ett fornlämningstätt område, där landskapet omväxlar mellan åkrar, stenbundna betesmarker och mindre skogspartier. Vägen, som har ursprunglig karaktär, slingrar sig mellan landskapets mindre förhöjningar på vilka fornlämningarna är belägna.

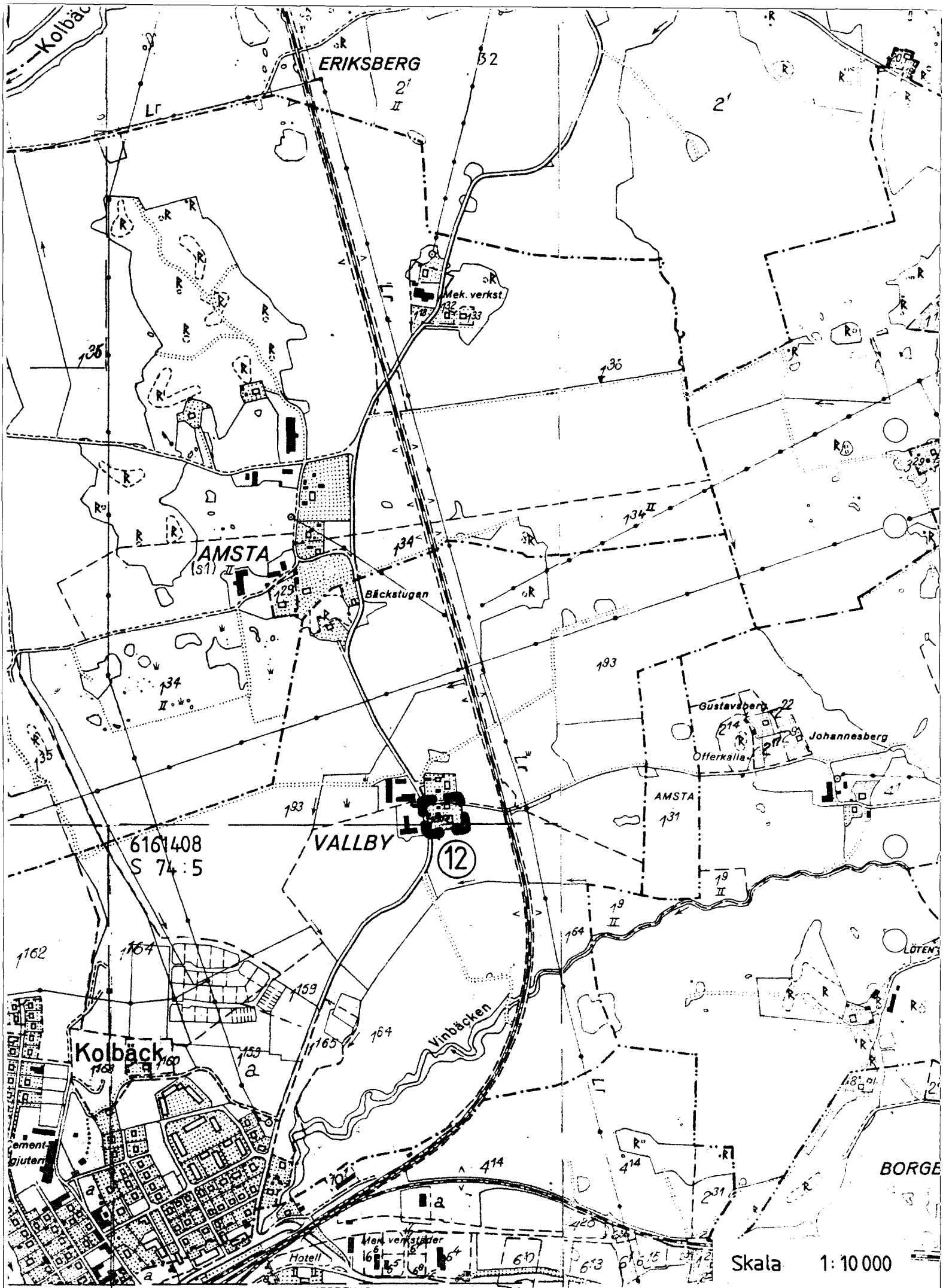
Området har stor täthet av fornlämningar både från brons- och järnålder. De mindre till medelstora järnåldersgravfälten, bestående av några högar och till övervägande del runda stensättningar, är dock dominerande inom området. Ensamliggande lämningar som runda stensättningar, rösen och skärvstenshögar förekommer också. Den förstnämnda kategorin är vanligast. De båda sistnämnda typerna liksom skålgropar i block och hällar tyder på en omfattande bosättning även under bronsålder. Samma datering visar en hållristningsförekomst vid Årby med ca 15 skepp, en fotbild och ungefär 75 skålgropar. I södra delen av området finns ett rikt varierat järnåldersgravfält på en åsplatå. Det innehåller bl a högar, skeppssättningar, resta stenar och stensättningar av olika former. Söder om området skilt av järn- och landsvägar ligger den tidigare beskrivna Borgby skans.

År 1961 undersöktes norra delen av ett gravfält om drygt 50 gravar på åsen väster om Borgby gård. Gravformerna var runda, kvadratiska och triangulära stensättningar innehållande föremål som daterar gravfältet till romerskjärnålder - århundradena efter Kristi födelse. Den södra delen av gravfältet (nr 48) ligger alltjämt kvar på åskränet söder om grustaget.

Utmed den äldre vägen ligger några byar med till övervägande del välbevarad bebyggelse av traditionell utformning. I Berga finns exempelvis ett mindre boningshus i två våningar och en ekonomibyggnad med portluder. Båda byggnaderna är timrade och målade i falurött, medan boningshuset är klätt med panel. Byggnadsbeståndet kan dateras till tidigt 1800-tal. Från samma tidsperiod är några mindre boningshus i en våning, av traditionell utformning.

Rekommendationer:

Området utmärks av ett värdefullt kulturlandskap med stor täthet av fornlämningar, ursprungligt vägsystem och äldre bymiljöer. Landskapsbilden är känslig för större nybyggnationer, skogsplantering av öppen odlingsmark och förändringar av vägnätet. Enstaka nya byggnader som är anpassade till den äldre bebyggelsen kan dock uppföras inom området. För bebyggelsen inom hela området är 38 § BS tillämplig. Fornlämningarna skyddas av fornminneslagen. Årbygravfältet är fornvårdsobjekt och riksskylltning finns. Vid gravfältet står en beskrivningsskylt och området betas. Ytterligare vård är ej nödvändig.

ERIKSBERG

Mek. verkst.

AMSTA

Bäckstugan

VALLBY

12

Gustavsberg 22

Johannesberg

6161408
S 74:5

Kolbäck

414

Hotel

HERREVAD

HERREVAD
KOLBÄCKSEN

Skala 1:10 000

12. Vallby (Kolbäck sn)

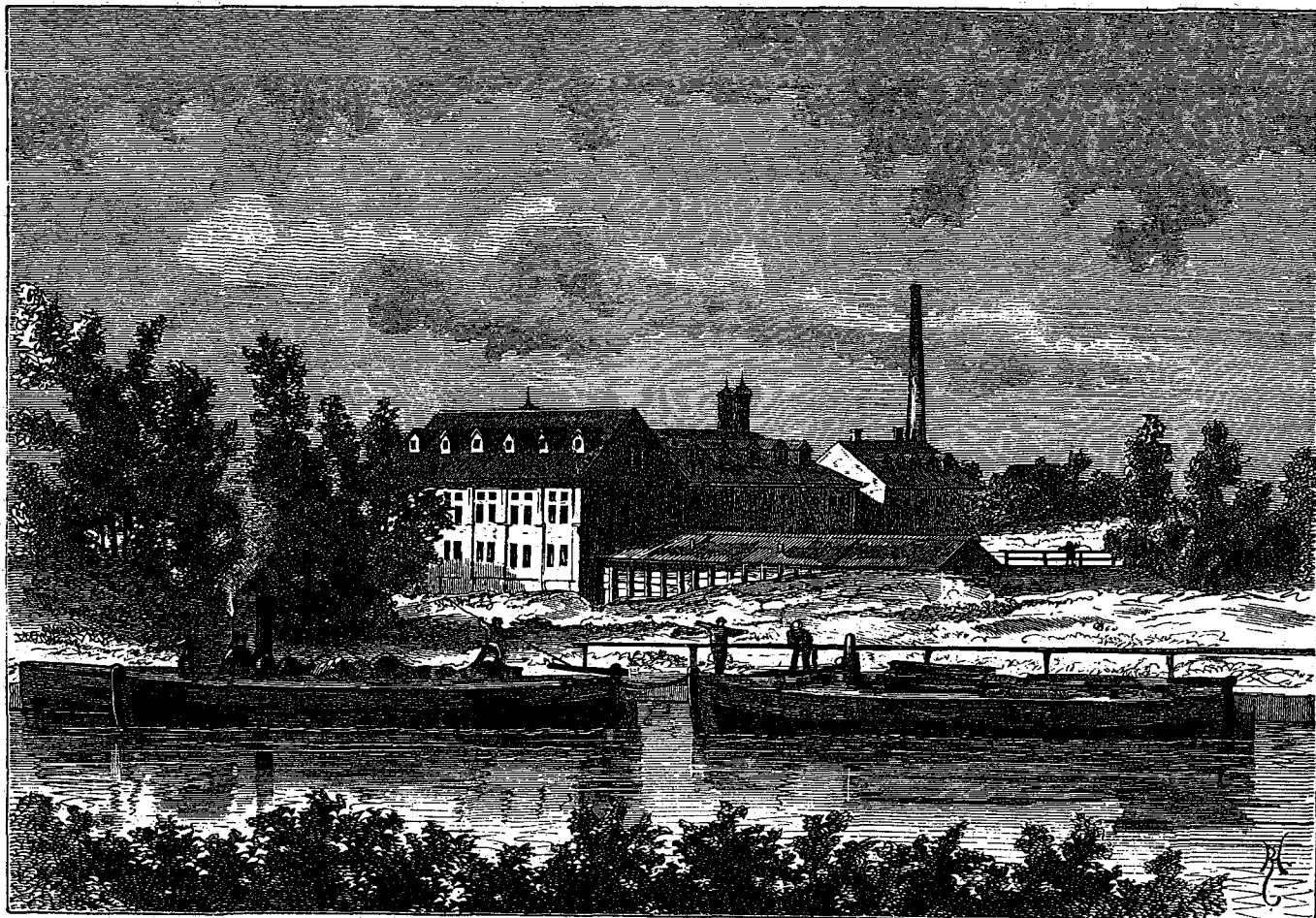
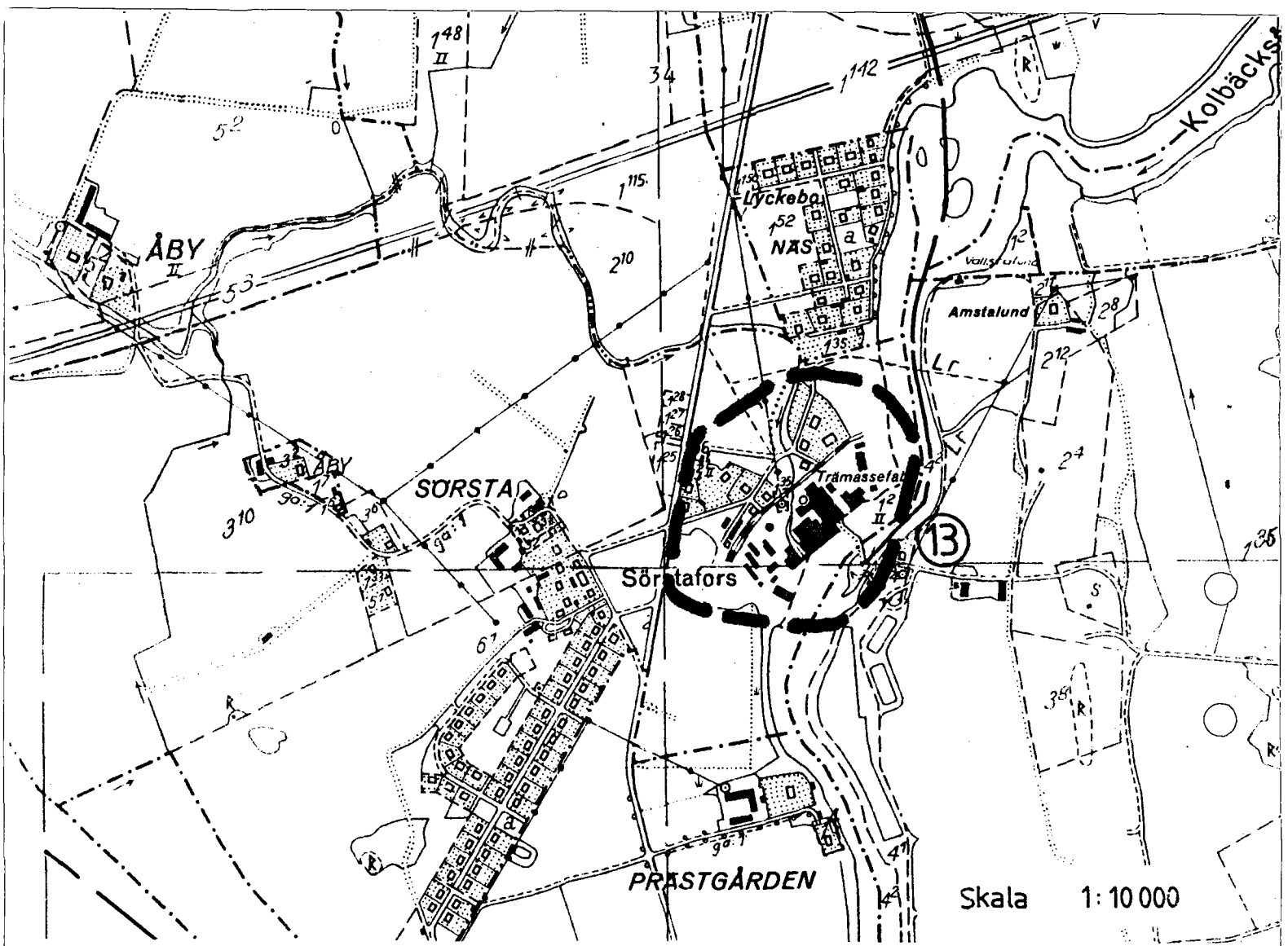
Gården ligger i byn Vallby som är belägen på en svag förhöjning i det öppna jordbrukslandskapet utmed Kolbäckån. Gården har ett välbevarat boningshus från 1700-talet som troligen ombyggdes under början av 1800-talet. Flera mindre bodar och en f d drängstuga finns också på gården. Byggnaderna är timrade och målade i falurött, några är inklädda med panel. Gården ger ett ålderdomligt intryck och byggnaderna kan dateras till 1700- och 1800-talen.

Sädesbod uppförd under 1700-talet

Rekommendationer:

Den välbevarade gårdsmiljön ligger i den mindre byn Vallby som syns vida omkring i slättlandskapet. Gårdens bebyggelse har bevarat den ursprungliga karaktären. För bebyggelsen är 38 § BS tillämpbar.

Fabriken Sörstafors vid Strömsholms kanal. 1864

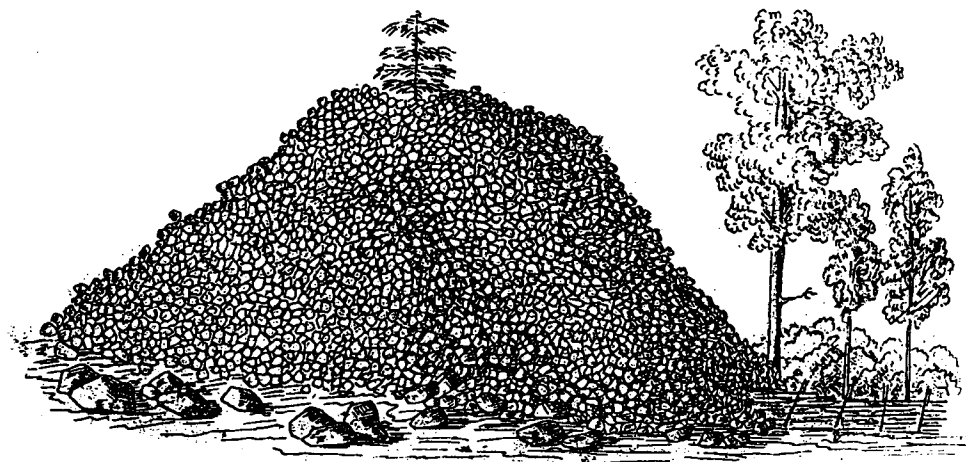
13. Sörstafors industrier (Kolbäck sn)

Sörstafors industrier är belägna vid Kolbäckån. År 1849 anlades på platsen tegelbruk, sågverk och benstamp. En pappersfabrik uppfördes här år 1870 som dock förstördes i en brand år 1900. Nya fabriksbyggnader uppfördes ett år senare och det är i stort sett dessa byggnader som finns kvar i dag. Vissa byggnader har dock om- och tillbyggt under 1960- och 1970-talen. Pappersbruket lades ned 1966 och en metallindustri inryms numera i byggnaderna. Industribebyggelsen karaktäriseras av röda tegelbyggnader med sparsam dekor. En välbevarad, gråputsad tegelbyggnad i två våningar har inrymt ingenjörskontor. Här finns också en kraftverksbyggnad och brandstation båda från omkring 1900. Lagerbyggnader i falurött trä hör också till fabriken. I anslutning till anläggningen finns arbetarbostäder främst större förmansvillor i 1 1/2 och 2 våningar. De är klädda med panel, målade i falurött eller ljusa färger.

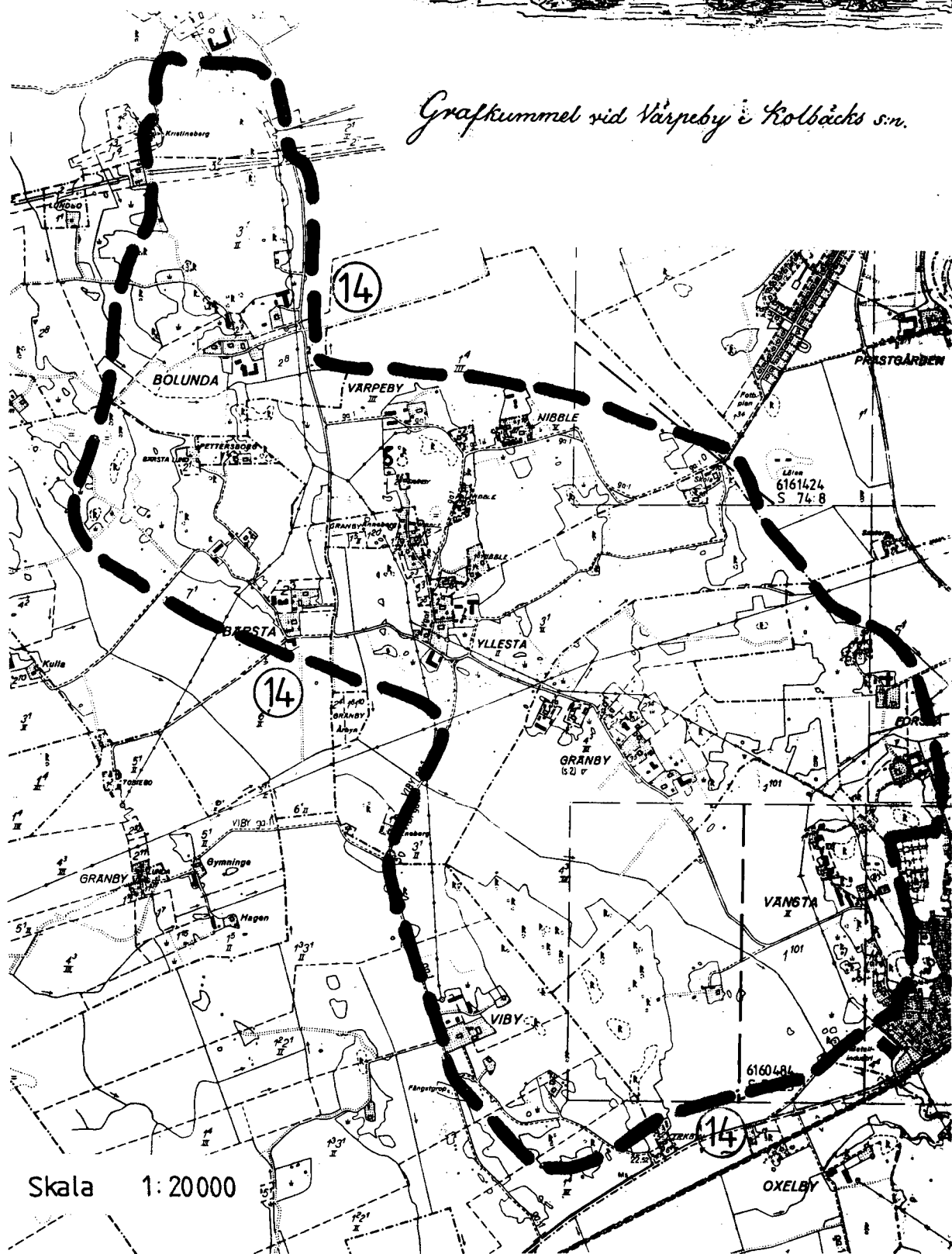
Rekommendationer:

Sörstafors är ett bra exempel på en äldre industrimiljö som består dels av fabriksbyggnader, dels av arbetarbostäder. Den äldre bebyggelsen är präglad av tiden kring sekelskiftet 1900 även om senare tillskott förekommer. Likartade industrimiljöer är numera sällsynta både inom kommunen och länet. Därför är det viktigt att skydda bebyggelsen från större förändringar. För områdets bebyggelse är 38 § BS tillämplig.

Grafkummel vid Vårpeby i Kolbäckes s.n.

H. Hofberg.

Skala 1:20000

14. Viby-Vänsta-Yllestå-Bolunda (Kolbäck och Berg sn)

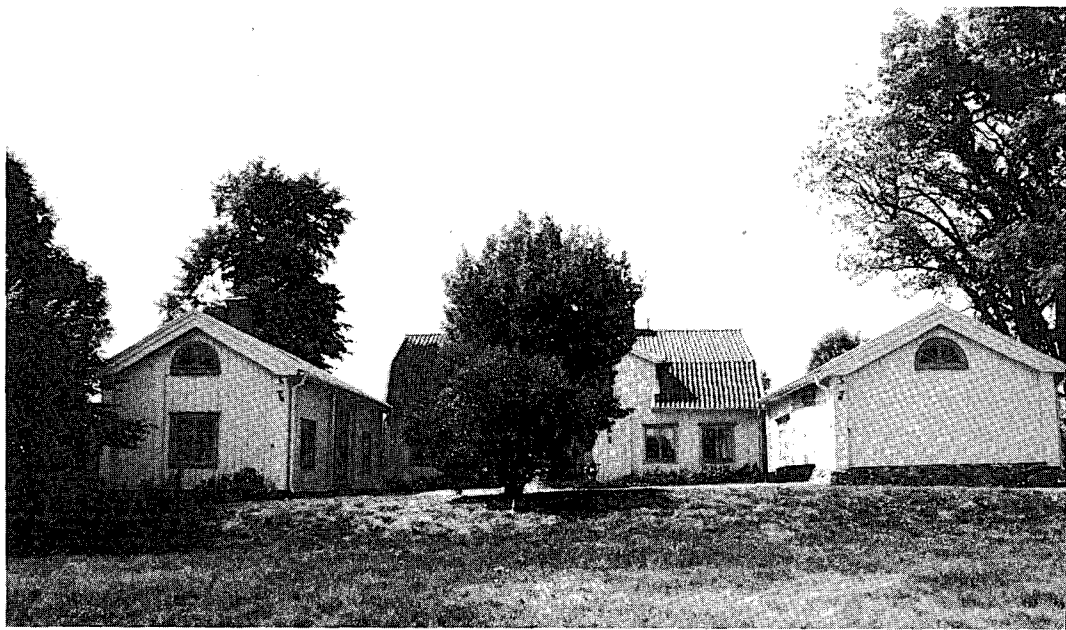
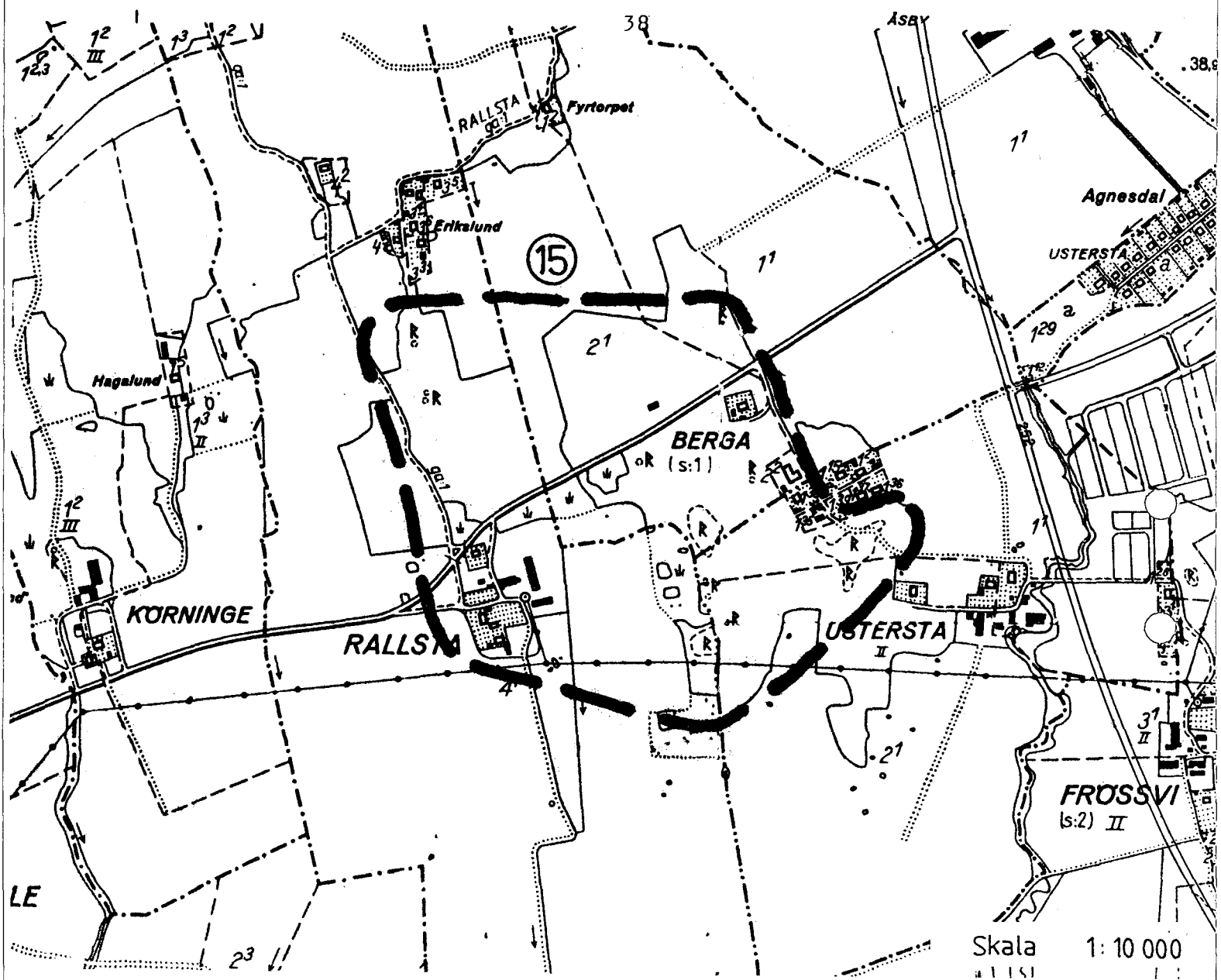
Området kännetecknas av ett typiskt mälårlåndsåap med vidsträckta ååkrar avbrutna av mindre, skogklädda höjdpårtier. På de senare är ett stort antal fornlåmningar och åldre bebyggelse belågna. Byarna sammanbinds av ett åldre vågnåt. Den åldre landsvågen mellan Kolbåck och Bergs kyrkbyar passerar genom området.

På höjdpårtierna föreåommer en större koncentration av fornlåmningar både från brons- och jårnålder. Bronsålderslåmningarna utgås i första hand av ensamliggande rösen och skålgropsblock. Hår ligger mindre till medelstora jårnåldersgravfålt bestående av stensåttningar och mindre högar. Ensamliggande låmningar som högar, stensåttningar och resta stenar är också vanligå föreåommande. Den stora fornlåmningståtheten tyder på att området hade en omfattande bosåttning både under brons- och jårnålder. På en åsrygg vid gårdens Vårpeby ligger Våstmanlands största bronsåldersröse, 35 meter i diameter och 4 - 5 meter högt, Vårperör.

Området bebyggelse har ett karaktåristiskt låge på landsåapets mindre höjdpårtier. Byarna har genomgått stora föråndringar i sambånd med skiftena. I några fall ligger endast en eller två gårdar kvar på byplåtsen, men torp eller arbetarboståder föreåommer ofta i anslutning till byn. Bebyggelsen präglas huvudsåkligen av 1800-tålets timrade, faluröda byggnader, där boningshusen i allmånhet är inklädda med panel. Vit- och gulmålade boningshus föreåommer också. Gårdarna är till övervågande del medelstora med boningshus i en våning under sadeltak eller brutet tak. Byn Yllestå har varit en av socknens centralpunkter i och med att kronofogden bodde hår. Kronofogdeboståttet fanns på 1700-tålet och fram till 1859 hade gårdens denna funktion. Gårdsbildningen är vålbevarad och ånses vara en av de mera värdefulla i socknen. På gårdsplanen står ett vårdtråd och trådgården omges av en stenmur. Manbyggnaden i en våning uppfördes år 1800, men grundmurar visar att en åldre byggnad har stått på plåtsen. Den timrade byggnaden är klådd med faluröd locklistpanel och har brutet tegeltak. Till gårdens hör två bodar och en f d drångstuga, alla från 1700-tålet. Torpet Kristineberg från 1700-tålet är intressant då det 1749 blev fideikomiss. Dåvarande ågaren av Kvalstå gav det som legat till sin son.

Rekommendationer:

Ett större område där ett stort antal fornlåmningar, åldre bebyggelse och ursprungligt vågnåt samverkar till ett värdefullt kulturlåndsåap. Hela området är känsligt för större nybyggnationer, föråndring av den åldre bebyggelsen, skogplantering av öppen odlingsmark och föråndring av vågnåttet. Fornlåmningarna skyddas av fornminneslagen. För bebyggelsen inom hela området är 38 § BS tillåmpbar. Vårperör är förslå till nytt fornvårdsobjekt. Rösen bör röjas och siktgalling utföras mot åkern. Vid avåagsvågen bör riksskylt uppsåttas och vid rösen en beskrivningsskylt.

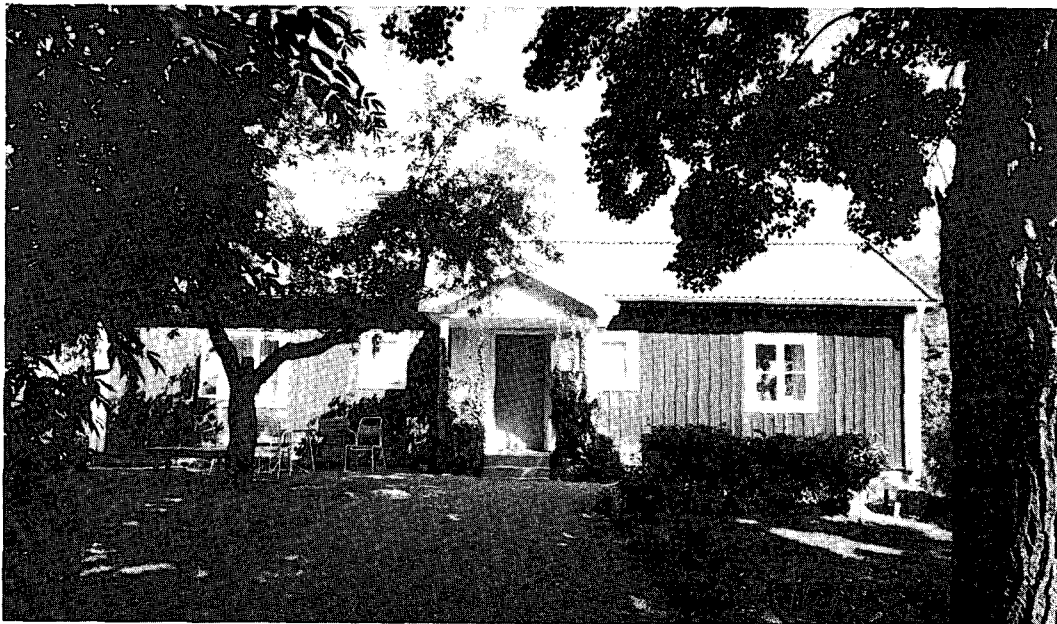
Rallsta herrgård

15. Rallsta (Berg sn)

Gården Rallsta ligger på en svag förhöjning i slättlandskapet. Nära gården finns ytterligare åkerholmar på vilka ett stort antal fornlämningar är belägna. Här har påträffats ensamliggande lämningar som högar, runda stensättningar och skärvtenshögar. Några gravfält med likartade fornlämningar förekommer också. Både skärvtenshögar och skålgropsstenar tyder på en bosättning under bronsålder, medan övriga lämningar sannolikt kan dateras till järnålder.

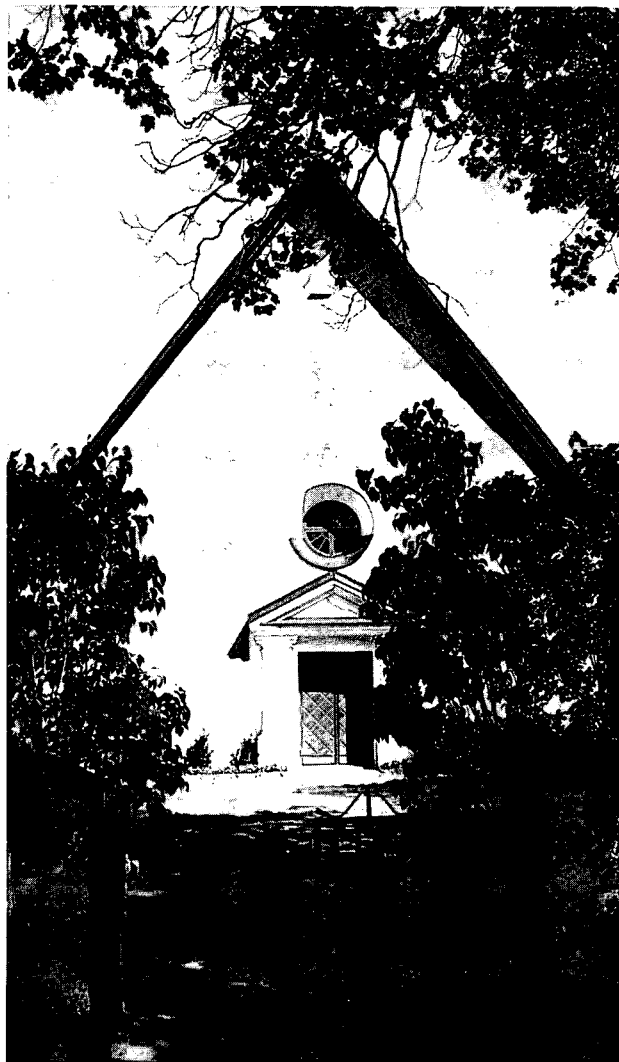
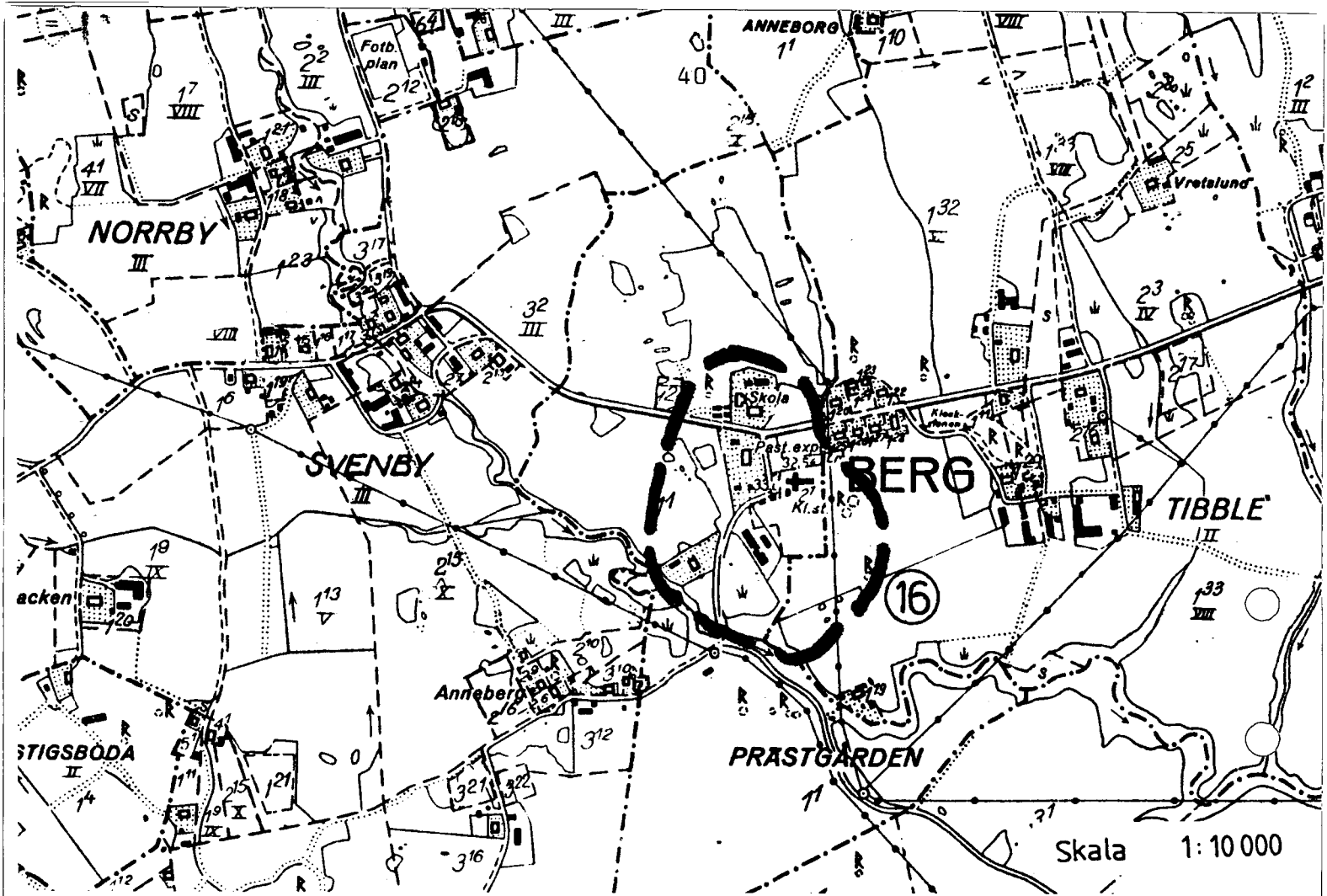
Rallsta är en mindre herrgård med manbyggnad och två flyglar. Byggnaderna kännetecknas av nyklassicistisk stil och de uppfördes i slutet av 1700-talet. Nyklassicismen är speciellt påtaglig i dekorationsdetaljerna, triglyferna på manbyggnadens dörromfattning och voluterna som bär upp kornischerna på norra boden. De timrade byggnaderna är klädda med vit locklistpanel. Manbyggnaden har brutet tak och senare upptagen frontespis. På gården finns några äldre bodar, bl a en timrad loftbod.

Vid infarten till Berga ligger ett f d sergeantboställe.

Rekommendationer:

Koncentrationen av fornlämningar och den välbevarade bebyggelsen gör det angeläget att slå vakt om områdets karaktär. Rallsta har ett framträdande höjdläge i det omgivande slättlandskapet. För bebyggelsen på gården Rallsta är 38 § BS tillämplig. Fornlämningarna skyddas av fornminneslagen.

16. Bergs kyrkby (Berg sn)

Kyrkbyn ligger i det öppna jordbrukslandskapet som avbrytes av mindre, skogklädda höjdparter. I anslutning till byn finns några högar och runda stensättningar som visar att platsen var bebyggd redan under järnålder.

Bergs gråstenskyrka från 1200-talet är byggd i romansk stil, fram till 1400-talet hade den sannolikt ett medeltida tunnvalv av trä. Detta ersattes av två kryssvalv, på vilka det finns fragment av muralmålningar. Vid en restaurering 1853 vidgades de rundbågiga romanska fönstren kraftigt och kyrkan förlorade mycket av sin medeltida karaktär. Vid denna restaurering revs även det gamla vapenhuset och ingången flyttades från södra långhusväggen till västra fasaden. I samband med detta togs den medeltida beslagprydda träporten bort, den finns nu på Länsmuseet i Västerås.

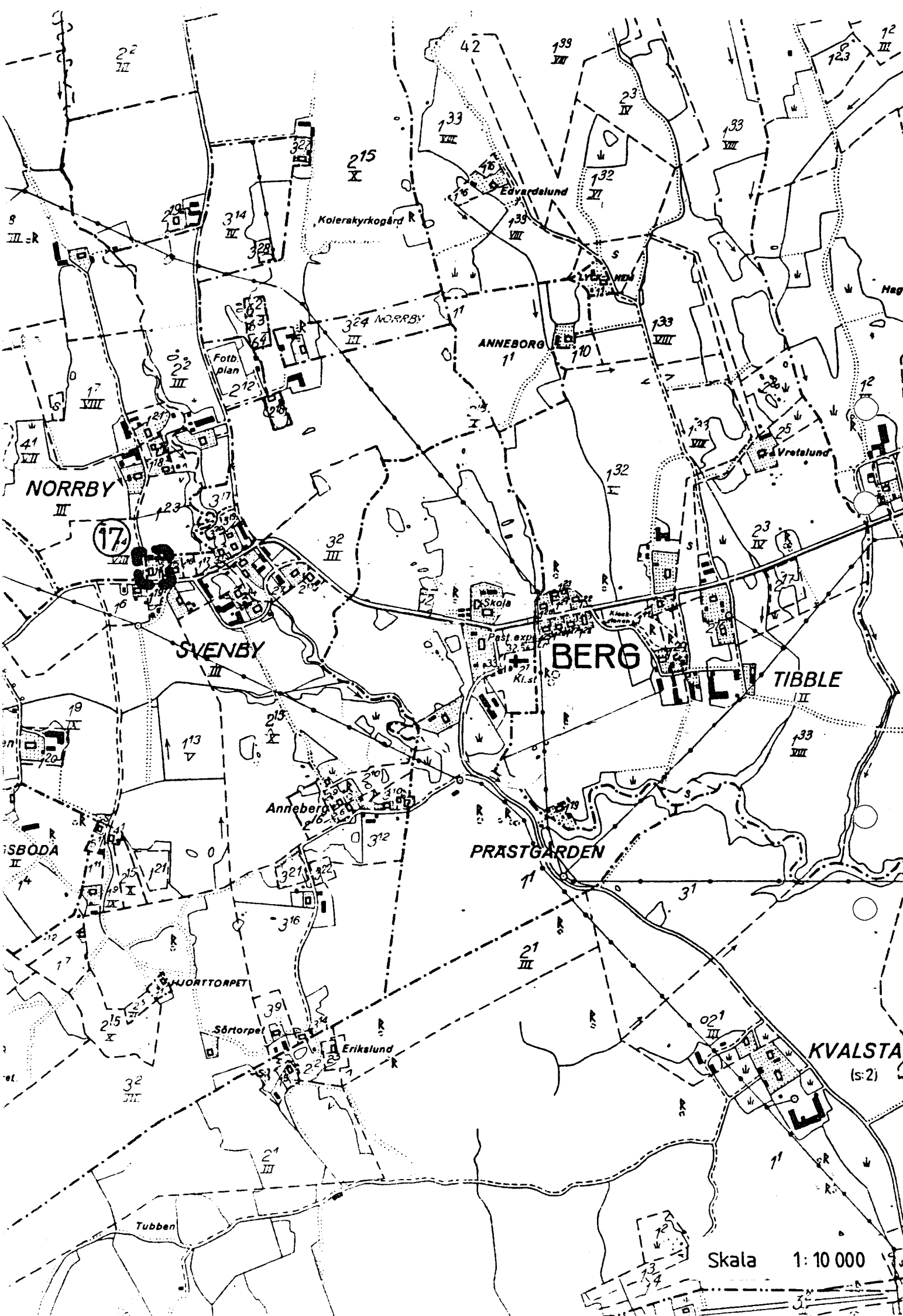
Utanför kyrkan står en tiondebod i falurött timmer sannolikt från 1700-talet. Prästgården från 1885 och kyrkskolan med byggnader från 1800-talets slut och ca 1900 bidrar till den karaktäristiska kyrkomiljön.

Tiondebod

Rekommendationer:

Kyrkan utgör tillsammans med prästgården och kyrkskolan en miljömässig enhet av stort kulturhistoriskt värde. Fornlämningarna skyddas av fornminneslagen. Tillämpning av 86 § BL utreds av länsstyrelsen. För bebyggelsen är även 38 § BS tillämplig.

NORRBY III

SVENBY III

BERG

TIBBLE II

PRÄSTGÅRDEN

KVALSTA (s:2)

ISBODA II

SÖRTORPET

Sörtorpet

Erikelund

Tubben

Skala 1:10 000

17

Fotb Plan

324 NORRBY III

ANNEBERG 11

23

Anneberg 26

21

31

32

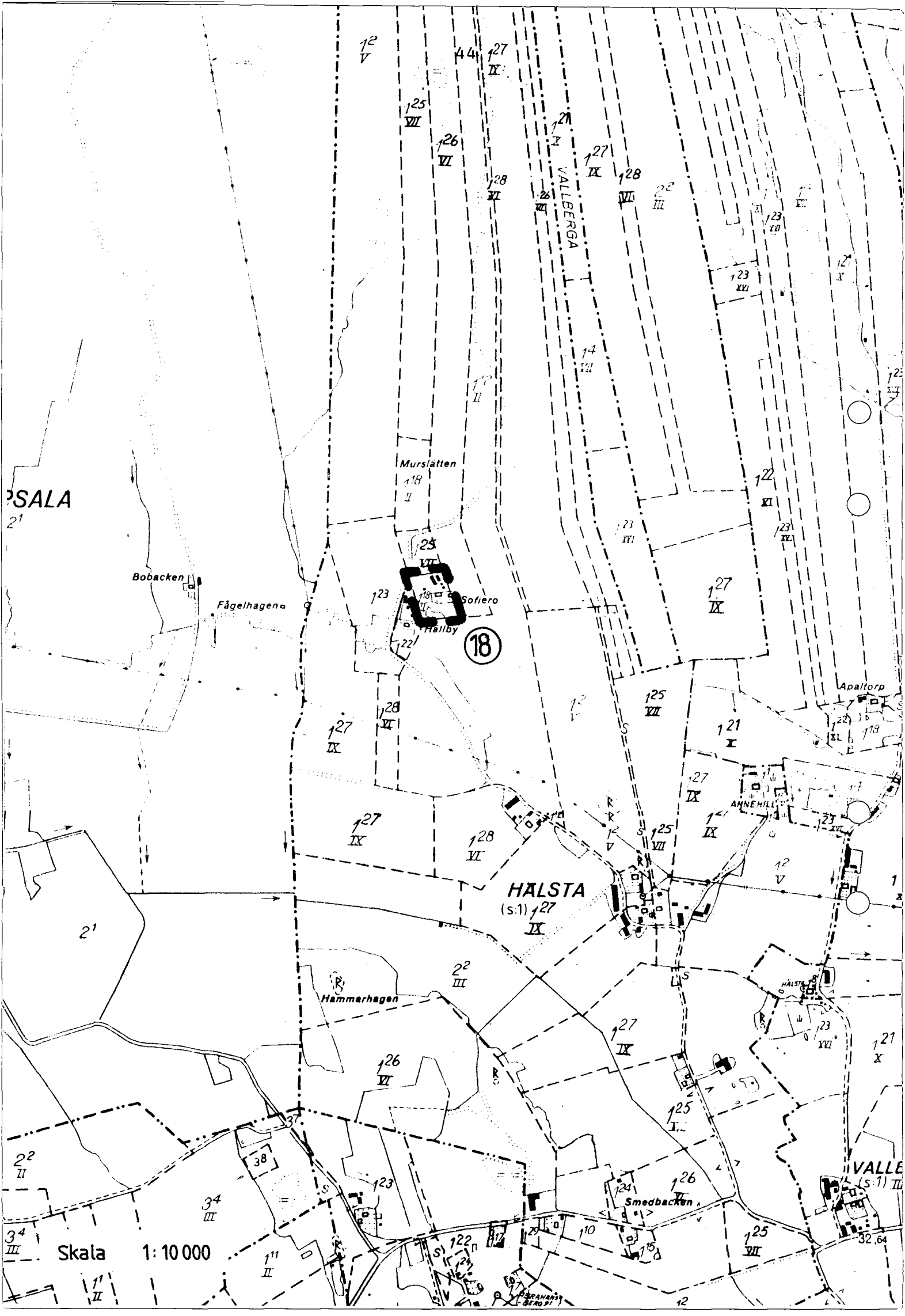
1:10 000

17. Svenby (Berg sn)

Den mindre gården Kristinelund ligger i byn Svenby där bebyggelsen i övrigt har genomgått en del förändringar. Byn är belägen i ett öppet jordbrukslandskap. Den äldre landsvägen mellan Hallstahammar och Odensvi passerar genom byn. Boningshuset i en våning uppfördes under perioden 1840-50. Den välbevarade timmerbyggnaden är klädd med ljusgrå locklistpanel och har brutet tak. Byggnaden har tagit intryck av utformningen på Rallsta herrgård. Ett åttkantigt pumphus från omkring 1900 klätt med liknande panel som boningshuset, är ett viktigt inslag i gårdsmiljön.

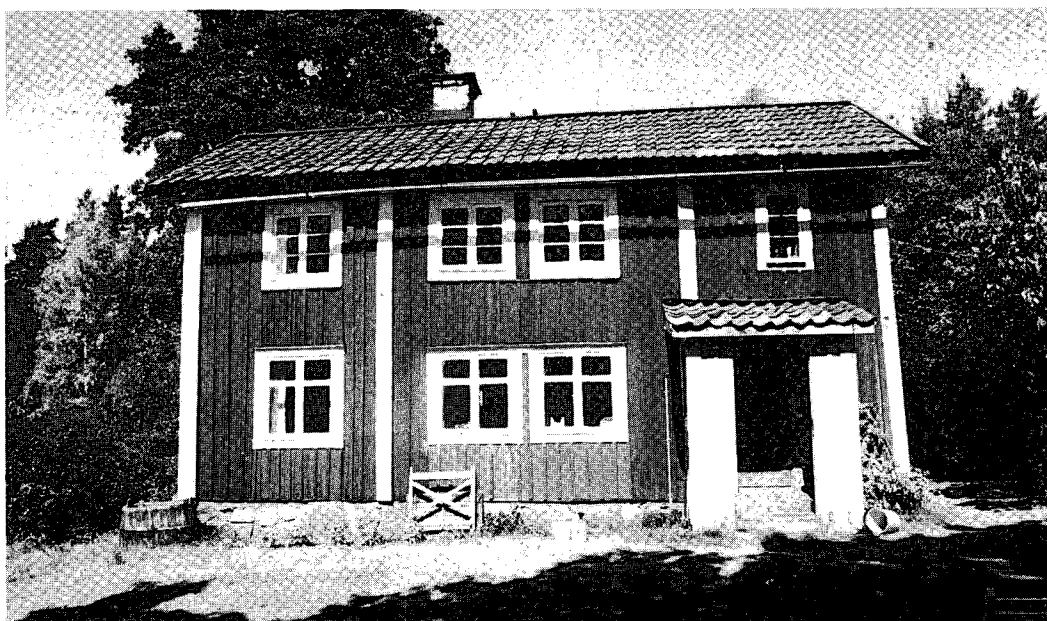
Rekommendationer:

Den välbevarade gården har ett betydande kulturhistoriskt värde. För gårdens bebyggelse är 38 § BS tillämplig.

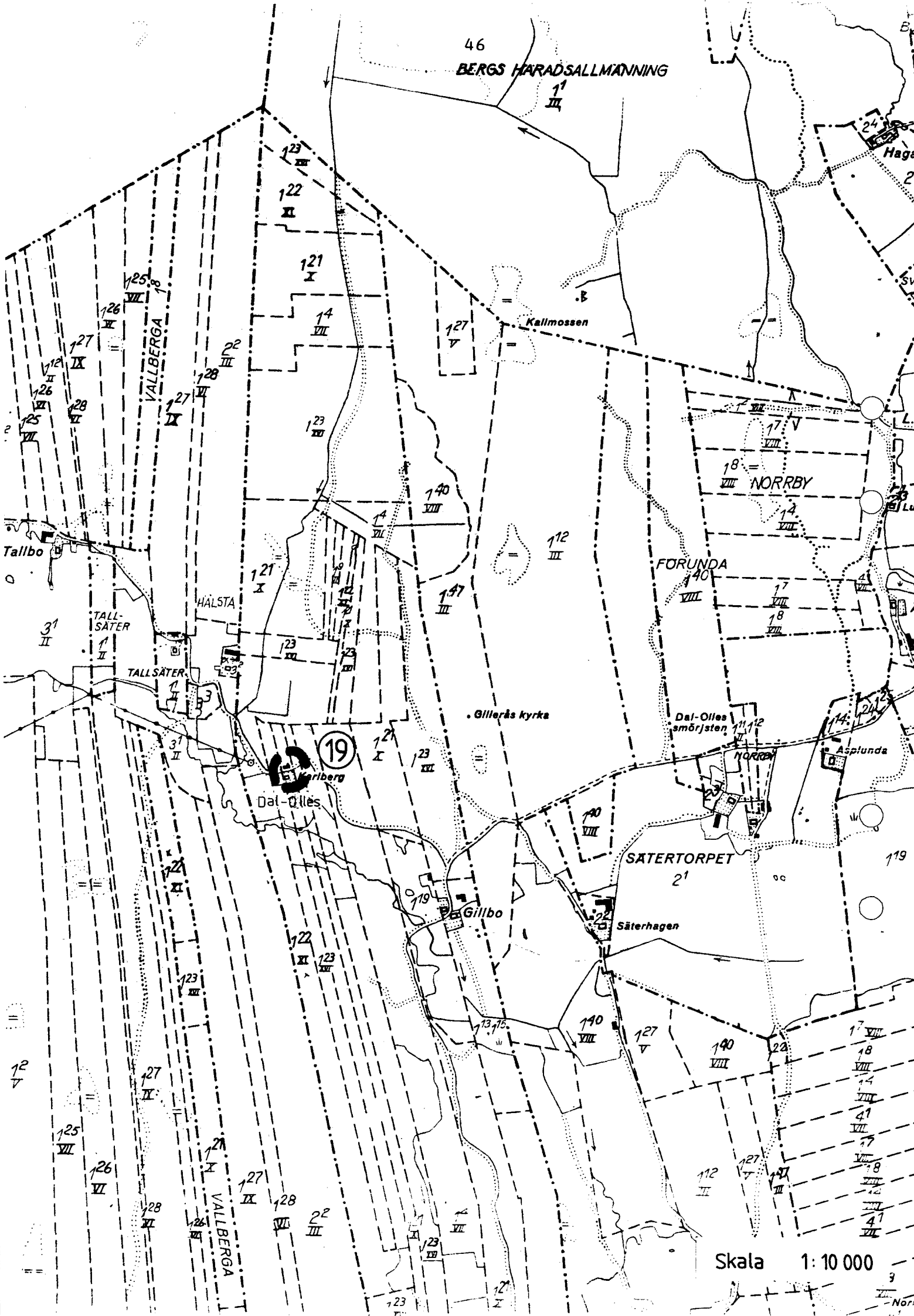
18. Sofiero (Berg sn)

Sofiero i närheten av Uppsala gård ligger i gränsen mellan jordbruks- och skogslandskapet. Det är ett bra exempel på ett av många torp som finns i socknen. De flesta torpen tillkom i början på 1800-talet. De har i allmänhet blivit sommarstugor och få finns kvar i sin ursprungliga utformning. Också Sofiero används idag som sommarstuga. Gårdsmiljön är emellertid välbevarad. Här finns ett av socknens få tvåvåningshus.

Rekommendationer:

Torpet Sofiero har en välbevarad gårdsmiljö med ett av socknens få tvåvåningshus. För byggnaderna är 38 § BS tillämpbar.

46
BERGS HARADSALLMANNING

Skala 1:10 000

19. Karlberg (Berg sn)

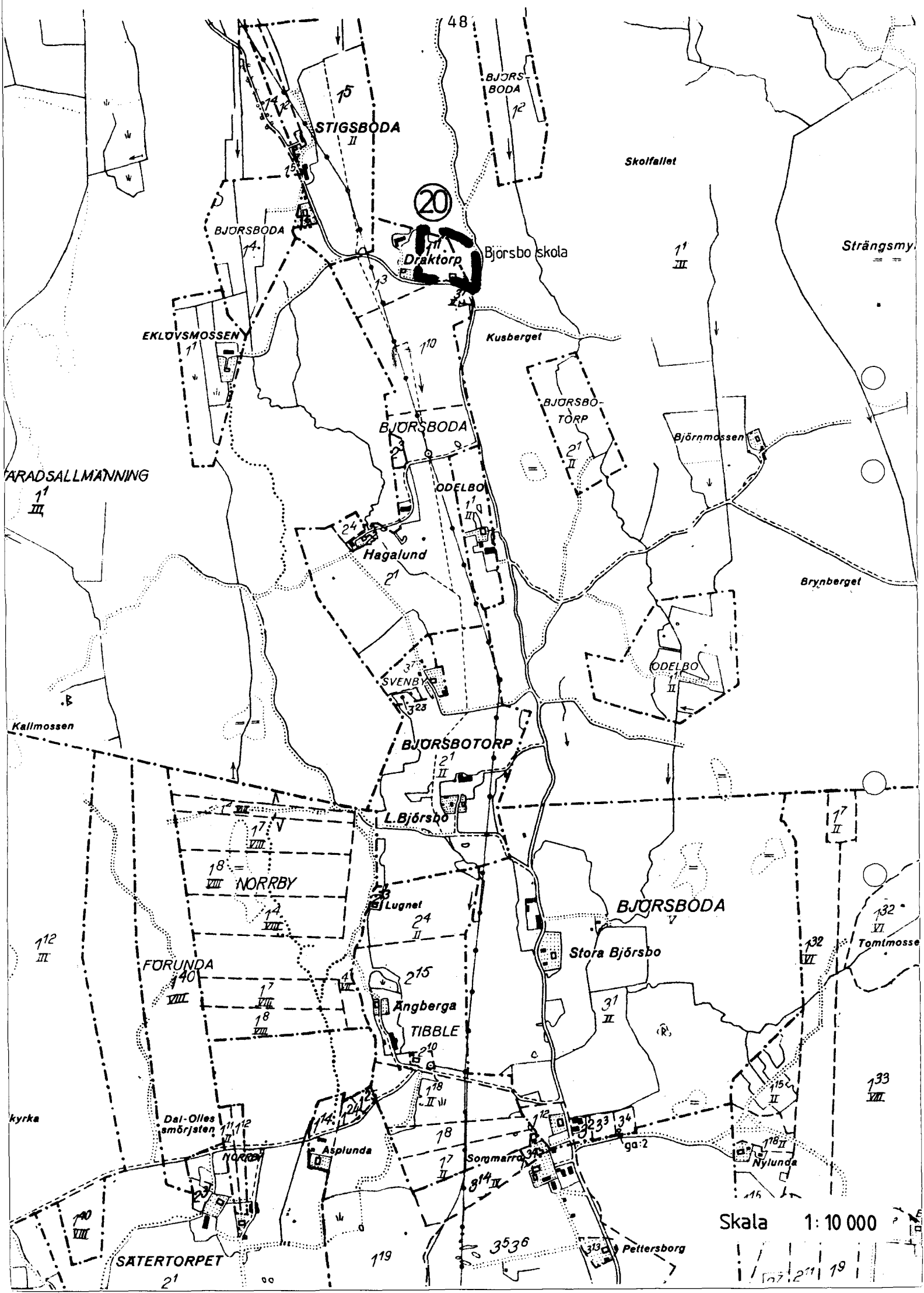
Torpet Karlberg ligger i sluttningen på en mindre bäcksänka. Bäcksluttningen bildar ett naturskönt öppet landskap omgärdad av skogslandskap. Torpet har tillbyggt under slutet av 1800-talet. Miljön kring torpet har bibehållit sin ålderdomliga prägel.

Mest känt har torpet blivit genom "Bergsgubben, Dal-Olle" som levde och verkade här kring sekelskiftet. Dal-Olle var känd vida omkring för de naturmediciner och smörjelser han tillverkade. Det sägs, att upp till fem skjutsar kunde ses på en gång väntande på expediering och behandling. Kring torpet finns fortfarande speciella örter och andra växter som användes vid tillverkningen. Ca 1 km öster om torpet finns Dal-Olles smörjsten. Enligt vissa uppgifter tillblandades olika smörjelser i en grop i stenen. Enligt andra uppgifter skulle tillblandningen dock ha skett på en sten vid torpstugan.

Rekommendationer:

Torpet Karlberg har bibehållit sin ålderdomliga prägel. För byggnaderna är 38 § BS tillämpbar. Skylt bör uppsättas vid Dal-Olles smörjsten.

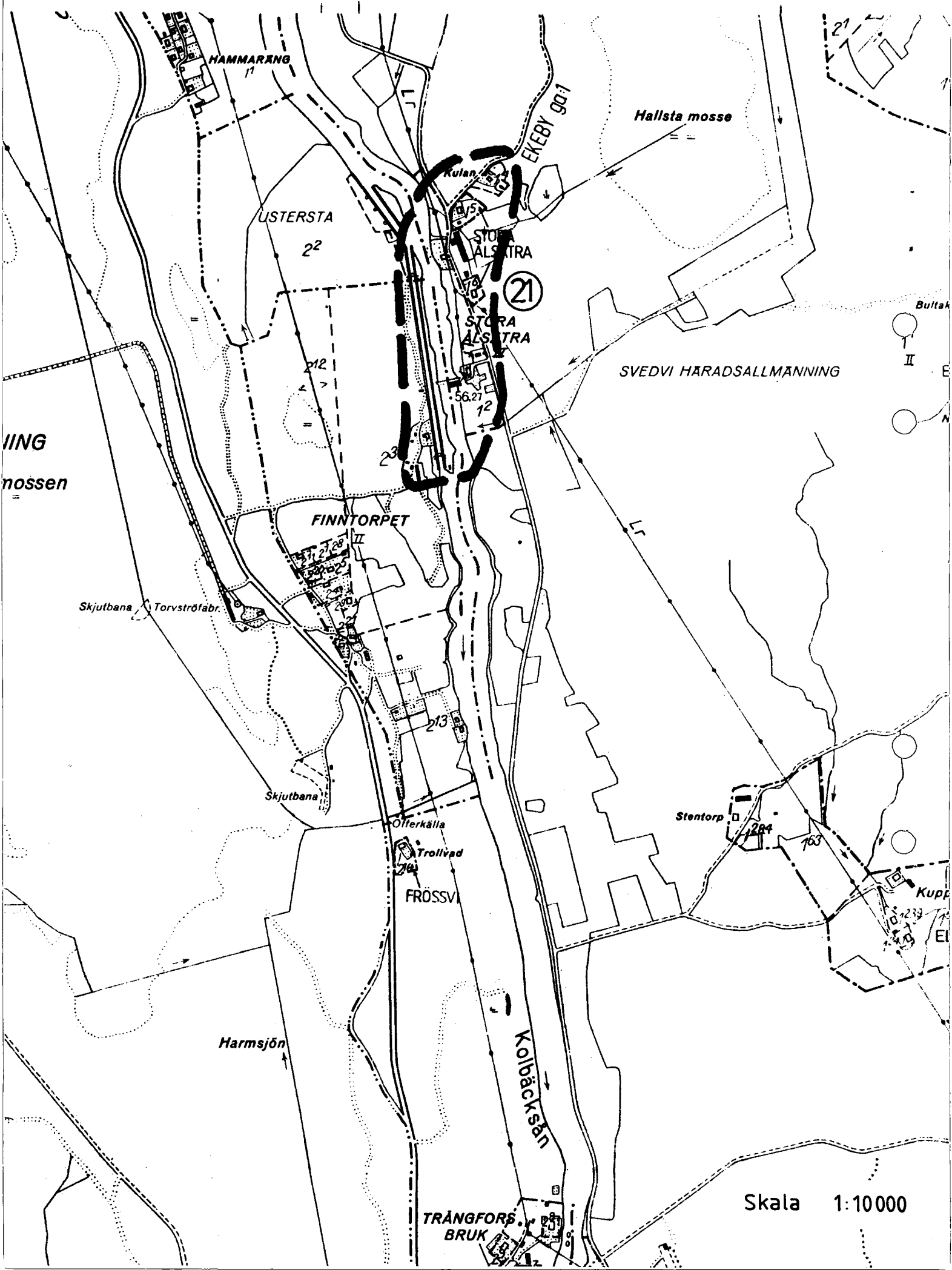

20 . Björnsbo skola (Berg sn)

Björnsbo skola ligger i socknens norra del, i en smal dalgång med öppet jordbrukslandskap som omges av skog. Under 1700- och 1800-talen fanns ambulerande skolor i socknen, men vid 1800-talets slut byggdes fasta skolor. Björnsbo skola uppfördes 1878. Den ligger inte i anslutning till någon by eller gård, men ett torp finns i närheten. Den välbevarade skolbyggnaden är uppförd i timmer och klädd med faluröd pärlspontpanel. Mot vägen finns en förstukvist med rik snickarglädje målad i vitt. Skolan är numera nedlagd, men byggnaden används till föreningslokaler.

Rekommendationer:

Skolbyggnaden är ett bra exempel på en äldre landsbygds-skola. Skolbyggnadernas isolerade läge blev vanligt under en senare tidsperiod, men de äldsta skolorna låg i anslutning till kyrkan. För den välbevarade byggnaden är 38 § BS tillämplig.

21. St Alsätra (Svedvi sn)

Gården St Alsätra ligger strax intill Strömsholms kanal. Slussar finns nära gården och några byggnader har anknytning till dessa. Byggnadsbeståndet i falurött trä är huvudsakligen från 1900-talets början med undantag av en timrad stuga från omkring 1850. Ett magasin från ca 1700 är hitflyttat från Hallsta herrgård som sedan slutet av 1920-talet finns på Vallby friluftsmuseum. Det timrade magasinet är målat i falurött och har brutet, halvvalmat tegeltak. Det har funnits planer på att använda byggnaden som kyrka, men den ansågs för liten och istället byggdes S:t Lars kyrka i Hallstahammar.

Rekommendationer:

Den välbevarade byggnadsgruppen med anknytning till Strömsholms kanal, belägen vid en av slussarna, har kulturhistoriskt värde. Strömsholms kanal och bebyggelsen utmed denna har i fysisk riksplanering upptagits som större område av betydelse för kulturminnesvården. För bebyggelsen i St Alsätra är 38 § BS tillämplig.

RISET

22

Vrethäcken

EKEBY ga:1

13 II

RISET

Rökärret

13 II

FASTON

VASTTUNA

Kesmossen

138 170

119

Grankällan

139

28 II

128 II

EKEBY ga:1

11 VII

VASTTUNA

1361

124

OST-

TUNA

Horsmossen

21

bron

121 IV

176

Stånggårds-kärret

NIBBLE

Fridhem

TUNA

121 IV

Skala 1:10 000

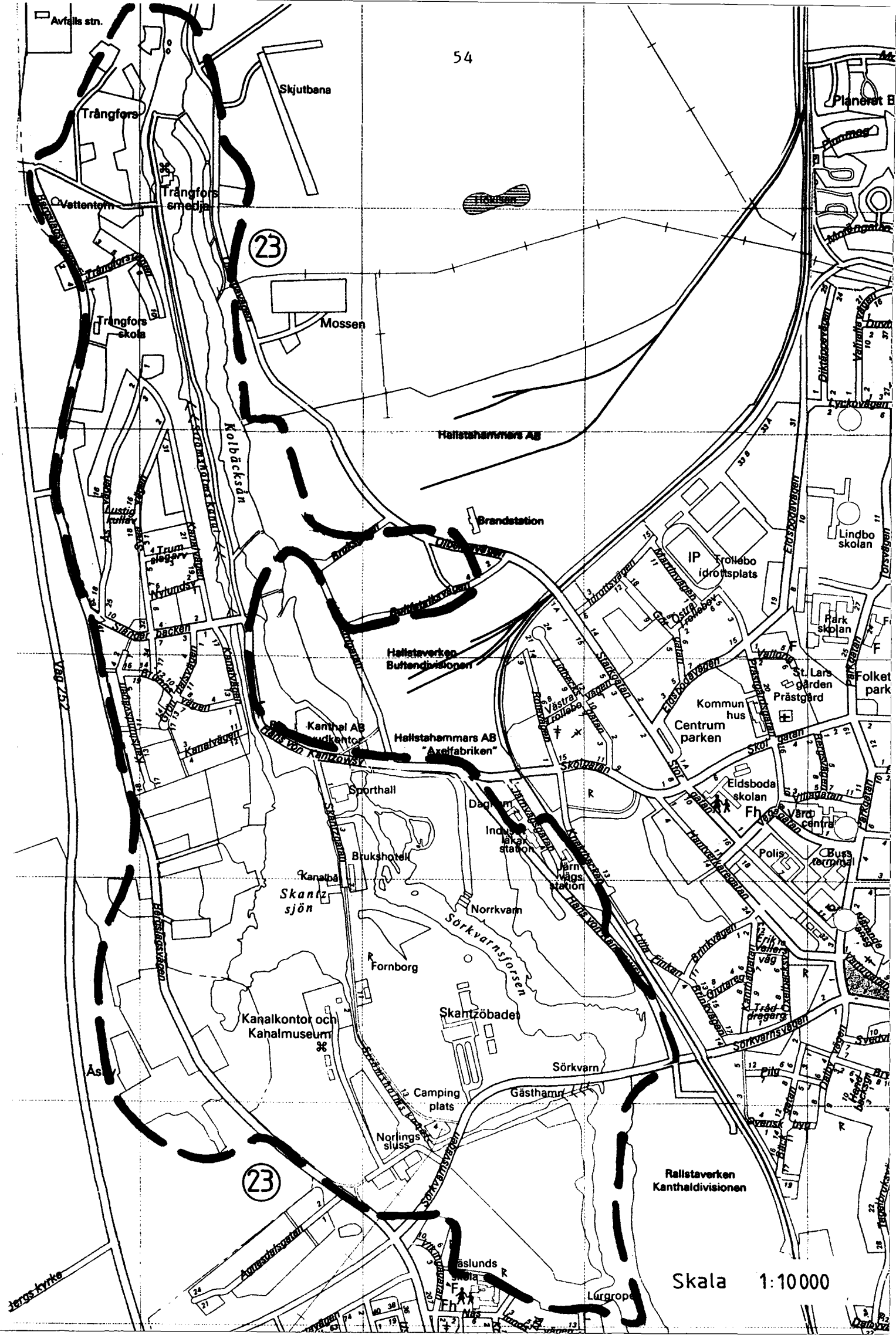
22. Vretbackens skola (Svedvi sn)

Vretbackens skola ligger i kommunens norra del som kan betecknas som skogsbygd. Skolan togs i bruk 1901 och undervisning bedrevs fram till 1947. Skolan används idag som föreningslokal. Skolbyggnaden är uppförd i regelverk och klädd med liggande faluröd fasspontpanel. Intill skolan ligger ett torp troligen uppfört under tidigt 1800-tal.

Rekommendationer:

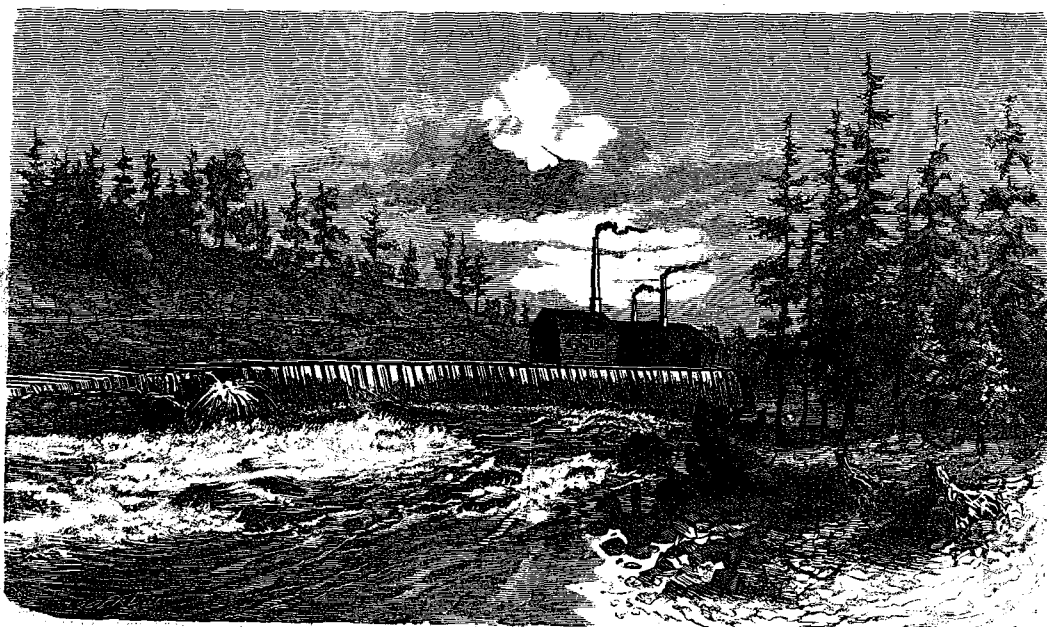
Skolan är ett bra exempel på en landsbygdsskola från början av 1900-talet. Skolan är av allmänt intresse att bevara. För byggnaderna är 38 § BS tillämplig.

23. Hallstahammar-Trångfors-Åsby (Svedvi och Berg sn)

På Skantzenområdet, som ligger på Strömsholmsåsen, finns en fornborg sannolikt från järnåldern. Borgen utgörs av en stenmur utom i öster där berget stupar brant. En rund stensättning är belägen på åskränet nära Åsby herrgård. I områdets sydligaste del ligger på Strömsholmsåsen två järnåldersgravfält bestående av runda stensättningar, en treudd och klumpformiga stenar som troligen markerar en grav.

Inom området fanns under 1400-talet tre kvarnar, Norr och Söder Tunbo kvarn samt Hallsta kvarn. Vid Trångfors anlades en stångjärnshammare med två härdar 1628 och vid Hallsta kvarn en kopparhammare 1638, Hallsta hammare. Från dessa utvecklades senare Hallstahammars AB.

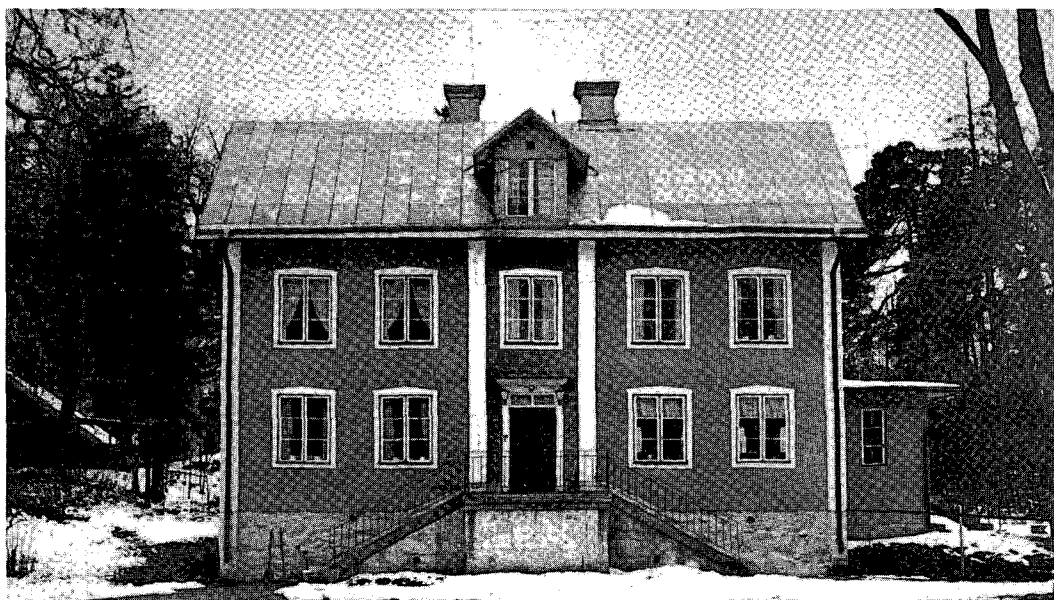
Hallstahammars bruk. Originalteckning af hr J. F. Meyer s-or. 1865

Förbi kvarnarna och hamrarna, som låg vid Kolbäcksåns fall, byggdes Strömsholms kanal under 1780-talet. Den så kallade Lurgropen i områdets sydligaste del är ett resultat av kanalbygget.

Enligt de ursprungliga planerna skulle kanalen dras från denna plats i nordvästlig riktning mot Skantzen. Den bottenlösa leran gjorde emellertid alla försök om intet. En sluss som var färdig till 2/3 försvann i det bottenlösa lerlagret varvid en holme, som fortfarande kan skönjas, upptrycktes i ån.

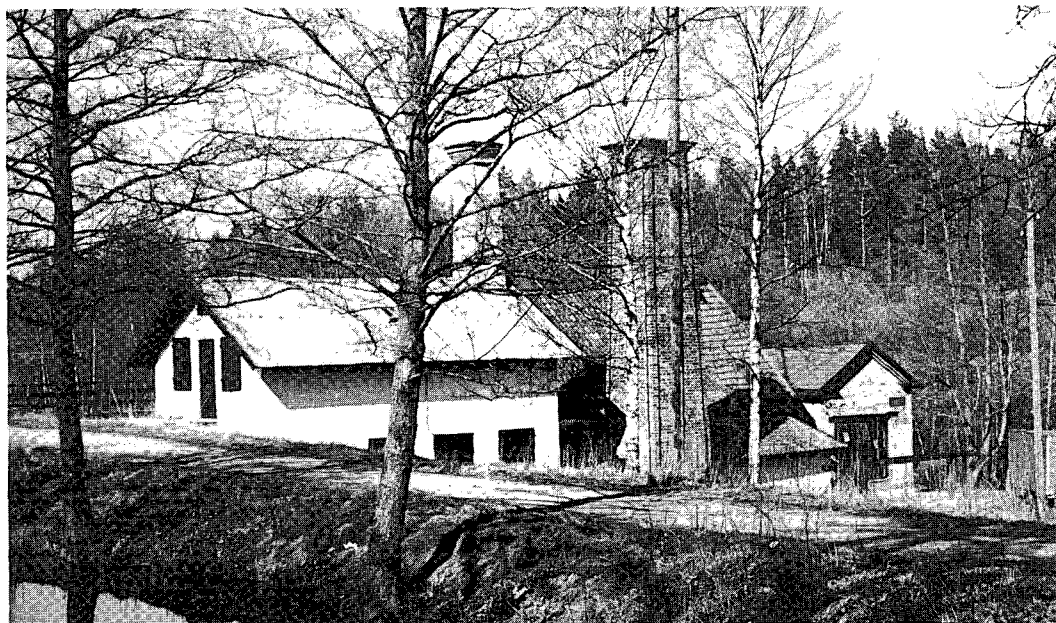
I samband med kanalbygget blev det aktuellt med flyttning av en herrgård som byggts vid Trångfors på 1650-talet. Kanalen kom att gå genom herrgårdsanläggningen så att flyglarna fick rivras och även manbyggnaden hotades. Åsby herrgård uppfördes 1787 som ersättning för den förra som slutligen revs 1825.

Vid Skantzen och den i samband med kanalbygget bildade Skanssjön uppförde Kanalbolaget mekanikusbostad och huvudkontor samt en mängd förråd och verkstäder. Skantzen blev kanalens huvudstation. Här finns ett välbevarat byggnadsbestånd med bl a kanalmuseum och hembygdsmuseum inrymda i det gamla kanalkontoret och gästgivargården. Byggnaderna uppfördes under 1700-talets slut och 1800-talets början.

Mekanikusbostaden

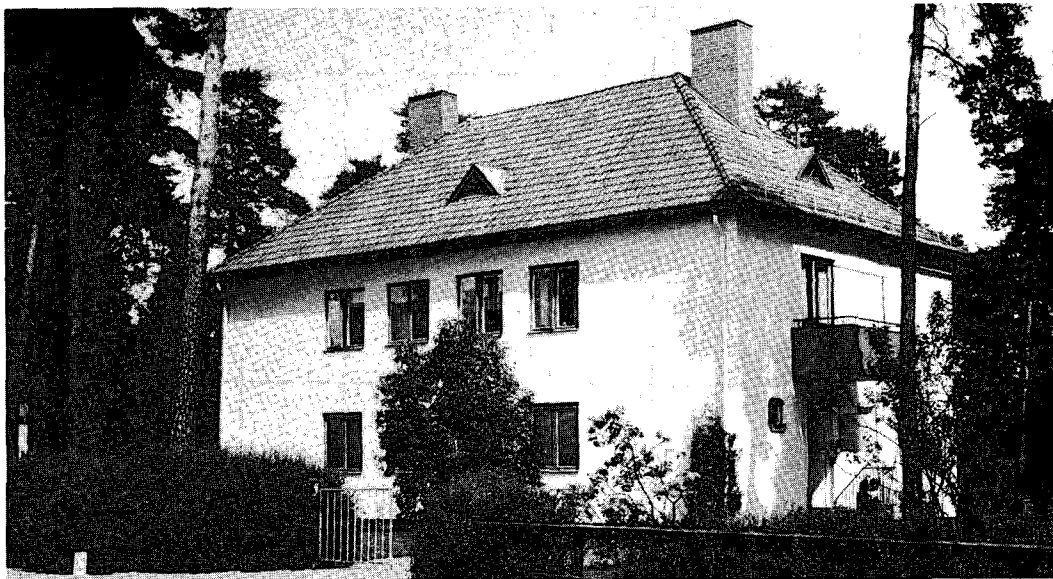
Trångfors bruk fick ett uppsving i samband med kanalbygget, dess storhetstid ägde dock rum under 1800-talets slut och 1900-talets början. Smedjan utvidgades till fyra härdar och en ny mumblingshammare ersatte den äldre. Sågavfall kolades vid bruket. Martinmetoden undanträngde efter hand hammarsmidet och 1914 nedlades verksamheten vid smedjan. I dag är smedjan från 1799-1800 med interiör och en del bruksföremål bevarad. Så är även några arbetarbostäder från samma tid och bostadshus från 1880-talet. Där finns även en byggnad kallad "Lilla Herrgården" från 1880-talet.

Trångfors smedja

Industrin i Hallstahammar har expanderat kraftigt och de flesta äldre industribyggnader har försvunnit. Strax intill ån i norra delen av fabriksområdet ligger dock några industribyggnader i rött tegel från tiden omkring 1900. Ytterligare industribyggnader och arbetarbostäder finns även inom det nuvarande fabriksområdet. Vid Hallsta hammare låg tidigare Hallsta herrgård uppförd i karolinsk stil omkring 1700. Den flyttades till Vallby friluftsmuseum i Västerås 1928.

Välbevarad bostadsbebyggelse finns inom Lustigkullaområdet från tiden före och efter 1900. Den kännetecknas av timrade byggnader klädda med faluröd panel med vitmålade snickerier. Mindre uthus hör till bostadshusen. Den yngre delen av Lustigkulla bebyggdes mellan ca 1935 och 1950 med tjänstemannabostäder åt Bultfabriken.

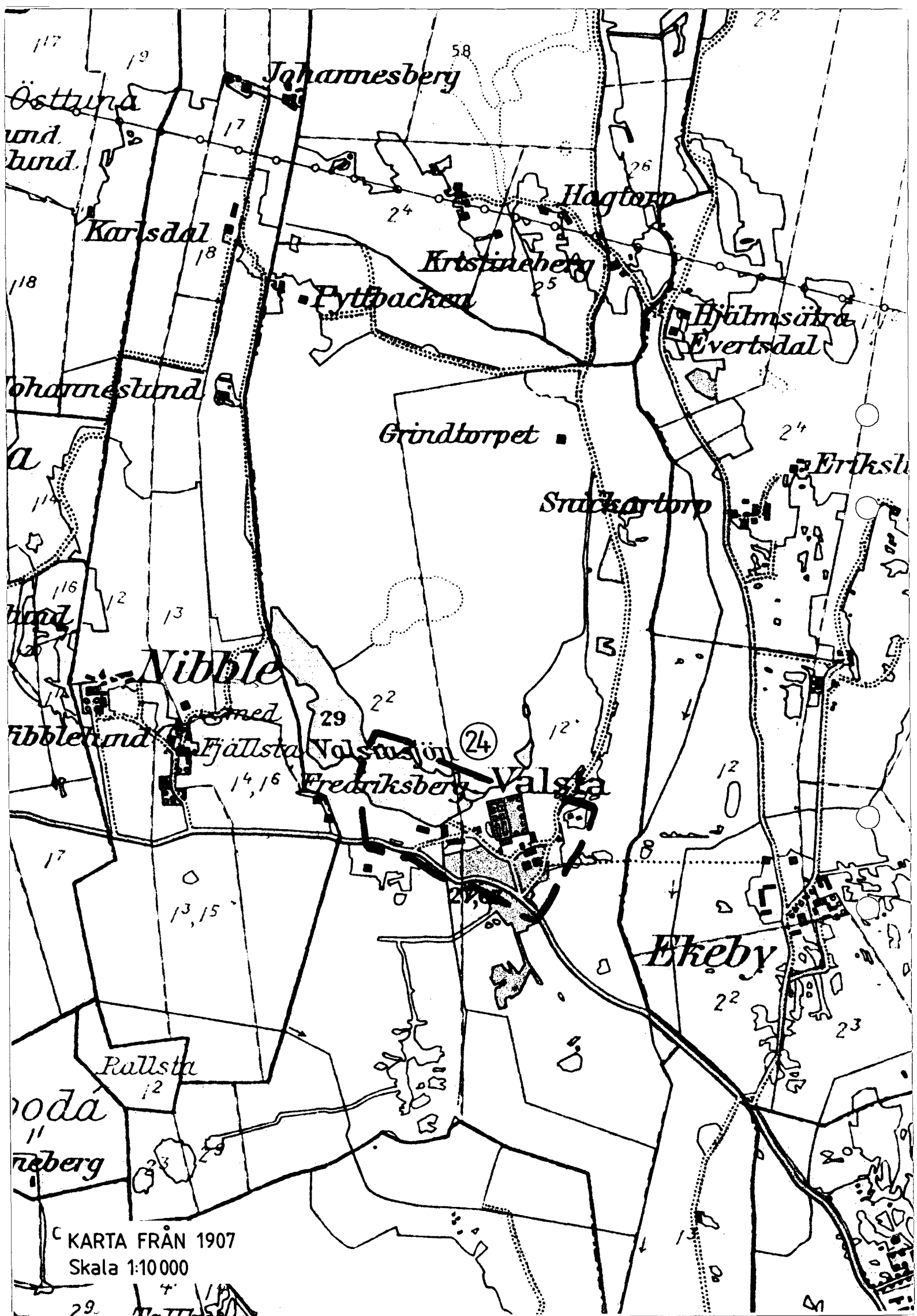

Rekommendationer:

Detta område där Strömsholms kanal med tillhörande byggnader samt bruksbebyggelsen är särskilt framträdande har stort kulturhistoriskt värde. Kanalen med kringliggande bebyggelse tas upp i den fysiska riksplaneringen som ett riksintresseområde för kulturminnesvården. Mekanikusbostaden och kringliggande byggnader, liksom övrig bebyggelse som tillhör kanalbolaget längs hela kanalsträckningen är under utredning för eventuella byggnadsminnesförklaringar på länsstyrelsen. För bebyggelsen inom hela området är 38 § BS tillämplig. För Åsby herrgård utreds en tillämpning av 86 § BL av länsstyrelsen.

I stadsplaner finns q-bestämmelser för bebyggelsen i Gröndalsområdet utmed landsvägen mot Surahammar. Bebyggelsen inom Lustigkullaområdet och Trångfors smedja bör också skyddas av q-märkning.

Järnvägsstationen är upptagen i Riksantikvarieämbetets inventering av järnvägsstationer som "byggnad som inte bör åtgärdas, om- eller tillbyggas, på annat sätt förändras eller rivs, utan att samråd dessförinnan har skett med Riksantikvarieämbetet eller läns/landsantikvarie".

KARTA FRÅN 1907
Skala 1:10 000

29.

24. Valsta (Svedvi sn)

Den större gården Valsta ligger numera nära Hallstahammar, sedan samhället utbrett sig åt öster. Gården ligger i södra kanten av det större skogsområdet i kommunens norra del. En äldre vägslinga finns kvar vid gården.

Manbyggnaden som har herrgårdskaraktär uppfördes troligen under första delen av 1700-talet. Den timrade byggnaden i en våning är klädd med gulmålad panel. Mot vägen finns en frontespis. Det brutna taket är halvvalmat och tegeltäckt. En mindre flygel hör till manbyggnaden. Ytterligare en har funnits enligt en karta från 1747. Väster om gården ligger ett välbevarat torp av traditionell utformning.

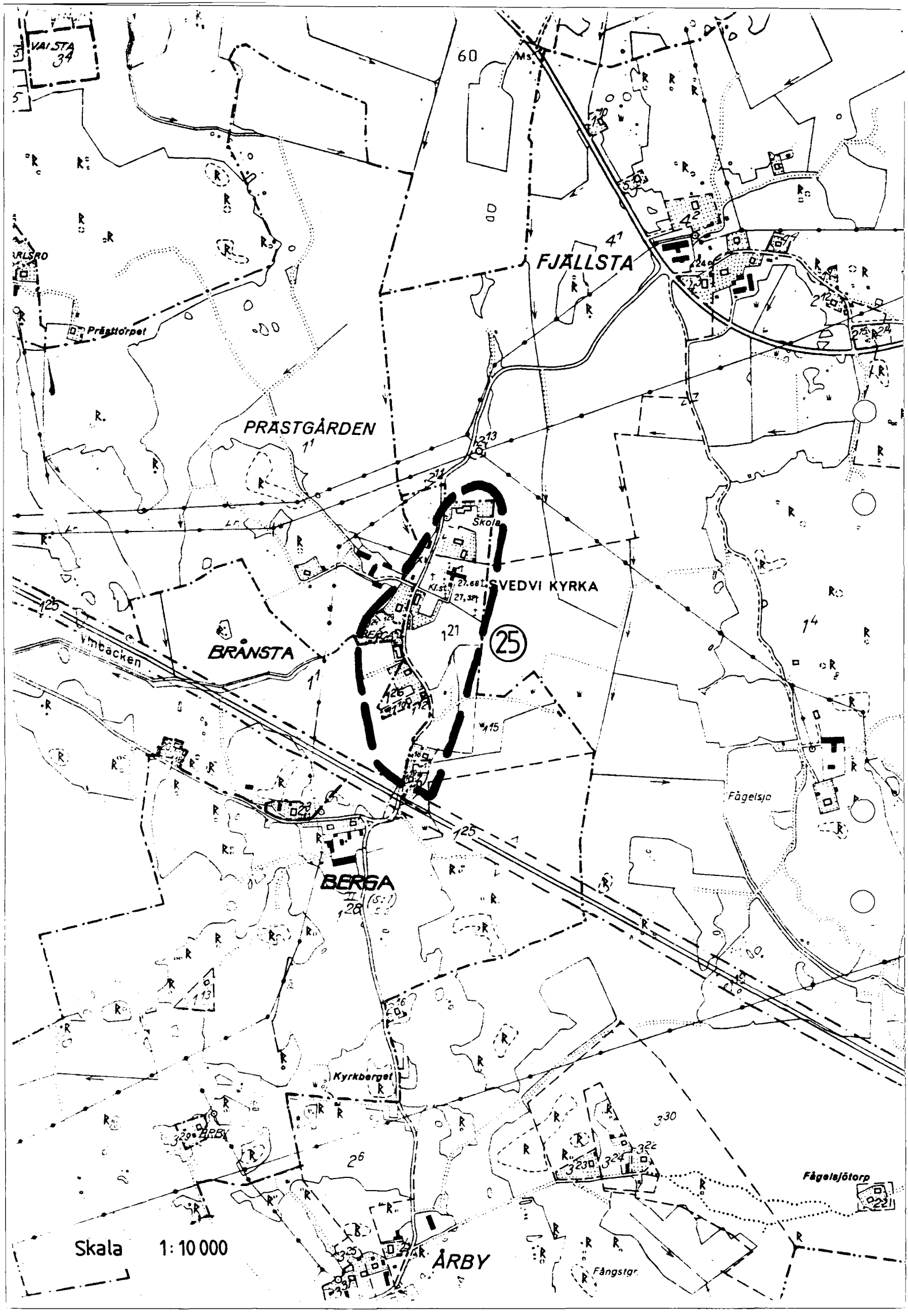
Valstasjön i anslutning till gården är tillkommen på konstgjord väg. I början på 1800-talet dikades mossarna runt Valsta ut och via en bäck leddes vattnet till sjösänkan, som invallades. Från sjön och ut till åkrarna byggdes ett komplicerat bevattningssystem med ledningar och kanaler. Bevattningssystemet, vars rester fortfarande kan ses, blev mycket uppmärksammat och fick 1816 lantbruksakademiens högsta pris.

Trenne pris, af lika storlek som det föregående ämnets, voro bestämde, att efter mått af olika förtjenst, tilldelas de Landbrukare, hvilka under loppet af åren 1813 och 1814 verkställt den mekaniska anstalt, att efter behof öfverskölja eller vattna en ängsmark af minst fem tunnelands vidd. Dessa pris har Academien tilldömt trenne från förskilta Län anmälte odlare; det högsta priset åt Bergmästaren J. Littmark, hvilken å sin Egendom Vahlsta i Vestmanland inrättat ängs-vattning för en mark af mer än 100 tunneland, deraf 40 de sednare tvenne åren blifvit på detta sätt öfversköljde. — Det andra priset åt Öfverste-Lieutenanten och Riddaren C. Rappe, för en dylik inrättning till bördighetens ökande på en ängsmark af 8 tunneland, — och det tredje, en Skådepenning i silfver åt Vice-Amiralen, Commendeuren och Riddaren Friherre O. H. Nordensköld, för en anstalt af lika beskaffenhet på en mark af något öfver 5 tunneland.

*Utdrag ur: Kongl Sv
Lantbruksacademiens
annaler år 1816*

Rekommendationer:

Gårdens huvudbyggnad är ett gott exempel på en välbevarad byggnad av herrgårdskaraktär. Gårdens övriga bebyggelse med bl a ett torp har tidstypisk utformning. För bebyggelsen är 38 § BS tillämpbar.

VAIJSTA
34

60

FJÄLLSTA

PRÄSTGÅRDEN

Skola

SVEDVI KYRKA

BRÄNSTA

25

BERGA

Fågelsjö

Kyrkberget

Fågelsjötorp

ÅRBY

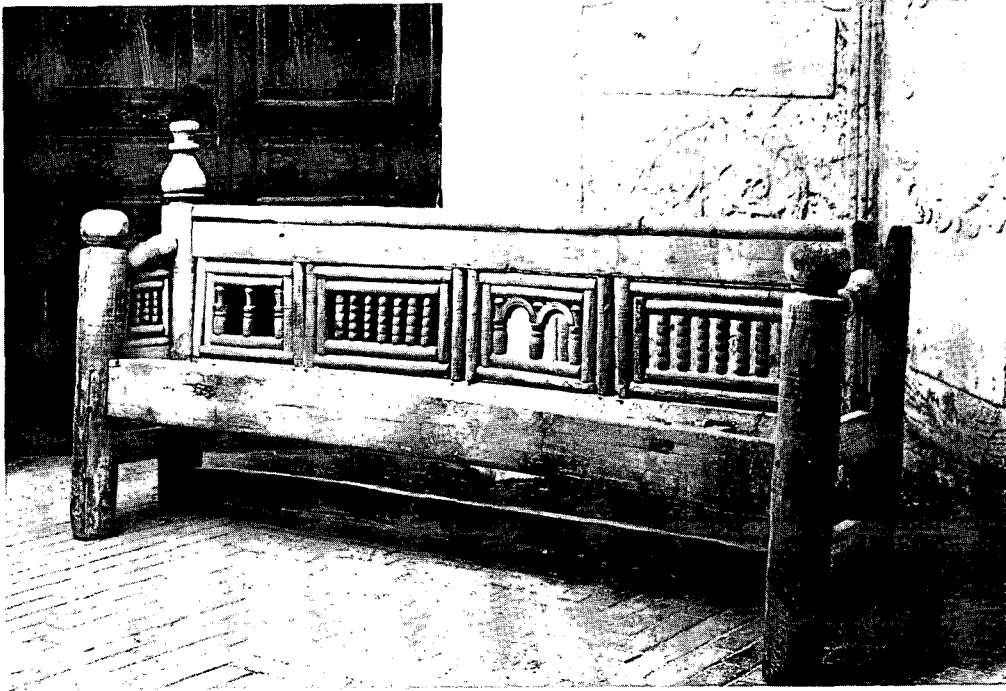
Skala 1:10 000

25. Svedvi kyrkby (Svedvi sn)

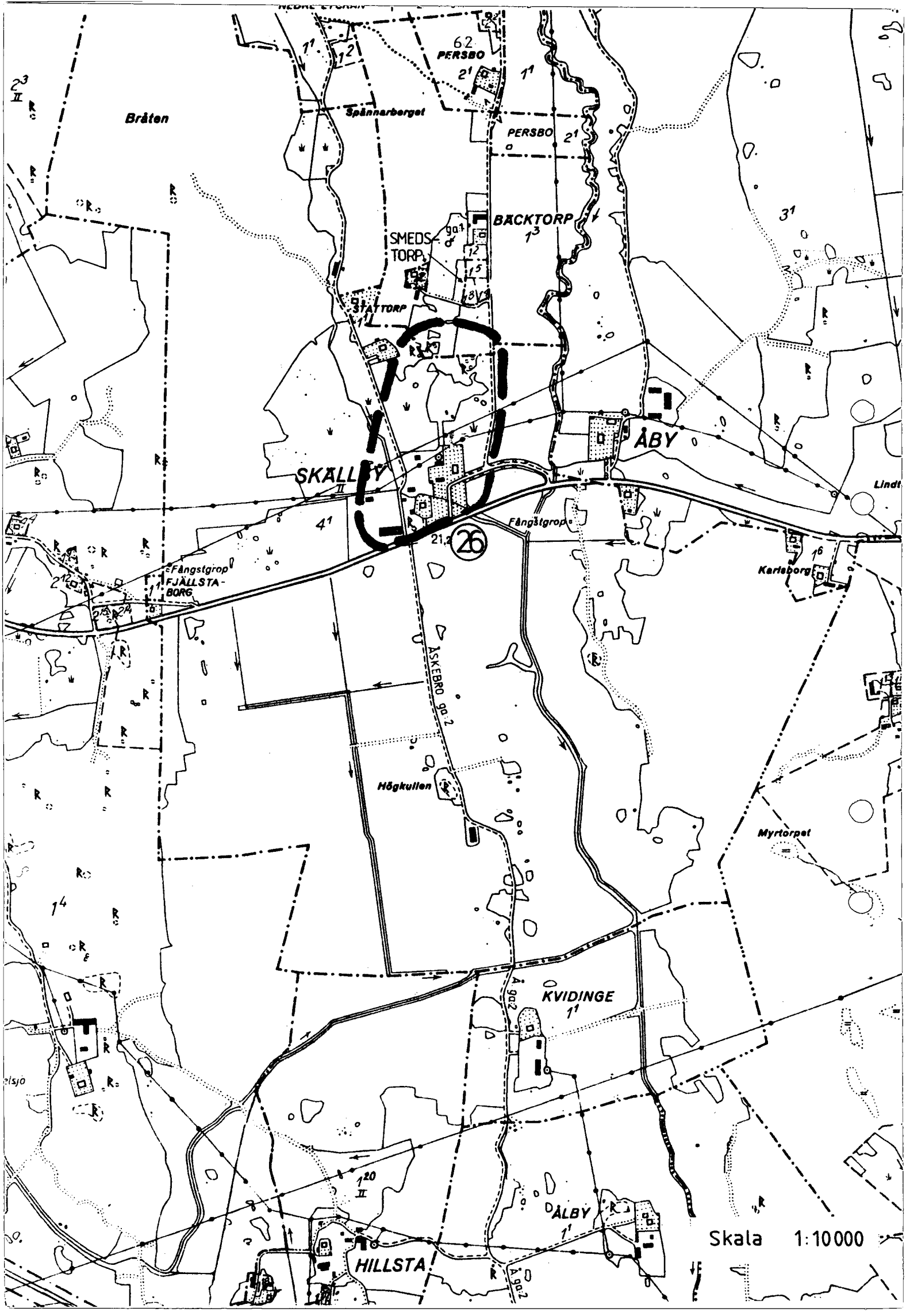
Svedvi kyrkby ligger i ett öppet slättlandskap och en äldre väg passerar genom byn. Vägen har fått en ny sträckning i söder, menden äldre vägslingan är bibehållen. Den nya sträckningen av E 18 har dragits strax söder om byn.

De äldsta delarna av Svedvi kyrka är sannolikt från 1200-talet. Kyrkan uppfördes i gråsten och den västra delen är äldst. Från början hade den ett tunnvalv av trä, men på 1400-talet ersattes detta med två kryssvalv. Kyrkan saknar torn, men en klockstapel står på kyrkogården. Endast ett av de ursprungliga, romanska fönstren finns kvar, i övrigt har de förstörats. Kyrkans medeltida brudbänk från 1200-talet har påträffats och den är en av de äldsta bevarade i landet.

Vid kyrkan ligger en f d skola i vitreveterat timmer, troligen uppförd 1830-1840. I byn finns flera mindre, välbevarade gårdar där jordbruket är nedlagt. De mindre boningshusen i en våning är dels panelklädda och målade i falurött, dels reveterade i vitt eller gult.

Rekommendationer:

Kyrkbyn består förutom kyrkan av välbevarad jordbruksbebyggelse belägen utmed en äldre väg. Här kan särskilt nämnas en äldre skolbyggnad som har ett kulturhistoriskt värde. Bebyggelsens sammansättning är typisk för kyrkbyar. Tillämpning av 86 § BL för området kring kyrkan och skolan utreds av länsstyrelsen. För bebyggelsen inom hela området är 38 § BS tillämplig.

Bråten

Spännarberget

62
PERSBO

PERSBO 21

BACKTORP 73

SMEDSTORP

STATTORP

SKALLBY

ÅBY

Fångstgrop
FJÄLLSTABORG

Fångstgrop

Karlsborg

Högkullen

Myrtorpet

KVIDINGE 11

DALBY 11

HILLSTA

Skala 1:10000

26

26. Skällby (Svedvi sn)

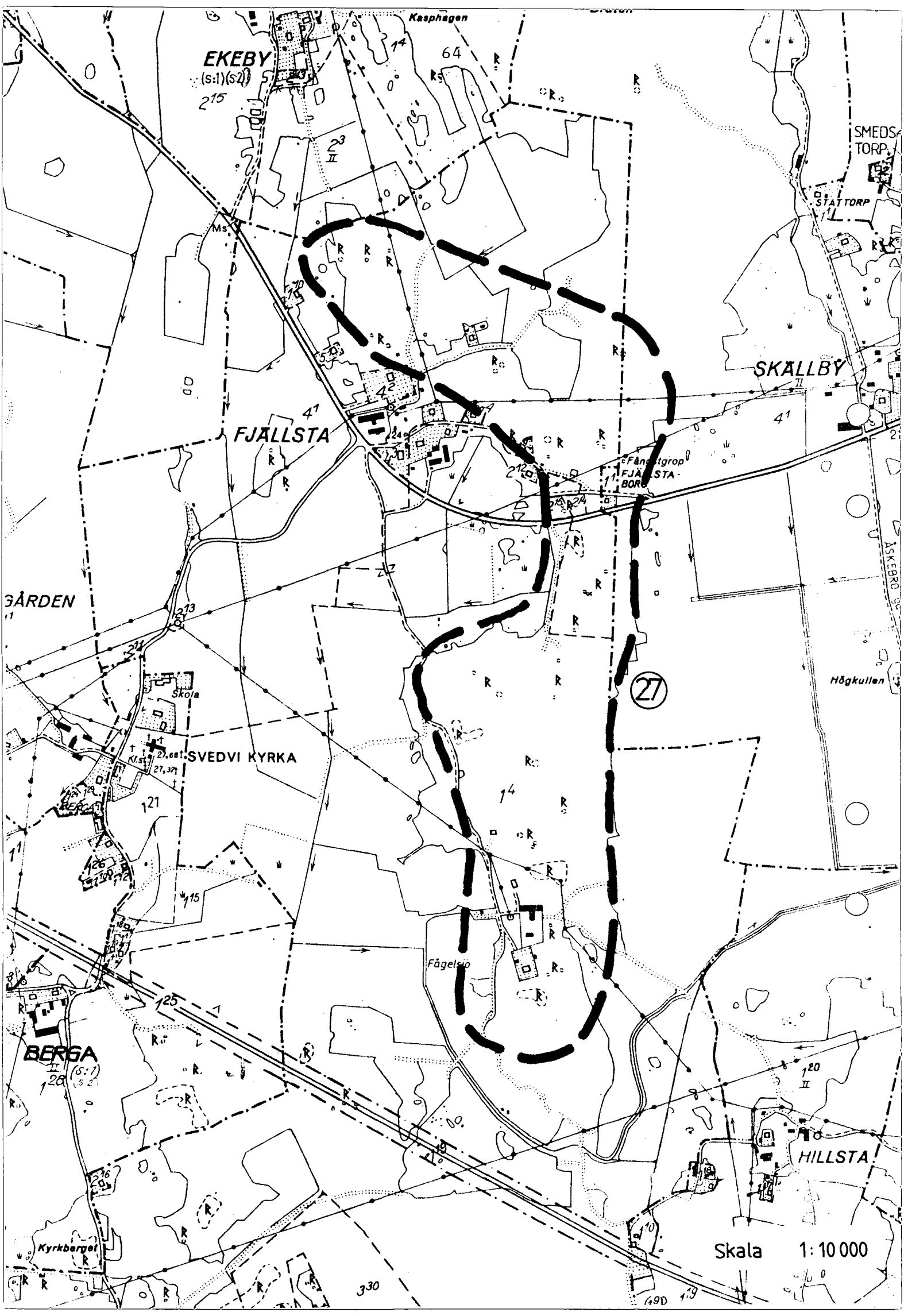
Gården Skällby är belägen i kanten av en utlöpare till ett större skogsområde i kommunens norra del. Några enstaka runda stensättningar, som ligger norr om gården, visar på en forntida bosättning.

I mitten av 1700-talet bestod Skällby av tre skattehemman. Den kvarvarande gårdens byggnadsbestånd härstammar i huvudsak från tiden kring 1800. Byggnaderna ligger kring en gårdsplan, medan en yngre ekonomibyggnad närmast vägen är skild från den äldre bebyggelsen. Boningshuset i två våningar klätt med vit locklistpanel har fått lägre tillbyggnader och nya skorstenar. Den övriga bebyggelsen har bevarat den äldre karaktären med timrade, faluröda byggnader, några inklädda med panel.

Rekommendationer:

Gården ligger på en äldre bebyggelseplats, vilket fornlämningarna visar. Byggnadsgrupperingen med de äldre ekonomibyggnaderna har kulturhistoriskt värde. För gårdens bebyggelse är 38 § BS tillämplig. Fornlämningarna skyddas av fornminneslagen.

EKEBY
(s:1)(s:2)
215

Kasphagen

SMEDSTORP

STATTORP

SKALLBY

FJÄLLSTA

FÅNGTROP
FJÄLLSTA-BOR

GÅRDEN

SVEDVI KYRKA

27

Höghullen

Fågelsjö

BERGA

HILLSTA

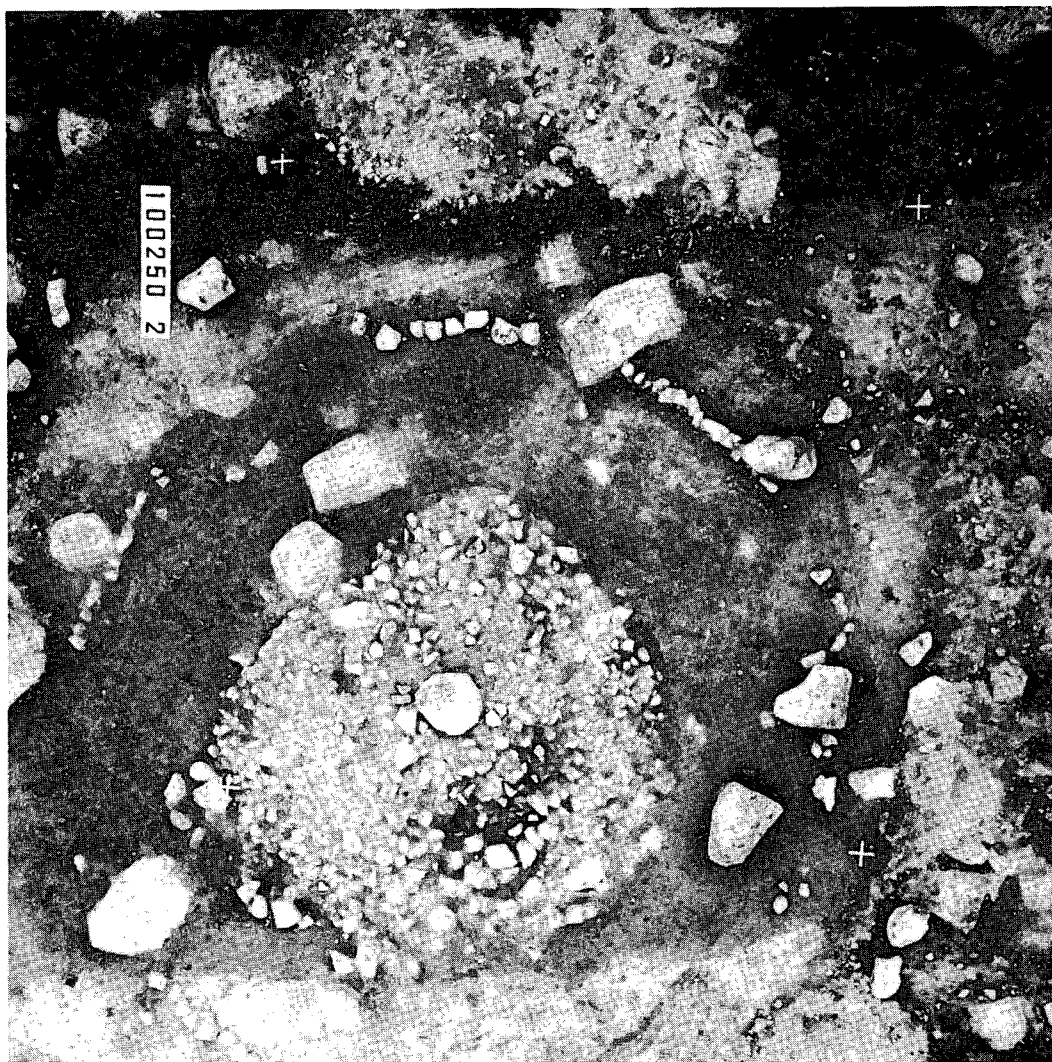
Skala 1:10 000

330

139

27. Fågelsjö (Svedvi sn)

I det öppna åkerlandskapet kring Svedvi kyrkby finns ett åsliknande höjdparti. På detta förekommer ett stort antal fornlämningar, både mindre gravfält och ensamliggande lämningar. Gravfälten består av runda stensättningar eller sådana i kombination med mindre högar. De ensamliggande lämningarna utgörs av rösen eller runda stensättningar. Rösen kan sannolikt dateras till bronsålder, medan övriga lämningar tyder på en datering till järnålder. Området är ett bra exempel på en kombinerad brons- och järnåldersbygd.

Runda stensättningar på järnåldersgravfält i Svedvi sn från utgrävningar år 1961

Rekommendationer:

Området kännetecknas av spår efter en brons- och järnåldersbygd. Bronsålderslämningar är i övrigt inte särskilt vanliga inom kommunen. Därför är området viktigt att skydda från störande nybebyggelse. Fornlämningarna skyddas av fornminneslagen.

Vårdobjekt: förslag

1. Strömsholm (Kolbäck sn nr 224-228): Vårdplan finns för fornlämningarna på Strömsholmsåsen. Fornlämningarna öster om vägen vårdas kontinuerligt, men hänvisningsskylt borde uppsättas. Fornlämningarna väster om vägen är i behov av vård och beskrivningsskylt saknas. Området grän-sar till naturvårdsområde och i anslutning till detta finns skylt. Riksskyltning bör utföras.
8. Borgby skans (Säby sn nr 81): Vårdplan finns och kontinu-erlig vård bör utföras. Riksskyltning och beskrivnings-skyltning är utförda.
11. Årbygravfältet (Svedvi sn nr 192-193): Vårdplan finns. Gravfältet betas. Riksskylt och beskrivningsskylt finns.
15. Värperör (Kolbäck sn nr 5): Nytt fornvårdsobjekt. Röjning kring röset och siktgallring mot åkern bör utföras. Par-keringsmöjlighet finns vid gården. Riksskylt, hänvisnings-skylt och beskrivningsskylt bör uppsättas.

Riksskyltning

8. Borgby skans: fornborg
11. Årbygravfältet

Förslag till riksskyltning

1. Strömsholmsåsen
15. Värperör

GÄLLANDE LAGSKYDD OCH FÖRSLAG

TILL NYA LAGSKYDD

	Lagskydd	Lagskydd och förslag	Lagskydd	Övrigt
	FML	§ 86 BL	§ 38 BS	
1. Strömsholm (utökning av området på förslag)	X			BMM
2. Säby kyrkby	X	X	X	
3. Övernäs	X		X	
4. Mölntorp	X		X	Västerkvarn förslag BM. Delvis q- märkning
5. St Äggeby	X		X	
6. Kolbäcks kyrkby			X	
7. Kolbäcks järnvägssamhälle			X	Tingshuset förslag BMM q-märkning
8. Borgby skans	X			
9. Hällby			X	
10. Håskesta-Åskebro	X		X	
11. Berga-Årby	X		X	
12. Vallby			X	
13. Sörstafors industrier			X	
14. Viby-Vänsta-Yllestas-Bolunda	X		X	
15. Rallsta	X		X	
16. Bergs kyrkby	X	X	X	
17. Svenby			X	
18. Sofiero			X	
19. Karlberg			X	
20. Björsbo skola			X	
21. St Ålsätra			X	
22. Vretbackens skola			X	
23. Hallstahammar-Trångfors-Åsby	X	Åsby X	X	Delvis q- märkn. Kanal- bolagets bygg- nader förslag som BM

GÄLLANDE LAGSKYDD OCH FÖRSLAG

68

TILL NYA LAGSKYDD

	Lagskydd FML	Lagskydd och förslag § 86	Lagskydd § 38	Övrigt
24. Valsta			X	
25. Svedvi kyrkby		X	X	
26. Skällby	X		X	
27. Fågelsjö	X			

Förkortningar:

FML = Fornminneslagen
 BL = Byggnadslagen
 BS = Byggnadsstadgan
 BMM = Byggnadsminnesmärke
 BM = Byggnadsminne

Anpassning av nybyggnader i kulturlandskapet och upprustning av äldre bebyggelse

Kulturlandskapet har till stora delar forntida ursprung som kan påvisas genom fornlämningar och äldre vägsträckningar. Landhöjningen och jordbrukets omvandling har dock kraftigt påverkat landskapet. Den äldre bebyggelsens läge på landskapets höjdparter har långa traditioner. Denna lokalisering sammanfaller med den forntida bebyggelsen som i dag markeras genom ett stort antal gravfält. Kulturlandskapet är därför känsligt för större förändringar genom nybyggnationer som inte är anpassade till äldre byggnadstraditioner. Större villaområden är olämpliga i ett äldre kulturlandskap. Den moderna villastilen är i de flesta fall inte anpassad till äldre byggnadsskick. Enstaka nybyggnader kan emellertid fogas in i landskapet om de anpassas till den befintliga miljön.

En byggnads kulturhistoriska värde grundas till stor del på att dess tidstypiska karaktär bevarats exteriört och att den så fullständigt som möjligt är bevarad i sina detaljer. Äldre byggnader är ofta relativt smala med brant takvinkel. Träpanel, revetering eller puts är de dominerande fasadmaterialet. Falu rödfärg kännetecknar den äldre timmerbebyggelsen, men färgerna vitt, gult och grått förekommer på en del manbyggnader. Denna färgsättning har inspirerats av herrgårdarnas byggnadsbestånd. Putsade eller reveterade byggnader kännetecknas också av ljusa färger, men den timrade bebyggelsen är dominerande på landsbygden.

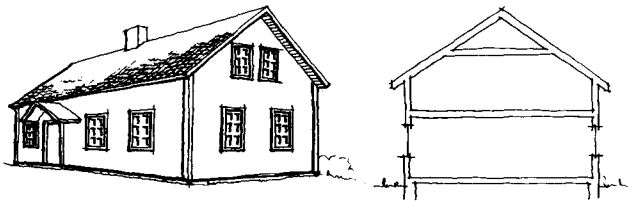
Volym, taklutning, fasadmaterial och färg har stor betydelse för en byggnad. Dessa faktorer är viktiga att ta hänsyn till vid upprustning av äldre byggnader. Tilläggsisolering av väggar samt ändring av fönster bör däremot undvikas eftersom detta innebär stora ingrepp och ofta ger förhållandevis liten utdelning ur besparingssynpunkt. De effektivaste åtgärderna, tätning av fönster och dörrar samt invändig isolering av väggar, golv och tak är alternativ som oftast är tillräckliga. Vid tilläggsisolering förändras fasadens utformning i alltför stor utsträckning, fönsteröppningar och grund blir indragna, äldre snickerier eller putsdetaljer försvinner. Större tillbyggnader och förändring av takmaterial kan också inverka störande på kulturhistoriskt värdefulla byggnader.

Avgörande för husets värde är äktheten, medan modebetonade tillskott som anspelar på äldre tiders byggnadsskick i allmänhet enbart minskar värdet. Vid valet av fasadmaterial bör observeras att några så kallade "underhållsfria" material inte existerar och att de som ger sig ut för att vara detta ofta måste bytas ut helt när de slitits ned eller gått sönder. Inga garantier finns heller för att de finns kvar i marknaden om delar behöver bytas ut efter en tid. Äldre hägnader som staket, murar eller häckar inramar ofta tomt. Välbevarade trädgårdar med fruktträd, vårdträd och bersåer är viktiga för helhetsintrycket. Eventuella förändringar av dessa måste därför göras med stor varsamhet.

I skriften HUS PÅ LANDET finns ytterligare synpunkter på husens utformning. Nedan visas exempel ur skriften som rör takutformning.

6.2 Utformning

Takens utformning och proportioner har stor betydelse för byggnadens karaktär och för dess anpassning i landskapet. Den gamla bebyggelsen i länet domineras av hus med tegelklädda sadeltak med en lutning på omkring 1:1,5 (34°). Brantare tak förekommer dock t ex som brutna tak från 1700-och det tidiga 1800-talet. Även nyare byggnader kan ha denna takform. Dessa tak är i skala och utformning anpassade till den traditionella bebyggelsen i övrigt.

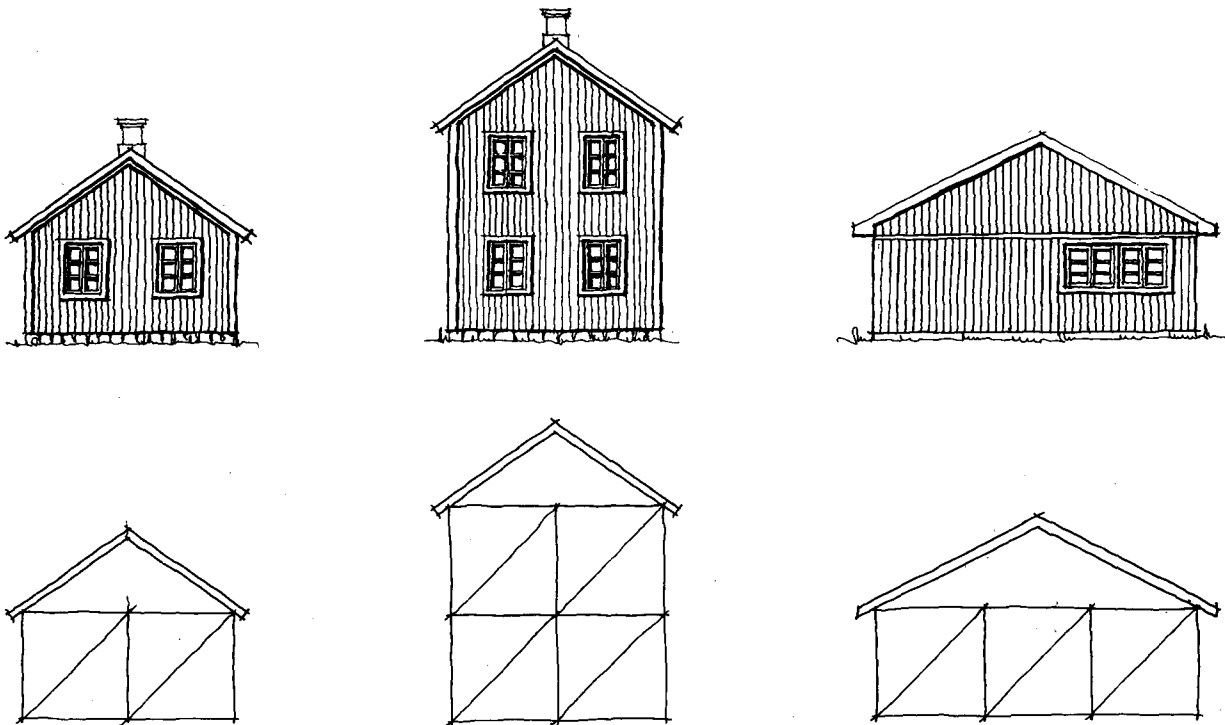
Ett traditionellt hus.

Moderna typhus, ger med sina branta tak ofta ett helt annat intryck genom deras annorlunda skala och proportioner. Takmaterialen är ofta svarta. Detta är ett främmande inslag i landskapet.

Takytans storlek kan vara upp till 30% större än ett tak med traditionell lutning. Dessa tak ger också mindre utrymme på övervåningen.

Ett modernt typhus.

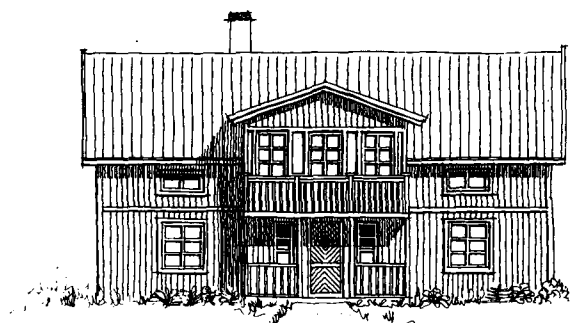

Äldre envåningshus är dubbelt så breda som höga.

Tvåvåningshus kan vara lika breda som höga.

Dagens typhus skiljer sig från äldre hus i sin proportionering.

Välj ett hus med en viss resning! Det finns typhus idag som i sin fasadutformning har en anknytning till detta äldre byggnadssätt.

BEVARANDELAGSTIFTNING

För att slå vakt om kulturhistoriskt värdefulla objekt och miljöer finns bestämmelser i byggnadslagstiftningen och speciallagstiftningar för kulturminnesvården. Nedan redovisas de viktigaste bestämmelserna.

38 § byggnadsstadgan

"En byggnads yttre skall ges sådan utformning och färg, som stads- eller landskapsbilden fordrar och som är lämplig både för byggnaden som sådan och för en god helhetsverkan. Inom ett bebyggelseområde som utgör en värdefull miljö skall dessutom särskild hänsyn tas till områdets egenart.

En byggnad som är av större värde från historisk, kulturhistorisk eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas vare sig genom arbeten på själva byggnaden eller genom bebyggelse i grannskapet. Om fasta fornlämningar finns särskilda bestämmelser."

50 § byggnadsstadgan

"Byggnad skall underhållas så, att hållfastheten icke äventyras, att brandfara, sanitär olägenhet eller vanprydnad icke uppkommer."

54 § byggnadsstadgan

Byggnadslov behövs för ändringar som avsevärt påverkar byggnadens planlösning och yttre utseende. Inom stadsplanlagt område behövs byggnadslov också för rivning, byte av taktäckningsmaterial och för omfärgning av fasad. Sistnämnda gäller inte småhus om åtgärden inte medför att byggnadens karaktär väsentligt ändras.

86 § byggnadslagen

"Finnes område som icke ingår i stadsplan eller byggnadsplan böra särskilt skyddas med hänsyn till förefintlig från historisk eller konstnärlig synpunkt värdefull bebyggelse, fasta fornlämningar eller andra minnesmärken, äger länsstyrelsen förordna, att nybyggnad inom området icke må företagas utan länsstyrelsens tillstånd. Ej må tillstånd vägras, om avsevärt men därigenom tillskyndas markens ägare, utan att skälig ersättning därför gives."

q-beteckning

I detaljplan används ibland beteckningen q. Det är när den allmänna karaktären hos en byggnad eller ett bebyggelseområde avses att bevaras. Beteckningen kan innebära att ny bebyggelse inte får uppföras alls eller endast i begränsad omfattning.

Fornminneslagen

Fornminneslagen ger ett ovillkorligt skydd för alla fasta fornlämningar. I fornlämningens skydd ingår också den omgivande marken. Vad som är fast fornlämning beskrivs närmare i lagen. Som exempel kan nämnas gravhögar, domarringar, offergrovar, borgar, skansar samt broar och liknande anläggningar från forna tider.

Byggnadsminneslagen

Byggnad som bevarar egenarten hos gången tids byggnadsskick eller minnet av historisk betydelsefull händelse och som därför är att anse som synnerligen märklig kan av länsstyrelsen förklaras för byggnadsminne. I skyddsföreskrifter anges bl a i vilka delar byggnaden inte får ändras samt hur ägaren skall vårda byggnaden.

Kungörelser med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet

Regeringen kan besluta att en statlig byggnad skall skyddas som byggnadsminnesmärke på grund av sitt kulturhistoriska eller konstnärliga värde.

I kungörelsen finns också bestämmelser om vården av kyrkobyggnader m m.

Plan- och bygglagen (PBL)

I förslaget till ny plan- och bygglag (prop 1985/86:1) finns bestämmelser som till stor del motsvarar nuvarande bestämmelser i byggnadslagen och byggnadsstadgan.

I 3 kap 1 § finns motsvarighet till 38 § första stycket byggnadsstadgan. 3 kap 12 § motsvarar i huvudsak 38 § andra stycket byggnadsstadgan.

I 3 kap 13 § finns bestämmelser om krav på underhåll av byggnader. Underhållskraven är mera omfattande än de som nu gäller enligt 50 § byggnadsstadgan. Bl a skall underhållet anpassas till byggnadens värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt samt till omgivningens karaktär. Byggnader som har särskilt bevarandevärde skall underhållas så att deras särart bevaras.

I 8 kap finns bestämmelser om när bygglov och rivningslov behövs. Kravet är i huvudsak detsamma som det som nu gäller enligt 54 § byggnadsstadgan. Kommunen kan emellertid minska eller utvidga kravet inom speciella områden. Ett utvidgat krav kan införas t ex i en värdefull miljö. Det kan gälla för t ex fasadändringar och rivningar.

Förordnanden enligt 86 § byggnadslagen upphör att gälla vid ikraftträdandet av PBL. Hänsyn till de kulturhistoriska värdena kommer att tas direkt i bygglovärendet. Som ovan nämns finns vidare möjlighet för kommunen att införa bygglovplikt för åtgärder som normalt inte kräver bygglov utanför detaljplan, t ex omfärgning av fasad och fasadändringar.

MYNDIGHETER OCH FÖRENINGAR

Med kulturminnesvården arbetar såväl statliga och kommunala myndigheter som ideella föreningar.

Riksantikvarieämbetet är central myndighet för kulturminnesvården och har bl a tillsyn över att byggnadsminnesmärkena vårdas på lämpligt sätt. För varje väsentlig ändring krävs tillstånd av ämbetet.

Länsstyrelsen är regional myndighet för kulturminnesvården och beslutar bl a i ärenden om fornminnen och byggnadsminnen. Länsantikvarien är länsstyrelsens kulturhistoriska expert.

Länsmuseet medverkar i olika ärenden inom kulturminnesvården och hjälper bl a kommuner och enskilda i frågor som rör byggnadsvård. Länsantikvarien är länsmuseets expert. På länsmuseet finns ett omfattande material om kulturminnesvården i länet.

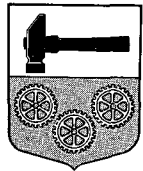
Byggnadsnämnden i kommunen har tillsyn över att byggnadslagstiftningens regler följs. Plankontoret är nämndens tjänstemannaorgan som bl a lämnar råd till allmänheten i olika byggnadsfrågor. Stadsarkitekten kan ge förslag på färgsättning, anpassning till stadsbild och miljö m m.

Kulturnämnden tar initiativ och beslutar bl a i vissa kulturhistoriska frågor inom kommunen.

Svedvi-Berg hembygdsförening har Bergs och Hallstahammars församlingar som arbetsområde.

Kolbäcks hembygdsförening verkar inom Kolbäcks församling.

Säby hembygdsförening verkar inom Säby församling.

Hallstahammars
kommun